

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YABANCI UYRUKLU ÖĞRENCİLERİN TÜRKİYE'DE SOSYAL
DIŞLANMA DÜZEYLERİNİN ÖLÇÜLMESİNE YÖNELİK BİR
ALAN ARAŞTIRMASI: SAKARYA ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Oğuz HAN

**Enstitü Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Sinem YILDIRIMALP

ŞUBAT - 2016

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

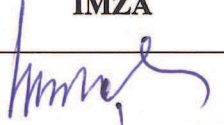
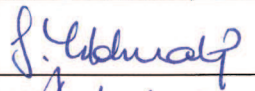
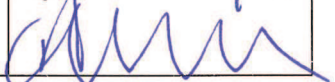
YABANCI UYRUKLU ÖĞRENCİLERİN TÜRKİYE'DE SOSYAL
DIŞLANMA DÜZEYLERİNİN ÖLÇÜLMESİNE YÖNELİK BİR
ALAN ARAŞTIRMASI: SAKARYA ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Oğuz HAN

Enstitü Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset

Bu tez 09/02/2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Abdulkadir ŞENKAL	BAŞARILI	
Doç. Dr. Sinem YILDIRMALP	BAŞARILI	
Doç. Dr. Abdumehmet BEMELİ	BAŞARILI	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Oğuz HAN

09/02/2016

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Sakarya Üniversitesinde öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri belirlenmeye çalışılmış, sosyal dışlanma düzeylerinin, Türkiye'ye geldikleri bölgeye, cinsiyete, buldukları yıla, yardım alma durumlarına ve gelir seviyelerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirtmek amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında, her zaman yanımda olan, fikir ve düşünceleriyle bana yön veren, her daim benim bir adım ileri gitmemi teşvik eden tez danışmanım sayın Doç. Dr. Sinem YILDIRIMALP'a, fikir ve düşünceleri ile ufkumu genişleten, yanında bulunmaktan her zaman onur duyduğum değerli hocam sayın Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ'ye, her daim verdikleri maddi ve manevi desteklerinden dolayı Arş. Gör. Mert ÖNER ve Arş. Gör. Bora YENİHAN'a ve üzerimde emeği olan tüm hocalarıma teşekkür ederim. Ayrıca hem annem hem de öğretmenim olan bu süre zarfında benden hiçbir fedakârlığı yaşamadığı onca hastalığa ve olumsuzluğa rağmen esirgemeyen biricik annem Nebahat HAN'a en içten sevgi ve saygılarımı sunarım.

Oğuz HAN

09/02/2016

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
TABLO LİSTESİ	vi
ŞEKİL LİSTESİ	ix
ÖZET	x
SUMMARY	xi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE TEORİK BOYUTUYLA SOSYAL DIŞLANMA ..	5
1.1. Sosyal Dışlanma Kavramının Tanımı	5
1.2. Sosyal Dışlanmanın Türleri	17
1.2.1. Ekonomik Alandan Dışlanma	19
1.2.1.1. Mal ve Hizmet Piyasasından Dışlanma	19
1.2.1.2. İşgücü Piyasasından Dışlanma	19
1.2.2. Toplumsal Alandan Dışlanma	21
1.2.2.1. Mülkiyetten ve Konuttan Dışlanma	21
1.2.2.2. Sosyal Refah Hizmetlerinden Dışlanma	22
1.2.3. Siyasal Hayattan Dışlanma	25
1.3. Sosyal Dışlanmanın Unsurları	26
1.3.1. Çok Boyutluluk	26
1.3.2. Dinamik Bir Süreç Olması	27
1.3.3. Toplumla Bağların Kopması ve Dayanışmanın Bozulması	28
1.3.4. Yeterlilikten Yoksunluk	30
1.4. Sosyal Dışlanma Modelleri	31
1.4.1. Sosyal Dışlanmanın 3'lü Paradigması	32
1.4.1.1. Dayanışma Paradigması	33
1.4.1.2. Uzmanlaşma Paradigması	34
1.4.1.3. Tekelci Paradigma	35
1.4.2. Levitas'ın 3 Yaklaşımı	35
1.4.2.1. Bölüşüm Yaklaşımı	36
1.4.2.2. Sosyal Bütünleşme Yaklaşımı	36

1.4.2.3. Sınıf-Altı Yaklaşımı	37
1.5. Sosyal Dışlanmanın Nedenleri	37
1.5.1. Küreselleşme.....	38
1.5.2. Emek ve Üretim Piyasasındaki Değişim	41
1.5.3. Gelir Dağılımında Artan Eşitsizlikler	42
1.5.4. Sosyal Koruma Yetersizliği	43
1.5.5. Göç Hareketleri.....	43

BÖLÜM 2: GÖÇ VE ULUSLARARASI ÖĞRENCİ GÖÇÜ EKSENİNDE

SOSYAL DIŞLANMA İLİŞKİSİ	45
2.1. Kavramsal Boyutuyla Göç	45
2.2. Sosyal Politika Açısından Göç ve Sosyal Dışlanma İlişkisi	54
2.3. Uluslararası Öğrenci Hareketliliği Bağlamında Uluslararası Göç	55
2.3.1. Uluslararası Göç Kavramı Ve Nedenleri	56
2.3.2. Uluslararası Göç Teorileri	58
2.3.3. Uluslararası Öğrenci Göçü.....	61
2.4. Dünya’da ve Türkiye’de Yabancı Öğrencilerin Niceliksel Durumu ve Uygulanan Politikalar	62
2.4.1. Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’de Yabancı Öğrencilere Yönelik Politikalar.....	65
2.4.2. Avrupa Ülkeleri’nde Yabancı Öğrencilere Yönelik Politikalar	66
2.4.3. Türkiye’de Yabancı Öğrencilere Yönelik Politikalar	67
2.4.4.1. Büyük Öğrenci Projesi.....	71
2.4.4.2. Uyum Programları ve Sakarya TÖMER	73
2.5. Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Öğrencilerin Genel Olarak Yaşadıkları Problemler	74
2.5.1. Dil Problemleri	75
2.5.2. Ekonomik Problemler	76
2.5.3. Kültürel Problemler	76
2.5.4. Uyum Problemleri.....	78

BÖLÜM 3: GÖÇ VE SOSYAL DIŞLANMA ÜZERİNE BİR İNCELEME:

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ 80

3.1. Sakarya Üniversitesi'nin Tarihçesi ve Sakarya Üniversite'sinde Yabancı Öğrencilerin Niceliksel Durumu	80
3.2. Araştırma Sürecine İlişkin Bilgiler	80
3.2.1. Araştırmada Kullanılan Yöntem	80
3.2.2. Araştırmanın Modeli	81
3.2.3. Araştırmanın Problemi ve Amacı	81
3.2.4. Araştırmanın Hazırlık Süreci	82
3.2.5. Araştırmanın Önemi	82
3.2.6. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	82
3.2.7. Araştırmanın Varsayımları	83
3.2.8. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	83
3.3. Araştırmanın Bulguları	84
3.3.1. Demografik Bilgiler ve Dışlanmışlık Düzeylerini Gösteren Dağılımlar	84
3.3.1.1. Demografik Özelliklere İlişkin Dağılımlar	84
3.3.1.2. Sosyal Dışlanmayı Oluşturan Yaşam Alanlarına İlişkin Olarak Dışlanmışlık Düzeylerini Gösteren Dağılımları	107
3.3.2. Belli Demografik Özelliklerine İlişkin Dağılımları İle Sosyal Dışlanmayı Oluşturan Yaşam Alanlarının Tamamına İlişkin Olarak Dışlanmışlık Düzeylerini Gösteren Karşılaştırmalı Dağılımları	119
3.3.2.1. Araştırmaya Katılanların Geldikleri Bölge İle Sosyal Yaşam Alanlarında Yaşadıkları Dışlanmışlık Düzeylerinin Karşılaştırması	120
3.3.2.2. Araştırmaya Katılanların Cinsiyetleri İle Sosyal Yaşam Alanlarında Yaşadıkları Dışlanmışlık Düzeylerinin Karşılaştırması	121
3.3.2.3. Araştırmaya Katılanların Öğrenim Gördükleri Süre İle Sosyal Yaşam Alanlarında Yaşadıkları Dışlanmışlık Düzeylerinin Karşılaştırması	121
3.3.2.4. Araştırmaya Katılanların Türkiye'deki Tanıdıklarından Yardım Alma Durumları İle Sosyal Yaşam Alanlarında Yaşadıkları Dışlanmışlık Düzeylerinin Karşılaştırması	123
3.3.2.5. Araştırmaya Katılanların Gelir Seviyeleri İle Sosyal Yaşam Alanlarında Yaşadıkları Dışlanmışlık Düzeylerinin Karşılaştırması	123

SONUÇ	125
KAYNAKÇA	133
EKLER	139
ÖZGEÇMİŞ	151

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
CMEC	: Kanada Eğitim Başkanları Konseyi
EFQM	: European Foundation for Quality Management
MIT	: Massachusetts Teknoloji Enstitüsü
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ÖSYM	: Türkiye Cumhuriyeti Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi
SPSS	: Statistical Packages For Social Sciences
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCS	: Türk ve Akraba Toplulukları Sınavı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÖMER	: Türkçe Öğretim Araştırma ve Uygulama Merkezi
YÖS	: Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Sosyal Dışlanma Tanımlarının Sınıflandırılması	10
Tablo 2 : İnsanların Dışlandığı Sistemler	18
Tablo 3 : Sosyal Dışlanmaya Yönelik Üç Paradigma	32
Tablo 4 : 1975-2012 Yılları Arasında Uluslararası Öğrenci Sayısı.....	63
Tablo 5 : Türkiye’de Yabancı Öğrencilerin Yıllara Göre Sayıları	69
Tablo 6 : Türkiye’de Öğrencisi Bulunan Ülkeler (2013)	70
Tablo 7 : Araştırmada Yer Alanların Türkiye’ye Geldikleri Bölgeler	85
Tablo 8 : Araştırmada Yer Alanların Mevcut Eğitim Düzeyi Dağılımı	85
Tablo 9 : Araştırmada Yer Alanların Sakarya Üniversitesi’nde Öğrenim Gördükleri Yıl Dağılımı	86
Tablo 10 : Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Ülkelerinden Göç Etme Nedenlerinin Dağılımı	87
Tablo 11 : Göç Etmeden Önce Türkiye’de Yaşayan Tanıdığın Olup Olmama Durumunun Dağılımı.....	88
Tablo 12 : Yabancı Uyruklu Öğrencinin Göç Ederken Türkiye’de Yaşayan Tanıdıklarından Yardım Alıp Almama Durumunun Dağılımı	89
Tablo 13 : Araştırmaya Katılanların Yaşadıkları Konut Durumunun Dağılımı	90
Tablo 14 : Devlet Yurdu, Özel Yurt ve Apartta Kalanların İkamet Alanlarının Fiziksel Durumlarının Dağılımı	91
Tablo 15 : Evde Kalanların İkamet Alanlarının Fiziksel Durumlarının Dağılımı.....	92
Tablo 16 : Araştırmaya Katılanların Dayanıklı Tüketim Mallarına Sahipliğine Göre Dağılımı	93
Tablo 17 : Ekonomik Destek Durumu.....	94
Tablo 18 : Araştırmaya Katılanların İstihdam Durumlarının Dağılımı	95
Tablo 19 : Araştırmaya Katılanların Çalışma Hayatında Ayrımcılığa Uğrama Durumlarının Dağılımı	97
Tablo 20 : Araştırmaya Katılanların İş Hayatında Ayrımcılığa Uğrama Nedenlerinin Dağılımı	97
Tablo 21 : Araştırmaya Katılanların Kampüs İçerisinde İstihdam Durumlarının İncelenmesi	98

Tablo 22 : Araştırmaya Katılanların Ortalama Aylık Gelirlerine Göre Dağılımı	100
Tablo 23 : Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Üniversite İçerisinde Yabancılık Yaşadıkları Yerlere İlişkin Dağılım	104
Tablo 24 : Yabancı Öğrencilerin Kurdukları İkili İlişkilerde Ayrımcılığa Uğrama Durumuna İlişkin Dağılım.....	106
Tablo 25 : Yabancı Öğrencilerin Eğitim Sonrası Ülkelerine Geri Dönme Durumlarının Dağılımı	107
Tablo 26 : Beşli Likert Ölçeği	108
Tablo 27 : Alt Test Puanlarına Göre Her Bir Yaşam Alanının Sosyal Dışlanma Düzeyleri	109
Tablo 28 : Toplam Test Puanlarına Göre Sosyal Dışlanma Düzeyleri.....	109
Tablo 29 : Araştırmaya Katılanların Sağlık Ve Sosyal Güvenlik Alanı Dağılımı	110
Tablo 30 : Araştırmaya Katılanların Eğitim Alanı Dağılımı	111
Tablo 31 : Araştırmaya Katılanların İkamet Koşulları Alanı Dağılımı.....	112
Tablo 32 : Araştırmaya Katılanların Kültürel, Sportif ve Sanatsal Yaşam Alan Dağılımı	113
Tablo 33 : Araştırmaya Katılanların Sosyal Yaşam Alan Dağılımı	113
Tablo 34 : Araştırmaya Katılanların Sağlıklı ve Yeterli Beslenme Tüketim Alan Dağılımı	114
Tablo 35 : Araştırmaya Katılanların Beslenme Dışı Zorunlu Tüketim Yaşam Alanı Dağılımı	115
Tablo 36 : Araştırmaya Katılanların Sosyal Dışlanmayı Oluşturan Yedi Yaşam Alanının Tamamına Ait Dağılım.....	116
Tablo 37 : Yaşam Alanlarının Yüksek Dışlanma Düzeylerine Göre Dağılımı	117
Tablo 38 : Yaşam Alanlarının Düşük Dışlanma Düzeylerine Göre Dağılımı	118
Tablo 39 : Yaşam Alanlarının Dışlanmanın Olmadığı Düzeylerine Göre Dağılımı ...	119
Tablo 40 : Sosyal Dışlanma Puanlarının Betimsel İstatistikleri	120
Tablo 41 : Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Ölçeği Puanlarının Geline Ülkeye Göre ANOVA Sonuçları	120
Tablo 42 : Öğrencilerin Cinsiyetleri ve Sosyal Dışlanma Düzeylerine Ait Bağımsız T Testi.....	121
Tablo 43 : Sosyal Dışlanma Puanlarının Betimsel İstatistikleri	122

Tablo 44 : Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Ölçeği Puanlarının Öğrenim Süresine Göre ANOVA Sonuçları	122
Tablo 45 : Öğrencilerin Yardım Alma ve Sosyal Dışlanma Düzeylerine Ait Bağımsız T Testi.....	123
Tablo 46 : Sosyal Dışlanma Puanlarının Betimsel İstatistikleri	124
Tablo 47 : Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Ölçeği Puanlarının Ortalama Aylık Gelire Göre ANOVA Sonuçları	124

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Sosyal Dışlanma Döngüsü	28
--	----

Tezin Başlığı: Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Türkiye’de Sosyal Dışlanma Düzeylerinin Ölçülmesine Yönelik Bir Alan Araştırması: Sakarya Üniversitesi Örneği

Tezin Yazarı: Oğuz HAN

Danışman: Doç. Dr. Sinem YILDIRIMALP

Kabul Tarihi: 09 Şubat 2016

Sayfa Sayısı: xi (ön kısım) + 139 (tez)+12 (ek)

Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Bilimsel Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset

1960’lı yıllarda Fransa’da kullanılmaya başlayan sosyal dışlanma kavramı çok sayıda ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yan anlamlar ve boyutlarla yüklü bir kavramdır. Sosyal dışlanma, içinde bulunulan döneme, bölgelere ve sosyo-ekonomik yapıya göre farklılık gösteren bir süreci ifade etmektedir. Kavramsal olarak sosyal bütünleşmenin karşıtı olarak ele alındığında sosyal dışlanma, sivil, politik, ekonomik ve sosyal haklardan mahrum olma durumu olarak tanımlanmaktadır.

Sosyal Dışlanmanın küreselleşme, ulus devletin rolü ve kuralsızlaşması, özelleştirme, kamu harcamalarının azalması, üretim ve işgücü piyasalarının yeniden yapılanması, gelir dağılımında artan eşitsizlikler gibi birçok nedeni vardır. Sosyal dışlanmanın bir diğeri önemli nedeni de göçtür. Günümüzde dünyada doğdukları ülkenin dışında yaşayan insanların sayısı yaklaşık 232 milyondur. Özellikle gelişmiş ülkelere yönelik ciddi bir göç akımı olmakla birlikte çeşitli nedenlerle ve değışen şartlardan dolayı Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere yönelik göç akımları da artma eğilimindedir. Göçmenler göç ettikleri ülkelerde bir kısım haklar kendilerinden esirgendiği için dışlandıklarını düşünmektedirler. Bu nedenle göç alan ülkelerde önemli sosyal değışimler yaşanmaktadır.

Çalışmanın birinci ve ikinci bölümlerinde sosyal dışlanma, göç ve yabancı öğrenci hareketleri kavramsal ve teorik olarak ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi, modeli, evreni ve sınırlılıkları, araştırmada kullanılan araçlar ve teknik açıklanmış ve araştırma sonucu elde edilen bulgular değılendirilmiş, tablolar halinde açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Dışlanma, Uluslararası Göç, Yabancı Öğrenci Hareketleri.

Title of the Thesis: A Field Research On Measuring The Social Exclusion Levels Towards International Students In Turkey: Sakarya University Case Study	
Author: Oğuz HAN	Supervisor: Assoc. Prof. Sinem YILDIRIMALP
Date: 02 February 2016	Nu. of pages: xi (pre text) + 139 (main body) +12 (app)
Department: Labor Economics and Industrial Relations	Subfield: Labor Economics and Social Policy
<p>Starting around 1960s in France, "social exclusion", is a multi-dimensional term that carries not only social, but also, economical, political and cultural meanings. Depending on the era, and the location, social exclusion, explains the period of a socioeconomic difference. Conceptually, when taken as the opposite of social unification, social exclusion can be defined as the lack of civil, political and economical rights.</p> <p>There are many causes for social exclusion such as globalization, nationalism or state lawlessness, decrease in public expenses, new developments in production or workforce, and the inequality in income distribution. Migration is also another important cause for social exclusion. Today, approximately 175 million people live in a country that is different than their country of origin. In addition to the serious amount of migration towards to the developed countries, the migration towards developing countries such as Turkey shows a steady increase due to various reasons too. Immigrants, mostly assume that they are being denied some of their social rights. This is one of the reasons why countries that receives migration experience serious social changes.</p> <p>In the first and the second chapters, social exclusion, migration and foreign student movements are studied in detail. In the third chapter research methods, model constraints, tools, methodology is being discussed and the result of the research and tables and figures are presented.</p>	
Keywords: Social Exclusion, International Migration, Foreign Student Mobilizations.	

GİRİŞ

Sosyal dışlanma kavramı ilk olarak 1974 yılında Chirac Hükümeti'nin sosyal işlerden sorumlu bakanı Rene Lenoir tarafından kullanılmıştır. Lenoir, 1970'li yıllarda Fransız toplumunda her on kişiden birinin sosyal koruma sisteminin dışında kaldığını belirtmiş ve bu grupları sosyal dışlanmışlar olarak nitelemiştir. . Lenoir 1974 yılında yayınladığı “Les Exclus: Un Français sur dix” (Dışlanmışlar: On Fransız'dan Biri) adlı kitabında bu grupları suçlular, zihinsel ve fiziksel engelliler, hasta ve bakıma muhtaç yaşlılar, istismar edilen çocuklar, uyuşturucu madde bağımlıları, intihara meyilli kimseler, yalnız ebeveynler, problemli aileler, marjinal, asosyal insanlar ve diğer “sosyal uyumsuzluk” içindeki insanlar şeklinde kategorize etmiştir.

Esasen çok boyutlu, dinamik ve göreceli bir özelliğe sahip olan sosyal dışlanma kavramı bu özellikleri ile tanımlanması zor bir kavramdır. Ancak en temel tanımlama ile sosyal dışlanma toplumun içerisindeki belli grupların ulaşmak istedikleri toplumsal hizmetlere ulaşamama, toplumsal hayatla bütünleşememe ve toplumsal hayatın dışında kalma durumudur. Toplumların gelişmişlik düzeylerinin yüksek olması ve ya düşük olması sosyal dışlanma durumunun önünde bir engel değildir. Bu nedenle sosyal dışlanma, gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın tüm ülkeleri yakından ilgilendiren bir durumdur.

Sosyal dışlanma; küreselleşme, emek ve üretim piyasalarındaki değişim, gelir dağılımında artan eşitsizlikler, sosyal koruma yetersizliği ve göç hareketleri gibi nedenlerle ortaya çıkabilmektedir. Bu çalışmada göç hareketlerinin bir bölümünü oluşturan uluslararası öğrenci hareketliliği bağlamında Türkiye'ye göç eden yabancı uyruklu öğrencilerin sosyal dışlanmışlık düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla ilk önce literatür taraması yapılmış ve daha sonra alan araştırmasına geçilmiştir. Araştırma veri toplama aracı olarak tam yapılandırılmış anket kullanılmıştır.

Yapılan yerli ve yabancı literatür taraması sonucu, göçün sosyal dışlanma üzerindeki etkilerini ortaya çıkarabilecek anketler araştırılmış, doğrudan ilgili olmasa da Bristol Üniversitesi tarafından sosyal dışlanma ve yoksulluk üzerine hazırlanmış anket örneğinin çevirisi yapılmış daha sonra araştırmanın amacı doğrultusunda sorular yeniden düzenlenerek yeni bir soru formu geliştirilmiştir. Anket formlarına ilişkin

uygulama ise, Sakarya Üniversitesi Esentepe Yerleşkesi ve Sakarya TÖMER’de yabancı öğrencilerle yüz yüze görüşme ile gerçekleştirilmiştir. Anket doğrudan bireye özel uygulanmıştır. Hazırlanan anketler ile Sakarya Üniversitesi’nde öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin, kendilerini ne kadar sosyal dışlanmış hissettikleri veya öyle gördükleri belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan alan araştırması sonucunda elde edilen veriler SPSS 20 programına (Statistical Packages For Social Sciences) girilerek istatistiki frekanslar ve yüzdeler bulgular elde edilmiştir. Elde edilen bulgular tezin üçüncü bölümünde tablolar şeklinde sunulmuş ve değerlendirilmiştir. Örneklem grubunun belli demografik özelliklerine göre sosyal dışlanma düzeylerinin arasındaki farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada sosyal dışlanma yedi yaşam alanı olarak ele alınmıştır. Buna göre dışlanmayı söz konusu yaşam alanları;

1. Sağlık ve sosyal güvenlik alanı
2. Eğitim imkânlarından yararlanma ve eğitime katılım alanı
3. İkamet koşulları alanı
4. Kültürel, sportif ve sanatsal alan
5. Sosyal Yaşam alanı
6. Sağlık ve yeterli beslenme tüketim alanı
7. Beslenme dışı zorunlu tüketim alanı’dır.

Araştırmanın Amacı

Gelişmekte olan ülkelerden birisi olan Türkiye son yıllarda sosyal ve ekonomik anlamda birçok değişim yaşamaktadır. Bu değişimlerden bir tanesi de Türkiye’nin son yıllarda göç alan bir ülke konumuna gelmesidir. Her yıl milyonlarca insan Türkiye’ye farklı amaç ve nedenlerle gelmektedir. Bu amaçlar ve nedenler bazen savaş bazen iş bulma umudu bazense eğitim olabilmektedir. Özellikle son yıllarda üniversitelerin Türkiye’de hem sayısal olarak artması hem de üniversitelerin eğitim öğretim kalitelerinin yükselmesi Türkiye’yi eğitim konusunda göç alan bir ülke konumuna getirmiştir.

Sosyal dışlanmaya ilişkin kuramsal bilginin yeni oluşmakta olduğu bir gerçektir. Bu duruma paralel olarak Türkiye’de sosyal dışlanma konusunda yapılan alan araştırmaları sayısal olarak az sayıdadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı; sosyal dışlanmaya maruz kalan yabancı uyruklu öğrencilerin sosyo-ekonomik durumları, istihdam durumları, barınma koşulları gibi etkenleri Sakarya Üniversitesi örnekleminde inceleyerek alana katkı sağlamaktır. Bu kapsamda Sakarya Üniversitesinde öğrenim gören yabancı öğrencilerin sosyal dışlanma seviyelerinin ölçülmesi ve bu çalışma ile ileride göç ve sosyal dışlanma ile ilgili olarak, Türkiye’de yapılacak daha makro ölçekteki çalışmalara katkı sağlanmaya çalışılmakla birlikte yabancı öğrencilerin özellikle kampüs alanında yaşadıkları sosyal dışlanma sürecinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Literatür taramasında göç ve sosyal dışlanma üzerine yapılmış ayrı ayrı çalışmalara ve araştırmalara ulaşılmıştır. Ancak eğitim amacıyla göç eden yabancı öğrencilerin sosyal dışlanmışlıkları üzerine yerli ve yabancı literatürde bir çalışma ya da araştırmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda yapılmış mevcut çalışmalara bir yenisini eklemek mevcut çalışmaları tekrar etmekten ve belirlenmiş problemleri yeniden belirlemekten başka bir şey olmayacağından daha önce çalışılmamış ve tespit edilmemiş bir problemi tespit etmek ve çözüm üretmek çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Tezin İçeriği

Yabancı uyruklu öğrencilerin sosyal dışlanma düzeylerini konu alan bu tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sosyal dışlanmaya dair tanımlar ve kavramsal çerçeve bulunmaktadır. Bu bölümde sosyal dışlanmanın kavramsal çerçevesini belirlemek amacıyla, sosyal dışlanmanın tanımı yapılmış, türleri açıklanmış, unsurları belirtilmiş, kavrama dair yaklaşımlardan, modellerden ve paradigmalardan bahsedilmiştir. Son olarak da sosyal dışlanmanın nedenleri açıklanmıştır. Genel olarak bunlardan bahsetmek gerekirse sosyal dışlanma; ekonomik alandan dışlanma, mal ve hizmet piyasasından dışlanma toplumsal alandan dışlanma, mülkiyet ve konuttan dışlanma sosyal refah hizmetlerinden dışlanma ve siyasal hayattan dışlanma şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Sosyal dışlanmaya yönelik birçok model oluşturulmuştur ancak bu modellerden Silver’in 3’lü paradigması, Levitas’ın 3’lü yaklaşımı ve alt sınıf yaklaşımı ön plana çıkmaktadır. Yine aynı şekilde sosyal dışlanmanın çok boyutlu göreceli ve dinamik bir

yapısının olmasından dolayı sosyal dışlanmanın birçok nedeni vardır. Ancak bu nedenlerden küreselleşme, emek ve üretim piyasasındaki değişim, gelir dağılımında artan eşitsizlikler, sosyal koruma yetersizliği ve göç hareketleri gibi nedenler öne çıkmaktadır. Araştırmanın birinci bölümünde sosyal dışlanmanın türleri, modelleri ve nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Tezin ikinci bölümünde ise sosyal dışlanma göç ilişkisi üzerinde durulmuş bu bağlamda önce göç kavramının tanımlaması yapılmış, türleri belirtilmiş, nedenleri sıralanmış ve göç teorilerine yer verilmiştir. Uluslararası öğrenci hareketliliği bağlamında uluslararası göç incelenmiş ve dünyada ve Türkiye’de uluslararası öğrencilerin niceliksel durumları ve ülkelerin uyguladıkları politikalar açıklanmıştır. İkinci bölümün son kısmında ise Türkiye’de öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin genel olarak yaşadıkları problemlere yönelik literatürde; dil problemleri, yapısal problemler, ekonomik problemler, kültürel problemler ve uyum problemleri başlıkları altında açıklanmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde de alan araştırmasının ön hazırlığı ve alan araştırması sonucu elde edilen bulguların değerlendirilmesinden meydana gelmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümü, yapılan alan araştırmasında izlenen yöntemden oluşmaktadır. Araştırmanın yöntemi bölümünde, araştırmada kullanılan teknik, araştırmanın modeli, araştırmanın problemi, araştırmanın hazırlık süreci araştırmanın amacı ve önemi, araştırmanın kapsamı ve sınırlılıkları, araştırmanın varsayımları, araştırmanın evreni ve örnekleme, araştırmanın verilerinin toplanması anlatılmıştır. Ayrıca bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiş, uygulanan anketin analiz edilmesi sonucu elde edilen bulgular, tablo şeklinde gösterilmiş ve tabloların altına yorumlanmıştır.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE TEORİK BOYUTUYLA SOSYAL DIŞLANMA

Günümüz dünyasında küreselleşme süreci, gelir dağılımında artan eşitsizlikler ve yapısal uyum politikaları gibi nedenlerle tüm dünyada bir taraftan zenginlerin zenginlikleri artarken toplumun geri kalan bölümlerinde eşitsizlik, adaletsizlik ve yoksulluk artmaktadır. Bu bağlamda, son dönemlerde sosyal dışlanma sorunu tüm ülkeleri yakından ilgilendirmeye başlamıştır.

Günümüz dünyasının önemli sorunlarından biri olan sosyal dışlanmanın kavramsal ve teorik boyutlarının anlatılacağı bu bölümde, sosyal dışlanma kavramının tanımı, unsurları, modelleri ve sosyal dışlanmanın nedenleri başlıklarına yer verilecektir.

1.1. Sosyal Dışlanma Kavramının Tanımı

Yoksulluk, dezavantajlılık, ayrımcılık tartışmaları ile birlikte değerlendirilen sosyal dışlanma, henüz yeni ve özünde problemlili bir kavramdır. Birlikte değerlendirildiği kavramların çok boyutluluğu göz önünde tutulduğunda sosyal dışlanmanın da karmaşık ve çok boyutlu bir kavram olduğu görülecek, tanım yapmanın zorluğu anlaşılacaktır (Yıldırım, 2014: 92, Levitas, 2005:7).

Yapılan tanımlamalar incelendiğinde sosyal dışlanmaya dair ortak bir tanım bulunmamaktadır. Kavrama yönelik yapılan tanımlar döneme, bölgeye ve sosyo-ekonomik yapıya göre değişiklik göstermektedir. Sosyal dışlanma hangi açıdan ele alınırsa alınsın, sorunun olduğu toplum ve dönemin sınırları içinde değerlendirilmek zorundadır (Tartanoğlu, 2014: 262).

Sosyal dışlanma eşitsizlik, güvencesizlik ve eğretiliğe yönelik yeni ve bütünsel bir yaklaşımdır. Ekonomik, sosyal, siyasal, hukuki, kültürel ve davranışsal boyutları olan; nesnel olduğu kadar öznel değerlendirmelere de açık; gerekçe, biçim ve sonuçları itibariyle girift bir süreç bütünü anlatmaktadır (Sapançalı, 2005: 53).

Dışlanma kavramı ilk olarak 1974 yılında Chirac Hükümeti'nin sosyal işlerden sorumlu bakanı Rene Lenoir tarafından kullanılmıştır (Silver, 1994: 532). Lenoir'e göre Fransa'da toplumun onda biri toplumdan dışlanmıştır. Lenoir 1974 yılında yayınladığı "Les Exclue: Un Français sur dix" (Dışlanmışlar: On Fransız'dan Biri) adlı kitabında bu

grupları suçlular, zihinsel ve fiziksel engelliler, hasta ve bakıma muhtaç yaşlılar, istismar edilen çocuklar, uyuşturucu madde bağımlıları, intihara meyilli kimseler, yalnız ebeveynler, problemlı aileler, marjinal, asosyal insanlar ve diğer ‘‘sosyal uyumsuzluk’’ içindekiler insanlar şeklinde kategorize etmiştir ve bu dışlanmış grupların tamamının Fransa nüfusunun yüzde onluk bölümüne denk geldiğini belirtmiştir (Silver, 1994: 532; De Haan, 1998: 11) 1980’li yıllarda ise büyük bir kitlenin toplumdan dışlanmış olduğunu gösteren bu gruplara işsizler ve yoksullarda eklenmiş ve sosyal dışlanmanın tanımı eşitsizlik ve yoksulluk olgularıyla açıklanmaya başlamıştır (Çakır, 2002: 84).

Sosyal dışlanma, kişilerin, temel eğitim ya da becerilerden mahrumiyet ya da ayrımcılık dolayısıyla toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata dilediklerince katılımlarının engellenmesi sürecine karşılık gelmektedir. Bu durum dışlanan kesimin bir yandan emek piyasalarına, gelir getirici faaliyetlere, eğitim ve öğretim imkânlarına ulaşımında zorluklar yaşamasını getirirken, diğer yandan da toplumsal ve çevresel ağlar ve etkinlikler kurmasında engeller oluşturmaktadır. Bu kesimin elindeki güç oldukça sınırlı olup, karar alma süreçlerine katılımı sınırlı gerçekleşmektedir; dolayısıyla da bu kesim genelde kendini güçsüz ve günlük yaşamını etkileyecek kararların alımında kontrolü elinde tutmaktan aciz hisseder (Adaman ve Keyder, 2007: 6).

Sosyal dışlanma belirli kesimlerin toplumsal bütünü ve sermaye birikim sürecinin dışında kalması ve ekonomik büyümeye yaptığı katkıdan adil ölçülerde yararlanamaması üzerine odaklanmaktadır. Bu anlamda refah toplumu anlayışının eleştirisine dayalı bir kavramdır (Sapançalı, 2003: 13).

Sosyal dışlanma 1960’lı yıllarında Fransa’da kullanılmaya başlanan bir kavramdır. Esasen 1950’ler ve 1960’larda refah devletinde yaşanan gelişme döneminde sosyal dışlanma sorununun yaygın bir şekilde varlığı söz konusu olmazken, 1970’li yıllarda sosyal dışlanma; ekonomik kriz ve gerileme ile birlikte tüm dünya ülkelerinin dikkatini çekmeye başlamıştır (Çakır, 2002: 84; Silver, 1994: 562). Fransa’da standart kazanımlar sisteminin geç tamamlanması ve savaş sonrası ekonomik büyümenin 1970’li yıllarda yavaşlamasıyla dışlanma sosyal sorun olarak tanımlanmıştır (Sapançalı, 2005: 3). Kavram teknolojik değişim ve ekonomik yeniden yapılanma ile ilgili ‘‘yeni yoksulluk’’ ile ilgili Fransız tartışmaların merkezi haline gelmiştir. Ancak, 1980’lerde, sosyal

dışlanma, bu damgalayıcı ve dar sosyal görünümün yerini almıştır (Gore ve diğerleri, 1995: 1)

Sapançalı'ya (2005: 68) göre sosyal dışlanmanın en belirgin görünümü yoksulluktur. Sosyal dışlanma ve yoksulluk arasında neden-sonuca dayalı bir ilişki bulunmaktadır. Ancak bu ilişki konusunda literatürde tam bir uyum olduğunu söylemek mümkün değildir. Bazıları için, sosyal dışlanma yoksulluğu kapsayan daha geniş bir kavramdır, bazıları için ise bir neden ya da yoksulluğun bir sonucudur. Silver ve Miller'a göre bu iki görüşte bağlantısız olabilir (Yıldırım ve Yenihan, 2013: 2; Giddens, 2008: 402; Silver ve Miller, 2002: 2).

Sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisine bakmadan önce yoksulluğun ne olduğu ve nasıl tanımlanması gerektiğini açıklamak fayda sağlayacaktır. Yoksulluk teriminin ilk tanımı, 1901 yılında Seebohm Roventree tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre; yoksulluk toplam gelirin, biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim gibi asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılanamaması olarak gerçekleştirilmiştir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 60). Ancak günümüzde yoksulluğun objektif üzerinde görüş birliğine varılan bir tanımı yoktur. Zira her dünya görüşünün yoksulluk kavramına farklı yaklaşması, zenginlik ve yoksulluk kavramlarının temelde şahsi nitelikte olması, bu konuda tek bir tanım yapmayı, tek bir kriter bulmayı, tek bir yaklaşım geliştirmeyi olanaksız kılmaktadır (Öztürk ve Çetin, 2009: 2663; Taş ve Özcan, 2012: 423). Ancak yoksulluğa yönelik olarak evrensel boyutta sosyologlar ve araştırmacılar arasında iki farklı yaklaşım genel kabul görmektedir; “mutlak yoksulluk” ve “göreceli yoksulluk”. Mutlak yoksulluk, asgari seviyede beslenme ve temel gereksinimleri satın almak için gerekli harcamalar veya başka bir ifade ile fiziksel bakımdan sağlıklı bir varoluşu güçlendirmek için karşılanmak zorunda olan temel koşullardır. Mutlak yoksulluk kavramı, evrensel geçerliliği var olan bir kavramdır. Çünkü mutlak yoksulluk kavramını savunanlara göre, insan geçimliği için standartların, her nerde yaşıyorlarsa yaşasınlar aynı yaş ve fizikteki bütün insanlar için az çok aynıdır. Dünyanın herhangi bir yerindeki herhangi bir birey bu standartların altına düşerse yoksuldur. Ancak göreceli yoksulluk kavramını savunanlar ise böyle bir standardın hesaplanmasının mümkün olmadığı kanaatindedirler. Göreceli yoksulluk kavramını savunanlar yoksulluğun kültürel olarak tanımlanır olduğunu ve evrensel bir yoksulluk standardına göre ölçülmemesi gerektiğini

kabul etmektedirler. İnsanın gereksinimlerinin her yerde belirlenir olduğunu varsaymak yanlıştır çünkü bir toplumda gerekli olarak görülen ihtiyaçlar farklı bir toplumda lüks olarak görülebilir. Örneğin birçok sanayileşmiş ülkede, musluk suları, sifon suları ve sebzelerin ve meyvelerin düzenli tüketimi sağlıklı bir yaşam için temel bir gereklilik olarak kabul edilmektedir; onlar olmadan yaşayan insan yoksul yaşıyor denilebilir. Ama birçok gelişmiş toplumda böyle ayrıntılar nüfusun büyüklüğü için bir standart değildir ve onların varlığı ve yokluğuna göre yoksulluğun bir ölçüsü olduğu anlamı çıkarılmamalıdır (Giddens, 2008: 386; Sapancalı, 2003: 47).

Mutlak yoksulluk, yaşamak için gerekli olan minimum bir standart temelinden yoksun olma durumudur. Yiyecek, temiz içme suyu, sağlık, barınma, eğitim gibi temel insan gereksinimlerinden aşırı derecede yoksun olmayı ifade eden bir durum olarak tanımlanabilir. Ayrıca Şenkal'a göre bu yoksulluk tipinde, açlıktan ölme, barınacak yeri olmama durumu söz konusudur (Özdemir, 2007: 117; Şenkal, 2005: 392).

Göreceli yoksulluk ise her bir toplum için geçerli olan, geniş yaşam standartlarıyla ilgili bir yoksulluktur. Adam Smith'e göre de, temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilen ancak kişisel kaynakların yetersizliği yüzünden toplumun genel refah düzeyinin altında kalan ve topluma sosyal açıdan katılımları engellenmiş olanlar göreceli yoksullardır (Sapancalı, 2003: 48; Taş ve Özcan, 2012: 424).

Daha öncede bahsedildiği gibi sosyal dışlanma ve yoksulluk arasındaki ilişki konusunda literatürde tam bir uyum gözükmemektedir. Yoksulluk olgusunun ortaya çıkışını toplumların oluşumuna kadar geri götürmek mümkündür. Bu nedenle sosyal dışlanmayı yeni bir kavram değil, yoksulluğun farklı bir görünümü olarak tanımlayanlar olduğu gibi, yoksulluktan farklı, daha geniş kapsamlı, çok boyutlu ve dinamik bir süreç olarak tanımlayanlar da bulunmaktadır (Tokol, 2012: 152). Ayrıca Short'a göre yoksulluk kavramının temelinde gelir yetersizliği yer alır, sosyal dışlanma kavramının temelinde ise topluma katılmama olgusu yer almaktadır düşüncesi taşıyanlar bulunmaktadır (Short, 1999'dan aktaran Yıldırım, 2014: 93).

Bu bağlamda Yıldırım'a göre, yoksulluk sınırının çok altında kalmasına rağmen, rahat sayılabilecek bir yaşam süren, iş gücü piyasasına katılabilen, bazı fiziksel kaynaklara ulaşabilen insanlar olabileceği gibi, bu sınırın çok üstünde olup geleneksel gelir ve tüketim harcaması (sağlık, eğitim, demokrasi, medeni ve sosyal haklar gibi)

dışında kalan kriterlere göre, çok daha yoksun sayılabilecek insanlara rastlamak mümkündür, dolayısıyla dışlanmış kişilerin her zaman yoksul kişiler olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Yoksulluğun sosyal dışlanma nedeniyle yaşanan problemlerden biri olma ihtimali olduğu kadar olmama ihtimalide vardır. Öyle ki, yoksulluk sınırının altında kalmasına rağmen bazı destek mekanizmaları sayesinde fiziksel kaynaklara ulaşmakta, işgücü piyasasına katılmada sıkıntı yaşamadan rahat bir yaşam sürdüren kişilerin olması ya da güçlü olan sosyal ağlar sayesinde kendini toplumun bir parçası olarak gören yoksulların olması mümkündür. Böylece sosyal dışlanmanın, yoksulluktan daha geniş bir kavram olduğunu ve yoksulluğun da her zaman sosyal dışlanmaya neden olmayacağını söylemek yanlış bir ifade olmayacaktır (Yıldırım, 2014, 93-94).

Sosyal dışlanma kavramının ilk olarak Fransa'da ortaya çıkmasının ve yaygın hale gelmesinin en önemli nedenlerinden bir kaçı kısmen İngiliz (Anglo-Saxon) kökenli ve faydacı liberalizmi çağrıştıran bir kavram olan yoksulluğun Fransa'da çok yaygın olarak kullanılmaması ve Fransa'nın ne sosyalizmi ne de liberalizasyon tabanlı bireyselleşme kabul etmeyip, toplumsal bütünleşme kaynaklı bir sosyal refah devleti anlayışını benimsemesidir (Sapançalı, 2005: 59; Şahin, 2010: 18). Buna bağlı olarak, Fransa'da sosyal dışlanma sosyal dokudaki parçalanma gibi tanımlanmakta ve devletin hatası olarak görülmektedir (De Haan, 1999: 2).

1960'lı yıllarda Fransa'da politikacılar, aktivistler, bürokratlar, gazeteciler ve akademisyenler yoksullardan tartışma objesi haline gelen dışlanma kavramını kullanarak üstü kapalı bir şekilde bahsetmişlerdir (Silver, 1994: 532).

1980'li yıllar ekonomik kriz ve yapılanmaların, refah devletinde meydana gelen krizlerin, önemli sosyal ve politik krizlerin yaşandığı bir zaman dilimi oluşturmaktadır (De Haan, 1999: 2). Bu yıllarda Fransa'da birbiri ardına patlak veren sosyal ve siyasal krizlerden dolayı, git gide artan sosyal dezavantajlarla birlikte ve genişleyen yeni sosyal grupları ve sorunları kapsayacak biçimde bir terimin tekrar tanımlanmaya çalışılması ve bunların yan anlamlarının yayılmasıyla, dışlanma kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Sapançalı, 2003: 3). Yaşanan krizlerin çözümünde eski refah devleti hükümlerinin yetersiz kalması ve başa çıkamaması sonucunda Fransa'da terim tekrardan

tanımlanmakla kalmamış ayrıca sosyal dışlanma ile ilgili yeni sosyal politikalarda geliştirilmiştir (De Haan, 2000: 23).

Tablo 1
Sosyal Dışlanma Tanımlarının Sınıflandırılması

Tanımlama Sınıfı	Tanımlama İsmi	Açıklama
Süreçler	Durum ve Süreçler	Dışlanma, kabul edilmeme, hariç tutulma, istisna edilme (dışlanmış olma) durumu veya süreçleridir.
	Çok Yönlülük	Sosyal dışlanma neden olan, dinamik bir biçimde işleyen farklı kaynaklar ve farklı süreçler bulunmaktadır.
	Birleşme	Dışlanma süreçleri ve sonuçları, tehlikeli durumlar birbiriyle birleşmekte ve eklemlenmektedir.
İnsanlar	Sosyal İlişkiler	İnsanlarla toplum arasındaki sosyal bağın kopması, toplumda katılımın engellenmesi.
	Dışlanmışlar	Dışlanma, bir bütün olarak bireylere, toplumlara, gruplara göre ifade edilebilir bununla birlikte herkesi etkiler.
Çevre	Ekonomi ve İşgücü Piyasası	Dışlanma öncelikli olarak iş gücü piyasasından, ekonomik yeniden yapılanmadan ve risk alma yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.
	Sosyal Sistemler	Dışlanma sosyal sistemin (ekonomik, sosyal, kurumsal, bölgesel ve simgesel) çökmesiyle meydana gelir.
	Kaynaklar ve Beklentiler	Sosyal dışlanmaya kaynakların eksikliğinde yada beklentilerin yetersizliğinde görülür bu yüzden istem dışıdır.

Kaynak: Farrington'dan aktaran Sapançalı, 2003: 17

Dışlanma, çok sayıda ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yan anlamlar ve boyutlarla yüklü bir kavramdır. Kavramın bu çok boyutlu doğası, farklı unsurların ön plana çıktığı farklı tanımlamalara neden olmuştur. Bu nedenle Silver'a göre sosyal dışlanmanın anlamı ülkeden ülkeye değişmektedir (Silver, 2002: 2) Sosyal dışlanmayı farklı boyutlarıyla ele alan Sapançalı, kavramın farklı alanlarda kazandığı anlamlar arasındaki farklılıkları göstermiştir. Bu bağlamda, sosyal dışlanmaya ilişkin tanımları "Sosyal Dışlanma" kitabında üç ayrı grupta sınıflandırmıştır.

İlk grupta yer alan tanımlar dışlanmayı birbiriyle bağlantılı ve çok boyutlu durum veya süreçler olarak tanımlamış ve dinamik bir biçimde işleyen birbirinden farklı, fakat her birisinin kısır bir döngü içerisinde birbirine eklemlendiği ve birbirini etkilediği

olgulardan kaynaklanan toplumun dışında kalma veya dahil olmama durum veya süreçleri olarak açıklanmıştır.

İkinci grupta yer alan tanımlarda ise, sosyal dışlanma daha çok insanlar ve ilişkiler boyutuyla değerlendirilmiş ve üç düzeye oturtulmuştur. Buna göre; dışlanma bireyleri, grupları ve bir bütün olarak toplumu içerir. Bu tanımlarda sosyal dışlanma genellikle sosyal ilişkilere göre tasavvur edilmektedir ve dışlanma süreci sosyal bağın, sosyal ve sembolik karşılıklı ilişkinin kırılması olarak görülmektedir.

Üçüncü gruptaki tanımlarda ise sosyal dışlanma sistemler ve çevre boyutuyla ele alınmaktadır. Sosyal dışlanma toplumsal sistemin işleyişi için gerekli bir veya birden çok alt sistemin yetersizliği olarak tanımlanmaktadır (Sapancalı, 2003: 14-16).

Sapancalı'nın yaptığı tanımsal gruplandırmalarda da görüldüğü gibi sosyal dışlanmaya dair tanımlamalar ülkeden ülkeye toplumdan topluma değişim göstermektedir. Çünkü sosyal dışlanmaya maruz kalmış topluluklar içerisindeki gruplar ülkelerin gelişmişlik düzeylerine ya da ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarına göre değişiklik göstermektedir. Örneğin Çakır'a göre işsizlik, eşitsizlik ve yoksulluk insanların toplumsal yaşamla bütünleşmesini engelleyen, hemen hemen her toplumda karşılaşılan olgulardır. Ancak bu olgulara dayalı olarak işsiz, yoksul veya eşitsizliğe maruz her insanın, her toplumda ve her dönemde sosyal dışlanmış olarak kabul edilmesi zordur. Çünkü gelişmiş bir (toplum) ülkedeki işsiz karşılaştığı sorunlar ile gelişmekte olan ülkedeki işsiz yaşadığı sorunlar ve yoksunluk düzeyi farklı olabileceği gibi, kimin yoksul sayılacağı ve ne tür bir sosyal koruma altına alındıkları ülkeden ülkeye değişecektir (Çakır, 2002: 84). Avrupa Birliği düzeyinde bahsedilen sosyal sistemlerin farklılığından dolayı sosyal dışlanmaya farklı anlamlar verilebilmektedir. Anglo-Saxon geleneği, sosyal dışlanmaya yalnızca bireyler açısından yaklaşırken, Kara Avrupa'sı, sosyal dışlanmaya sosyal gruplar açısından yaklaşmaktadır. Dolayısıyla ortak bir tanıma ulaşmak güçleşmektedir. Ancak, "Yoksulluk 3" girişimi ve "Sosyal Dışlanmayla Mücadelede Ulusal Politikalar Gözlemevi", sosyal ve kültürel dışlanmaya vurgu yapan Fransız yaklaşımının unsurları ile gelir eşitsizliği ve maddi dışlanmaya odaklanmış olan Anglo-Saxon geleneği birleştirmeyi deneyerek sosyal dışlanmayı yeniden kuramsallaştırmıştır (Sapancalı, 2005: 65)

Yapılan çalışmalarda ve tanımlamalarda görüldüğü üzere sosyal dışlanma kavramının genel kabul gören bir tanımının yapılması güçtür. Ancak yine de genel bir tanımlama yapmak gerekirse Sapançalı'ya göre sosyal dışlanma topluma katılmanın veya toplumun bir parçası olarak kabul edilmişliği yansıtan sosyal bütünleşmenin ve kaynaşmanın karşıt durumu olarak ifade edilir. (Sapançalı, 2003: 19).

Erdoğan'ya göre sosyal dışlanma, 1980'li yıllardan itibaren dünyanın hemen her yerinde uygulanan yeni liberal politikalar sonucu giderek derinleşen ekonomik krize dayalı uzun süreli işsizliğin ve esnek istihdam biçimlerinin yaygınlaşması, sosyal korumanın ve sosyal hizmetlerin daraltılması ve azaltılması, mutlak ve görece anlamda yoksulluğun artması ve demokratik katılımın zayıflaması ile bağıntılı çok yönlü dinamik bir süreçtir. Ayrıca küresel bir olgu olmakla birlikte, sosyal politika alanında "Avrupalı" bir kavramdır (Erdoğan, 2004: 14).

Son olarak Avrupa Birliği sosyal dışlanmayı; bireylerin ya da grupların yaşadıkları toplumlara tam olarak ya da kısmi olarak entegrasyonunu engelleyen süreçler olarak tanımlamaktadır (Dedeoğlu, 2012: 29).

Devletler bazında sosyal dışlanma kavramı, sosyal dışlanma ile mücadelede uygulanan politikalar ve yaklaşımlar incelendiğinde iki farklı yaklaşım ön plana çıkmaktadır. Bunlar Avrupa Birliği Yaklaşımı ve Amerika Birleşik Devletleri yaklaşımlarıdır.

Sosyal dışlanma ile mücadele ve bu alanda alınan sosyal politika önlemleri ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Sosyal dışlanma ile mücadele politikaları belirlenirken, o ülkede gerçekleşen sosyal dışlanmanın biçimine ve nedenlerine uygun nitelikte içerme politikası oluşturmak önem taşımaktadır. Örneğin Fransa'da sosyal dışlanma olgusuna toplumla sosyal ve kültürel bağların kopması olarak bakılırken, İngiltere'de gelir adaletsizliğine bağlı olarak ortaya çıkan bir durum olarak değerlendirilmektedir (Yıldırım, 2014: 96) Amerika Birleşik Devletleri'nde ise sosyal yapıda meydana gelen bu problemler istihdam olanaklarındaki eksikliklerin neden olduğu farklı bir kavram olan altsınıf¹ kavramı ile açıklanmaktadır (Sapançalı, 2003: 9).

¹ Altsınıf kavramı literatürde sınıfsız (underclass) olarak kullanılmaktadır. Ancak çalışmada altsınıf kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

Sosyal dışlanma kavramı 1990'lı yıllarla birlikte Avrupa Birliği'nin odak noktası haline gelmiştir. Avrupa Birliği bağlamında sosyal dışlanma kavramı literatüre ilk olarak Jacques Delors tarafından sosyal ortaklarla yapılan görüşmeler sırasında sokulmuştur (Davoudi ve Atkinson, 1999: 226). Daha öncede belirtildiği gibi kavram ilk olarak Fransa'da ortaya çıkmıştır. Ancak Fransa'dan sonra, Avrupa'nın diğer ülkelerinde ve AB düzeyinde hem kavram, hem de politika olarak kabul edilmiş ve hızla yayılmıştır. Özellikle işsizlik oranlarındaki artış, artan uluslararası göç ve refah devletinin gerilemesi, kavram üzerindeki ilgiyi önemli ölçüde arttırmıştır (Sapançalı, 2005: 60) Fransa ve İngiltere'de başlayan sosyal dışlanma konusundaki ilgi giderek bütün Avrupa'da yayılmaya başlamıştır (De Haan, 1998: 11). Bunun sonucunda Avrupa Birliği sosyal dışlanma konusunda kendini sorumlu kılmış ve 1990 yılında Avrupa Topluluğu Komisyonu tarafından "Sosyal Dışlanmayla Mücadelede Ulusal Politikalar Gözlemevi" kurulmuş ve sosyal dışlanma ile ilgili birçok rapor hazırlanmış, daha sonraki dönemlerde de Avrupa Sosyal Fonu tarafından sosyal içerme fonları sağlanmıştır. Sapançalı'ya göre bunun temelinde yatan durum ise, sosyal dışlanmanın sosyal ve siyasal sorunlara yol açacağı düşüncesi olmuştur (Yepez ve Del Castillo, 1994'ten aktaran Sapançalı, 2003: 5; De Haan, 1998: 11)

Silver'a göre Avrupa kamu ve sosyal bilimler söyleminde "sosyal dışlanma" kavramı "yoksulluk" ya da "altsınıf" kavramlarına göre referanslarda daha fazla kullanılmaya başlanmıştır ve Avrupalılarda gelir yoksunluğundan farklı olarak sosyal dışlanma durumu vardır. Çünkü yoksulluk dağılım ile ilgili bir sonuç iken sosyal dışlanma katılım, dayanışma ve erişim ile ilişkisel bir süreçtir (Silver, 2002: 2).

Sosyal dışlanma kavramının Avrupa'da önem kazanmasında 1990'lı yıllarda Avrupa sosyal modeline ilişkin tartışmalar, 1992'de imzalanan Maastricht Antlaşması, 2 Ekim 1997'de imzalanan ve 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması, 2000 yılında yapılan Lizbon Konseyi ve Nice zirvesi önemli rol oynamıştır.

1990'lı yıllarda, Avrupa sosyal modeli konusunda iki akım karşıt yöndeki baskılarını artırdılar. Bu baskılardan birincisi, sosyal refah sistemlerinin, ücret ve gelir eşitliklerinin ve örgütlü çıkar gruplarının yüksek düzeydeki pazarlık gücünün, Avrupa'nın rekabet edebilirliğini engellediği iddiasında olan iş çevrelerinden gelen, Avrupa sosyal modelinin daha da daraltılması yönündeki baskıydı, ikincisi ise Avrupa Birliği'nde

işsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanmanın arttığı, Avrupa Birliği'nin varlığı için sosyal bütünlüğün şart olduğu iddiasında olan emek çevrelerinden gelen, Avrupa sosyal modelinin korunması ve geliştirilmesi şeklindeki baskılardı. İşte bu baskılar 1990'lı yılların sonuna doğru, Avrupa Birliği organlarında, sosyal koruma ile ekonomik etkinlik ve dış rekabet edebilirlik arasında hassas bir denge güdülmesine yol açmıştır. Sosyal dışlanma kavramı da bu kapsamda Avrupa Birliği'nde yeniden tanımlanmış ve ona bağlı olarak sosyal içerme politikaları geliştirilmiştir (Erdoğan, 2004: 16). Ayrıca bu yıllarda “sosyal dışlanma” kavramı Batı Avrupa’da ekonomik yeniden yapılanmanın bazı olumsuz etkilerini anlamak ve hafifletmek isteyen analistler ve politikacılar arasında önemli bir kavram haline gelmiştir (Gore ve diğerleri, 1995: 1)

Sosyal dışlanma kavramı 1992’de imzalanan Maastricht Antlaşması ile ilk defa bir belgede açık bir şekilde yer almış ve Antlaşmada sosyal koruma, Birliğin oybirliği ile karar alması gereken bir sosyal politika alanı olarak belirlenmiştir (Yıldırım, 2014: 97). Sosyal dışlanma 2 Ekim 1997’de imzalanan ve 1 Mayıs 1999’da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması’nın 136. Maddesinde sayılan Topluluk ve Üye Devletlerin altı hedefinden biri olmuştur. Aynı Antlaşmanın 137. Maddesi ile de Konseyi sosyal dışlanma ile mücadele edecek yaratıcı yaklaşımlar geliştirmek ve bu konudaki deneyimleri değerlendirmekle görevli kılmıştır (Bolayır, 2000: 46; Erdoğan, 2004: 16)

Mart 2000’de yapılan Lizbon Avrupa Konseyinden itibaren sosyal dışlanmayla mücadele süreci daha da hızlanmış ve Avrupa Birliği’nde yoksulluk ve sosyal dışlanmanın kabul edilemez boyutlara ulaştığı tespiti yapılmıştır. Bu çerçevede Lizbon’da 2010 yılına kadar geçerli olacak yeni stratejik hedefler belirlenmiştir. “Daha fazla ve daha nitelikli istihdam ve daha geniş çaplı sosyal kaynaşma ile sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlayacak, rekabet gücü yüksek ve bilgi temeline dayalı dinamik bir ekonomi haline gelmek” ileriki on yılın yeni stratejik hedefi olarak belirlenmiştir. Böylece bilgi ekonomisine dayalı bir AB yaratılması hedeflenmiştir. Bu hedefe ulaşabilmenin ise ancak, mal ve hizmet piyasalarında ve istihdamda yapısal reform, sosyal koruma sistemlerinin modernleştirilmesi, insana yatırım, sosyal dışlanmayla mücadele ile ve Avrupa sosyal modeli temelinde gerçekleşebileceği anımsatılmıştır. Ayrıca Konsey 2010 yılı itibarıyla AB’nde yoksulluk ve sosyal dışlanmaya son vermek için açık işbirliği yönteminin benimsenmesini kararlaştırmıştır (Sapançalı, 2005: 64;

Erdoğdu, 2004: 16). Avrupa Birliği düzeyinde bütün ülkelerde amaçlar, ulusal eylem planları, emsal değerlendirme gibi ortak unsurlar içermekte olan açık iş birliği yöntemi, kullanım alanına göre içeriğinde bazı değişiklikleri bulundurmaktadır. Ancak açık işbirliği yöntemi, Lizbon’da alınan karar ve uygulamaların ardından bir sosyal politika aracı olarak sağlık, sosyal içerme, emeklilik düzenlemeleri gibi pek çok alanda kullanılmaya başlanmıştır. Ortak amaçlar üzerinde uzlaşmak, en iyi uygulamaları karşılaştırmak ve ilerlemeleri değerlendirmek için ortak göstergeler oluşturmak, sosyal içerme alanında iki yılı kapsayacak Şekilde ‘‘Sosyal Ierme Eylem Planları’’ oluşturmak, karşılıklı öğrenme ve iyi uygulamaların politik işbirliği, ve ülkeler arasında değişimini teşvik etmek amacıyla bir ‘‘Topluluk Eylem Programı (Community Action Programme)’’ oluşturmak açık işbirliği yönteminin beş temel unsurunu oluşturmaktadır (Yıldırım alp, 2014: 99)

Lizbon zirvesinin ardından Aralık 2000’deki Nice Avrupa Konseyi, AB’nin sosyal politika alanında ilk beş yıllık eylem programını oluşturan ‘‘Sosyal Politika Gündemi’’ni onamıştır. Sosyal Politika Gündemi, AB Komisyonu’nun istihdam ve sosyal politika alanında 2005 yılına dek gerçekleştireceği politika ve faaliyetleri belirleyen yol haritasıdır. Gündemin amacı, Lizbon zirvesinde kararlaştırıldığı üzere, yeni sosyal amaçlara ulaşılması ve ortak Avrupa hedeflerinin gerçekleştirilmesi doğrultusunda tüm tarafları, üstlerine düşen görevleri etkin ve yapıcı Şekilde yerine getirmeleri için seferber etmektir. Bununla birlikte Nice Antlaşması, sosyal politika alanında temelde var olan durumu koruyup sürdürme yaklaşımını benimsemiştir (Sapancalı, 2005: 64). Bu bağlamda Nice Zirvesinde, yoksulluk ve sosyal dışlanmaya ilişkin istihdamın arttırılması ve kaynaklara eşit erişilebilirliğin sağlanması, sosyal dışlanmanın yaratacağı risklerin önlemesi, güçsüz ve zayıf toplum kesimlerine yardım edilmesi, ilgili kurumların ve kurumsal yapının harekete geçirilmesi olmak üzere dört temel ortak amaç üzerinde anlaşmaya varılmıştır (Erdoğdu, 2004: 16; Yıldırım alp, 2014: 100).

Yakın dönemde, sosyal dışlanma Birlik yesi ülkeler içinde özellikle İngiltere’de siyasal alanda ve akademik tartışmalarda merkezi konuma gelmiştir. Tony Blair başkanlığındaki Işçi Partisi iktidarının ‘‘nc Yol’’u ile birlikte kavrama olan ilgi artmıştır. Özellikle 1997 yılı Aralık ayında başlangıç olarak departmanlar arasında yer alan ve doğrudan Bakanlar Kuruluna bağlı bir ‘‘Sosyal Dışlanma Birimi’’nin

kurulmasıyla birlikte İngiltere’de en önemli konulardan biri haline gelmiştir. (Sapançalı, 2005: 65)

Sonuçta terminolojik olarak, sosyal dışlanmaya ilişkin Birlik düzeyinde kabul edilebilir resmi ortak bir tanıma rastlamak mümkün değildir. Ancak, Birlik bugün sosyal dışlanmayı sosyal içerilme politikaları çerçevesinde ele almaktadır. Bu bağlamda Avrupa Birliği 2000 yılı Lizbon Zirvesi ve 2000 Nice’te belirlenen kriterler çerçevesinde her üye devletin sosyal içerme konusunda iki yılda bir ulusal eylem planı üretme şartı ile sosyal politikanın kalbine yoksulluk ve sosyal dışlanmayı koymuştur (Levitas ve Diğerleri, 2007: 13). En son Konsey tarafından hazırlanan raporda da yoksulluk, sosyal dışlanma ve sosyal içerilme kavramları aynı çerçevede tanımlanmıştır. Buna göre raporda, “sosyal dışlanma; kimi bireylerin yoksulluk ya da temel becerilerden ve yaşam boyu öğrenme imkânlarından yoksunluk nedeniyle ya da bir ayrımcılığın sonucu olarak toplumun kenarına sıkıştıkları ve tam olarak katılımlarının engellendiği bir süreçtir. Bu dışlanmışlık, sosyal ve topluluğa ilişkin ağlardan ve eylemlerden olabileceği gibi, işten, gelirden ve eğitim fırsatlarından olabilir. Bu kişiler güce ve karar verme sürecine yeterli düzeyde ulaşamazlar, böylece sık sık kendilerini güçsüz hissederler ve günlük yaşamlarını etkileyen kararları kontrol edemezler” denilmiştir (Sapançalı, 2005: 66).

Avrupa Birliği’nin bu yaklaşımına karşılık Amerika Birleşik Devletleri’nde dışlanmışlık durumunun “Sosyal Dışlanma” olarak kullanımından ziyade “alsınıf” kavramı tercih edilmektedir. Batı literatüründe, 1960’lara kadar yoksullukla ilgili nitel ve nicel çalışmaların hız kazanarak sürmesine karşın, altsınıf ile ilgili herhangi bir çalışma göze çarpmaz. 1965’lerden itibaren gündeme gelen altsınıf tartışmalarının, kamu siyaseti alanına çıkışı 1980’leri bulur. Son 10 yılda altsınıf olgusu, kentsel gelişme, kentsel ekonomi, adalet/ıslah, karşılaştırmalı kentsel çalışmalar, kentsel/bölgesel planlama, hukuk, kamu yönetimi, sosyoloji, sosyal çalışma, sosyal politika çerçevelerinden ele alınmış; kavramın yoksulluk kavramından anlamlı şekilde ayrıştırılıp ayrıştırılmadığı, bu bakımdan da gerekli olup olmadığı tartışılmıştır. “Tabakalaşmış toplumlarda her zaman mevcut olan yoksul insanları damgalamak için kullanılan bir terim olduğu” savıyla bolca eleştirilmiştir. 1962’de Gunnar Myrdal, 1981-82’de ise Ken Auletta kavramı kullanan ve içeriğini dolduran kişiler oldular. Myrdal, 1963’te kalıcı işsizlik,

eksik istihdam ve istihdam edilemez olmayı altsınıf göstergeleri olarak tanımladı. Auletta ise kavramı, kentsel alanlarda yoğunlaşmış, toplumdaki kopmuş, ekonomik ana akıma marjinalize olmuş ve modern ekonomide iş bulmak için gerekli yetenek ve davranışlardan yoksun, daimi/kalıcı yoksul bir insan grubunu adlandırmak için kullandı (Erkilet, 2011: 137-139)

Altsınıf kavramı, en yaygın bir şekilde kullanıldığı Amerika Birleşik Devletleri'ne özgü, kimi nitelikleri olan, farklı bir yoksulluk türü olarak değerlendirilmektedir. Altsınıfın, Amerika Birleşik Devletleri'nde özellikle büyük kentlerin merkezinde yoğunlaşması ve istihdam olanaklarının da azalması sonucunda işgücü içinde sürekli bir biçimde yer alamama, çalışmaya bağlı fırsatlardan yararlanma konusunda isteksizlik, daha genel olarak yetişkinlerin formel ekonomik sistemin dışında kalması ve bunlarında katkısıyla davranış bozuklukları ve sosyal açıdan tecrit olma gibi diğer yoksul kesimlerden de farklı özellikler ve davranış biçimleri sergileyen insanlardan oluştuğu ifade edilmektedir (Şenses, 2001: 90-91).

Genel olarak Sapançalı'ya göre psikopatolojik ve/veya kültürel bir kast içine hapsedilen ve sosyal yardımların kısılmasına gerekçe oluşturmak üzere hedef tahtası haline getirilen altsınıf kesimler, Amerika Birleşik Devletleri'nin sosyal dışlanmışlarından oluşmaktadırlar ve Amerika Birleşik Devletleri'nde sosyal dışlanma sorunundan en çok etkilenenler siyahlar, ağırlıklı olarak yasadışı yollardan ülkeye göç eden Orta ve Latin Amerikalılar, Asyalılar, Güneydoğu Asyalıların büyük bölümüdür (Sapançalı, 2003: 10-11).

1.2. Sosyal Dışlanmanın Türleri

Sosyal Dışlanma birçok kişi tarafından farklı boyutlarıyla incelenmiştir. Sosyal dışlanmanın çok boyutlu bir süreç olması ve ülkeden ülkeye farklı boyutlarda yaşanılması ve hissedilmesi bu durumun nedenleri arasında sıralanabilir. Literatüre bakıldığında Silver sosyal dışlanma kavramını ekonomik, sosyal, politik ve kültürel boyutlar ile ele alırken Sapançalı sosyal dışlanmayı mal ve hizmet piyasalarından dışlanma ve işgücü piyasasından dışlanmayı içeren ekonomik alandan dışlanma, mülkiyet ve konuttan dışlanma ve eğitim, sağlık ve sosyal güvenlikle oluşan sosyal refah hizmetlerinden dışlanmayı içeren toplumsal hayattan dışlanma, demokrasi, haklar ve yönetim ile göçmenler ve azınlıkları içeren siyasal alandan dışlanma şeklinde üç

boyutta ele almıştır. Adaman ve Keyder ise sosyal dışlanmayı ekonomik dışlanma, mekansal dışlanma, kültürel dışlanma ve politik dışlanma şeklinde dört boyutta ele almıştır. (Silver, 1994; Sapançalı, 2003; Adaman ve Keyder, 2007).

Tablo 2
İnsanların Dışlandığı Sistemler

Sistem	Alt Sistemler
Ekonomik	Mali Kaynaklar (ücretler, sosyal güvenlik, birikimler, servetler), mal ve hizmet piyasası
Sosyal	Aile, işgücü piyasası, komşuluk, topluluk, dayanışma
Kurumsal	Yasal sistem, eğitim, sağlık, politik haklar, adalet, bürokrasi
Bölgesel	Demografik (göç), elde edilebilirlik (ulaşım ve iletişim), halk (sosyal haklardan yoksun, muhtaç)
Sembolik	Kimlik, sosyal görünüm, öz değerler, temel yetenekler, ilgi ve güdüler, gelecek beklentileri

Kaynak: Sapançalı, 2003: 18

Sosyal dışlanma, toplumsal, ekonomik ve siyasal bunalım sürecinde oluşan çelişkilere bağlı sorunların bir doğurgusudur (Cılga, 2009: 8). Farklı alanlarda ve/veya aynı anlarda görülmesi, sosyal dışlanmanın çok boyutlu bir süreç olmasına, farklı biçimlerde ortaya çıkmasına ve algılanmasına neden olmaktadır. Yıldırım alp ve Yenihan'a göre bir alanda yaşanan dışlanma diğer alanlarda da dışlanmaya neden olabilmekte ve bunun sonucunda birden fazla dışlanma biçiminin aynı anda yaşanması muhtemel olabilmektedir. De Haan'a göre de sosyal dışlanma yoksunluğun nedeni olan ilişkiler ve süreçler üzerine odaklanmıştır ve insanlar genelde aynı zamanda farklı alanlarda farklı gruplar tarafından dışlanabilmektedirler (Yıldırım alp ve Yenihan, 2013: 3; De Haan, 1999: 6-7). Sosyal dışlanma ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak farklı algılandığı için araştırmalarda ve tartışmalarda ülkeden ülkeye farklı biçimlerin daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir ancak Sapançalı'ya göre sosyal dışlanmayı üç biçim etrafında incelemek mümkündür. Sapançalı sosyal dışlanmayı ekonomik görünüm olarak, mal ve hizmet piyasasında dışlanma ile işgücü piyasalarından dışlanma; toplumsal görünüm olarak, refah devleti hizmetlerinden veya refah

toplumundan dışlanma ve siyasal görünüm olarak siyasal katılım ve kurumlardan dışlanma şeklinde üç farklı alanda ele alıp, dışlanmış grupları bu temel biçimler içerisinde değerlendirmiştir (Sapançalı, 2003: 122-123).

1.2.1. Ekonomik Alandan Dışlanma

Ekonomik boyut, sosyal dışlanma tanımlarında en çok vurgu yapılan unsuru oluşturmaktadır ve çoğunlukla ekonomik dışlanma biçiminin, bireyin diğer alanlarda dışlanma yaşamasına neden olduğu bilinmektedir (Yıldırım alp ve Yenihan, 2013: 2). Çünkü sosyal dışlanmanın ekonomik boyutu diğer alanları da direk etkilemektedir. Genellikle ekonomik alandan dışlanan birey, toplumsal ve siyasal alanlara da girmekten sorun yaşamakta ve bu alanlardan da dışlanmaktadır.

Ekonomik alandan dışlanma, mal ve hizmet piyasalarından dışlanma ve işgücü piyasasından dışlanma olarak iki biçimde kendini göstermektedir.

1.2.1.1. Mal ve Hizmet Piyasasından Dışlanma

Sosyal dışlanmanın ekonomik alana yansıyan ilk biçimi mal ve hizmet piyasalarından dışlanma ile kendini gösterir. Mal ve hizmetlerden dışlanma, geçinme olanaklarından yoksunluk olup, yaşam düzeyini belirlemede önemli bir göstergedir. Geçimden dışlanma farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Asgari düzeydeki temel gereksinimlerden yoksunluk biçiminde olabileceği gibi, üretken mal ve varlıklardan dışlanma, eğitim, sağlık, konut, enerji, iletişim, ve ulaşım gibi temel hizmetlerden yoksunluk biçiminde de ortaya çıkabilmektedir (Sapançalı, 2003: 125).

Çakır'a göre ekonomik dışlanmayı önleyen, çalışarak ya da mal varlığı ile, ihtiyaçlarını insan onuruna yaraşır bir şekilde karşılamayı sağlayacak düzenli bir gelire sahip olmaktır. Bu bağlamda bireyin kendisinin ve ailesinin yaşamını güvence altına alacak, ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak sağlayacak düzeyde mal varlığına sahip olması, ekonomik dışlanma riskini azaltıcı bir rol oynayacaktır (Çakır, 2002: 86).

1.2.1.2. İşgücü Piyasasından Dışlanma

Bireyler için iş, yalnızca yeterli bir gelir sağladığından dolayı değil, işgücü piyasasındaki yükselmenin toplumsal etkileşim için önemli bir alan olmasından dolayı da önemlidir. Bu bağlamda, işgücü piyasasından dışlanma sosyal dışlanmanın diğer

biçimlerine yoksulluğa, hizmetlerden dışlanmaya ve toplumsal ilişkilerden dışlanmaya öncülük edebilmektedir (Giddens, 2008: 403).

Sosyal dışlanmaya ilişkin çoğu çalışmada sosyal dışlanma doğrudan işgücü piyasası ile ilişkilendirilmiştir. Çakır'a göre işsizlik bugün ekonomik dışlanmanın en önemli kaynağını oluşturmaktadır. İşgücü piyasasında, istihdama katılıp/katılmamak ya da istihdama katılma biçimi sosyal dışlanmayı belirlemektedir (Sapançalı, 2003: 137; Çakır, 2002: 86).

Neo liberal politikalarla birlikte işgücü piyasasında meydana gelen değişimler beraberinde dışlanma sorununa da neden olmuştur. Yıldırım alp ve Yenihan'a göre bu dönüşümle birlikte işsizliğin artması, esnek çalışma biçimlerinin artışı ekonomik dışlanmaya sebep olarak, toplumsal yaşamın diğer tüm safhalarında da dışlanmayı beraberinde getirmiştir. Sosyal dışlanma ve alt sınıf yaklaşımlarının ortak noktasını da işsizlik ve işgücü piyasası oluşturmaktadır (Yıldırım alp ve Yenihan, 2013: 3-5).

Bu bağlamda çoğu zaman sosyal dışlanma süreçlerinin anlaşılması için işgücü piyasasının yapısının ve işleyişinin iyi anlaşılması önem taşımaktadır (Sapançalı, 2003: 137; Yıldırım alp ve Yenihan, 2013: 8; Erol, 2013: 62) Sosyal dışlanmanın işgücü piyasaları ile olan ilişkisi iki boyutta değerlendirilebilir. Bunlardan, ilki istihdamdan dışlanmak şeklindedir. Bunlar içerisinde özellikle uzun süreli işsizler önemli bir dışlanmışlar kümesini oluşturmaktadır. İkincisi ise işgücü piyasası içerisinde ortaya çıkan sosyal dışlanmadır ki bunlar ise sağlam olmayan, güvencesiz işlerde çalışanlardan oluşmaktadır. Erol'a göre; uzun süreli işsizler, ilk kez iş arayanlar, emek piyasasında vasıflarına uygun iş bulamayanlar, işletmeler tarafından sayısal esneklik sağlamak veya teknolojik yenilik getirmek amacıyla işten çıkarılanlar, yeniden iş bulma olasılığı düşük olanlar iş piyasasından dışlanmış kişileri oluşturmaktadır. Sapançalı'ya göre ise; işgücü piyasası dışında kalanların bir kısmını işsizler, diğer kısmını ise ev kadınları, öğrenciler, yaşlılar, emekliler gibi heterojen bir grup oluşturmaktadır. İşsizlerin bir alt grubu ise uzun süreli işsizlerdir. İşgücü piyasasının dışında kalan işsizler ve özellikle uzun süreli işsizlerin büyük bir kısmı sosyal dışlanmışları oluşturmaktadır. Ancak bir iş sahibi olmak ekonomik dışlanmayı önlemeye yetmemektedir. Bir işe sahip olsa bile kabul edilebilir bir geliri ve istikrarlı bir işi olmayanlar, kötü çalışma koşullarına maruz

kalanlar ve iş güvencesine sahip olmayanlar da sosyal dışlanmaya öncülük etmektedirler (Sapancalı, 2003: 138; Çakır, 2002: 86; Erol, 2013: 62).

Sonuç olarak, işgücü piyasası dışında kalan herkes dışlanmış olmayacağı gibi, işgücü piyasasında yer alıp da dışlanmış olanlarda bulunmaktadır. Yıldırımalp ve Yenihan'a göre istihdam ediliyor olmak, her zaman dışlanmayı engelleyici bir durum olarak görülmemelidir ve bireylerin sosyal dışlanma süreci; ekonomik ve sosyal dışlanmayı önleyecek nitelikte bir istihdam söz konusu olmadığı sürece devam edecektir. Giddens ise toplumun büyük bir kesimini oluşturan iş gücü piyasasında olmamanın bizzat kendisinin bir sosyal dışlanma işareti olduğunu iddia etmek konusunda dikkatli olunmasını ancak yine de iş gücü piyasasından dışlanmanın sosyal dışlanma riskini önemli bir şekilde arttıracığını belirtmiştir. Sonuç olarak Giddens maaşlı çalışan insanların sayısındaki artışın, sosyal dışlanma sorunundan endişelenen politikacılar için sosyal dışlanmanın azaltılmasına yönelik önemli bir yol olduğunu da belirtmiştir (Sapancalı, 2003:138; Yıldırımalp ve Yenihan, 2013: 9; Giddens, 2008: 403).

1.2.2. Toplumsal Alandan Dışlanma

De Haan sosyal dışlanmayı bireylerin ya da grupların yaşadıkları toplum tarafından tamamen ya da kısmen dışlanma süreçleri olarak tanımlamaktadır (De Haan, 1999: 6). Toplumsal alandan dışlanma kendini mülkiyetten ve konuttan dışlanma şeklinde gösterebildiği gibi, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi sosyal refah hizmetlerinden dışlanma şeklinde de kendini gösterebilmektedir.

1.2.2.1. Mülkiyetten ve Konuttan Dışlanma

Sosyal dışlanma mekansal bir boyut içermektedir. Yoksunluk salt kişisel ya da hanesel maddi kaynakların eksikliğinden kaynaklanmayabilir, yaşanılan yerdeki kamusal hizmetlerin eksik ya da yetersiz kalitedeki sunumu da kişiyi/haneyi toplum dışına itebilir. Ayrıca, sosyal dışlanmışlığın yoğun olarak yaşandığı bir mekanda dışlanmışlıktan kurtulmak için gerekli ilişkileri kurmak da imkansızlaşmakta, gerek kişisel motivasyon, gerek de toplumsal imkan boyutlarında dışlanmanın kendini sürdürmesi riski artmaktadır (Adaman ve Keyder, 2007: 7)

Gelişmekte olan ülkelerde mülkiyetten dışlanma özellikle kırsal yoksulluk anlamına gelmektedir. Kırsal yoksulluk geniş nüfus kitlelerinin büyük kentlere göçünü

beraberinde getirmektedir. Kitleler halinde büyük kentlere göçen bu işgücü, kentin çevresinde olumsuz barınma koşullarında yaşamakta ve bu çevrede aktif dayanışma ağları içinde enformel ekonomide, güvencesiz ve marjinal işlerde çalışmaktadır. Kırsal kesimde mülkiyetten dışlanan kesim, kentlerde birçok yönden toplumsal sistemin dışına itilmektedir. Barınma ise sosyal bütünleşmenin en önemli unsurlarından birisidir. Çünkü barınma Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Bildirisi'nde belirtildiği gibi bir hak veya sadece bir temel gereksinim değil aynı zamanda sabit ve elverişli bir konuta sahip olmak anlamına da gelmektedir. Geniş anlamda bireye sosyal ilişkilerini belirleme tercihi sunmakta, istihdama, sosyal refaha, sağlığın korunmasına katılımı düzenlemektedir. Bu anlamda, barınma sosyal bütünleşme koşulları ile ilgili bir sorun olarak vurgulanmıştır. Bu bağlamda, evsizlik, en uç dışlanma biçimlerinden biridir, sürekli oturulabilecek bir konuttan yoksun olanlar evsiz olarak nitelendirilmekte ve bunlar günlük yaşama ilişkin, örneğin işe gitmek, arkadaş ve komşularla ilişkide bulunmak gibi, birçok faaliyetten yoksun kalmakta ve toplumun dışına itilmektedirler. Evsizlik sadece sokakta yatıp kalkma değildir. Geçici süre yakınlarının yanında veya çeşitli barınma evlerinde, yurtlarda veya ucuz otellerde kalmayı da kapsamaktadır (Sapançalı, 2003: 166-167)

Mülkiyetten ve konuttan dışlananlara sokak çocukları da dahil edilmektedir. Yıldız'a göre; sosyal dışlanmanın sokak çocukları üzerindeki yansıması, en genel anlamıyla, onların yeterli aile desteği, sağlık ve eğitim gibi temel gereksinimlere ulaşmada yaşadığı güçlük şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu çocuklar, toplumda sosyal kabul (onay) görmedikleri gibi, yaşamlarının gidişatını kontrol etme ya da yön verme gücünden de uzaktır (Yıldız, 2007: 62).

1.2.2.2. Sosyal Refah Hizmetlerinden Dışlanma

Refah devleti, tarihsel süreçteki ekonomik ve sosyal dönüşümler sonucunda gelişen ve bunlara göre şekillenen bir yönetim tarzı, devlet ve toplum arasındaki özel bir ilişki biçimidir (Bayraktar, 2012: 252).

Modern anlamıyla refah devleti (welfare state) kavramı ise, sosyal refahın maksimizasyonu amacıyla devletin ekonomiye aktif ve kapsamlı müdahalelerde bulunmasını öngören bir anlayışı temsil etmektedir (Alp, 2009: 266)

Devlet destekli barınma, kamusal eğitim ve sağlık hizmetleri, zorunlu sosyal sigorta ve sosyal yardım mekanizmaları sosyal refah devleti hizmetlerinin başında gelmektedir. Bunlar, yeniden dağıtım mekanizmaları olarak toplumda ekonomik açıdan zayıf duruma düşmüş, kendi kurtuluş koşullarını kendi başına ve siyasal yardım olmaksızın yaratmakta aciz kişilere yardım etmek, ekonomik ve sosyal risklere karşı korumak, fırsat eşitliği sağlamak ve birincil dağılımda ortaya çıkan eşitsizlikleri azaltmak hedeflerine odaklanmıştır (Sapançalı, 2003: 174). Ancak bu bölümde sosyal refah hizmetlerinden dışlanma eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik boyutları kapsamında incelenecektir.

Eğitim, çocukluktan başlamak üzere bireyin gelişimini belirleyen en önemli aşamaların başında gelmektedir ve toplumsal bütünleşmeyi sağlayan bir süreçtir. Aksi durumlarda eğitim, dışlanmanın kaynağı olabilir keza çocukluk döneminde eğitimden dışlanma yetişkinlik döneminde sosyal dışlanmaya zemin hazırlamaktadır. Çocukluk çağında yaşanan eğitimden dışlanma, gittikçe artan bir biçimde bireyin yaşamının ileriki aşamalarında diğer sosyal dışlanma biçimleriyle karşılaşmasına da neden olmaktadır (Sapançalı, 2003: 175).

Eğitimden dışlanmada çeşitli faktörler etkili olabilmektedir. Öztepe ve Ulutaş eğitim ve piyasa ilişkileri arasında bir bağlantı kurup eğitimin piyasa ilişkilerine bağışık kılınması halinde eğitimden dışlanmanın artacağını söylemişlerdir (Öztepe ve Ulutaş, 2013: 311). Sapançalı ise eğitimden dışlanma konusunda birçok faktörü ele almış ve genel anlamda eğitimden dışlanmanın bireyin kendi özelliklerinden kaynaklanabileceği gibi toplumdan da kaynaklanabileceğini belirtmiştir (Sapançalı, 2003: 175).

Eğitim olanaklarına erişememe durumu toplumsal hayatın her evresinde yaşanan problemlerin temel taşı oluşturması aşikar bir gerçektir. Eğitimden dışlanma; ekonomik, toplumsal ve siyasal alanlardan dışlanmanın ilk adımını oluşturmaktadır. Çakır'a göre Okuluna devam edemeyen bir genç o anki dışlanmışlığının yanında, gelecekte iyi bir iş sahibi olamama tehlikesini de taşıyarak, gelecekte yaşayacağı ekonomik ve sosyal dışlanmanın temelini atmış olacaktır (Çakır, 2002: 88).

Sağlık hizmetlerinden dışlanma da, sosyal refah hizmetlerinden dışlanmanın farklı bir boyutunu oluşturmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü, 1946 yılında imzalanan Anayasası'nda sağlığı "sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, bedence, ruhça ve

sosyal yönden tam iyilik hali” olarak ele almıştır (WHO, 2006: 1). Bu tanım, sağlığın salt bireysel bir sorun olmadığını, toplumsal bir sorun olduğunu evrensel düzeyde ilan etmesi açısından önemlidir. Bu anlamda, yurttaşların bir bölümünün sağlık hizmetlerinden dışlanması, önemli bir toplumsal sorun alanıdır. Nitekim hasta veya engelli bireylerin yoksulluk ve sosyal dışlanma riski en yüksek gruplar içinde yer aldıkları bilinmektedir. Çünkü fiziksel veya zihinsel hastalık ya da engelle sahip olmak, bireylerin diğer refah hizmetlerine erişimini de önlemektedir (Öztepe ve Ulutaş, 2013: 311).

Sosyal dışlanma ve yoksulluk arasında olduğu gibi sosyal dışlanma ve sağlık arasında da neden sonuca dayalı bir ilişki söz konusudur. Toplumda sağlık sorunu yaşayan kesimler (engelliler, yaşlılar vb.) bu nedenden dolayı sosyal dışlanma ile karşılaşabildikleri gibi sosyal dışlanma sorunu sebebi ile de sağlık problemleri yaşamaktadırlar.

Sapancalı’ya göre sağlık doğrudan gelire bağlantılıdır ve yoksullarda genellikle sosyal dışlanmış bireylerdir. Yoksulluk sağlığın bozulması ve hastalıkların yayılması anlamında bir tehdit oluşturmaktadır. Yoksulların sağlık durumunun genellikle bozuk olduğu ve gelire dayalı sosyal dışlanma sebebiyle sağlık hizmetlerinden de yararlanamamaktadırlar. Çakır’a göre ise sosyal dışlanmış bireylerin ve ailelerinin yaşayacakları en önemli sorunlardan biri de fiziki ve ruhsal sağlıklarının bozulması olacaktır. (Sapancalı, 2003: 182; Çakır, 2002: 99). Görüldüğü gibi sosyal dışlanma ve sağlık sorunları birbirlerinin hem nedeni hem de sonucu olabilmektedirler.

Uluslararası Sosyal Güvenlik Örgütü’ne göre sosyal güvenlik, yaşlılık, iş göremezlik, sakatlık, işsizlik ya da ölüm gibi durumlarla karşı karşıya kalındığında, bireylere gelir güvencesi sağlayan, mevzuat ya da başka bir zorunlu düzenleme ile kurulan sosyal koruma programları olarak tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı gibi, sosyal güvenlik sosyal risklerle yakından ilgilidir. Bu anlamda, bireylerin karşılaşabileceği her türlü riski önlemek ve bu riskin ortaya çıkarabileceği zararları azaltmak konusunda bireylere ekonomik güvence sağlamak sosyal güvenlik sisteminin görevidir. Sosyal sigortalar ile sosyal yardım ve hizmetler, sosyal güvenliğin sağlandığı ana bileşenlerdir (Öztepe ve Ulutaş, 2013: 312). Sosyal koruma ise, bireylerin hayatlarının çeşitli evrelerinde karşılaşacakları risklere karşı önlem alınarak, bireylere güvence

sağlanmasını içermektedir. Bireylerin işsiz kaldıklarında işsizlik sigortası almaları, iş kazası ve hastalık durumlarında erken emekliye ayrılmaları bireyi düştüğü kötü durumdan kurtarmaya yetmese de karşılaştıkları problemlerin sıkıntısını hafifletmektedir (Şahin, 2010: 76-77).

Ancak diğer alanlarda olduğu gibi sosyal dışlanma sosyal güvenlik alanından da ciddi bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal güvenlikten dışlanma farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki tarımda çalışanların büyük kısmı, ücretsiz aile çalışanları ve enformel ekonomide çalışanlar gibi sosyal güvenlik kapsamına açıkça dahil edilmeyen toplumun belirli gruplarıdır. İkinci dışlanma biçimi, birincisine göre daha üstü örtülü bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu gruptakiler, yasal bakımdan sosyal güvenlik kapsamındadırlar. Ancak denetim eksiklikleri, katkı ödeme güçlüğü, bilgi eksikliği, sosyal korumanın yeterliliğine güvenmeme gibi çeşitli nedenlerle isteyerek ya da zorunlu olarak kapsam dışında kalırlar. Üçüncü dışlanma biçimi karmaşık unsurlar içerir. Gerçekte sosyal güvenlik kapsamında olan bu kişiler yardım ve desteklerden yararlanma koşullarının güçleştirilmesine bağlı olarak gelir güvencesizliği ile karşı karşıya kaldıklarından sosyal güvenlikten sınırlı derecede yararlanabilir veya hiç yararlanamazlar (Sapançalı, 2003: 190).

Genel olarak toparlamak gerekirse Şahin'e göre; devlet tarafından sağlanan sosyal refah hizmetleri yeterli ve ulaşılabilir olduğunda dışlanmanın azalacağını ve bunun yanında yarattığı sıkıntıların hafifleyebileceğini söyleyebiliriz. Ancak bu hizmetlerin yeterli olmaması toplumda dışlanmanın daha yaygın bir şekilde görülmesine neden olabilecektir (Şahin, 2010: 77).

1.2.3. Siyasal Hayattan Dışlanma

Sosyal dışlanma her alanda görüldüğü gibi siyasal alanda da yansımaları mevcuttur. Adaman ve Keyder'e göre çeşitli nedenlerden dolayı vatandaşlık haklarını, özellikle de hukuki ve siyasi hakları tam olarak kullanamama ve/veya siyasal yaşama katılmanın doğrudan ya da dolaylı olarak engellenmesi durumudur. Bu durum belli kesimlerin kamusal anlamda güvencelerini kaybetmesi, politikadan uzaklaşması hatta uç noktalarda politika dışına düşmeleri anlamına gelebilir. Bu da, doğal olarak, vatandaşın tartışmalara ve kararlara katılımının mevcudiyetinin sorgulanması demek olacaktır (Adamann ve Keyder, 2007: 10).

Sapancalı'ya göre siyasal alandan dışlanmayı birkaç farklı açıdan değerlendirebiliriz. Öncelikle siyasal alandan dışlanma yurttaşlık hakları ile siyasal hakların yetersizliği veya kullanılmaması ile belirginleşmektedir. Dışlanmanın etkisi kamusal yaşamda, geniş kesimlerin siyasetten uzaklaşması, hatta giderek siyaset karşıtı bir tutum içerisine girmesi şeklinde yansır. Bu durum, dışlananların yurttaşlık hakları ile bağlarının tahrip edilmesi anlamında bir yurttaşlık krizi olarak da ifade edilebilir. Siyasal dışlanmanın bir diğer boyutu ise hükümet politikaları ile ilgilidir. Burada kamusal yaşamın yanında kamusal hizmetler alanında da dışlanma söz konusudur. Bu durum modern devletin en büyük vaadi olan fırsat eşitliğinin hükümsüz kılındığının tescilidir (Sapancalı, 2003: 194-195).

1.3. Sosyal Dışlanmanın Unsurları

Sosyal dışlanma tanımlamalarına bakıldığında çok yönlülük, görecelilik, dinamik bir süreç olması gibi bazı unsurlar ön plana çıkmakta ve hemen hemen tüm tanımlamalarda karşımıza çıkmaktadır.

1.3.1. Çok Boyutluluk

Sosyal dışlanmanın çok boyutluluk unsuru dışlanmışlık durumunun farklı boyutlarda ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Bhalla ve Lepeyre sosyal dışlanmanın hissedildiği boyutları; eğitim, barınma, sağlık, istihdam, yasal ve siyasal sistemler ve sosyal ağlar olarak sıralamışlardır (Bhalla ve Lepeyre, 1997, 423-424). Avrupa Birliği sosyal dışlanmanın tematik yönleri üzerine yaptığı bir araştırmada sosyal dışlanma sürecini oluşturan önemli noktaları,

- Gelir, vergileme ve sosyal koruma,
- Tüketim ve borçlanma,
- Eğitime erişme,
- İstihdam, işsizlik ve eğitim,
- Çalışma koşulları,
- Barınma ve evsizlik,
- Sağlık,

- Sosyal hizmetler ve komşuluk desteği şeklinde sıralamıştır (Kilmurray, 1995: 36).

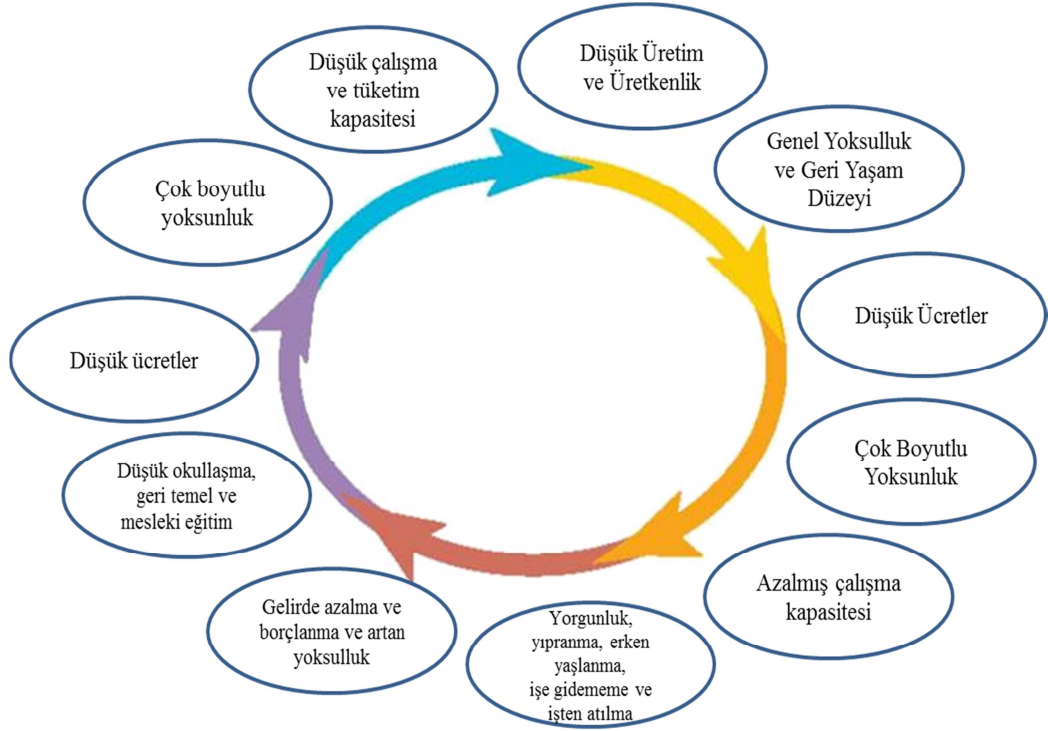
Dışlanmanın bu önemli boyutları bazı araştırmacılar tarafından da etraflı bir biçimde sıralanmıştır. İlk ve en önemlisi, yeni iş bulma olasılığının olmadığı uzun süreli işsizlik biçimindeki işgücü piyasalarından dışlanmadır. İkincisi, yoksulluğun çok genel bir biçimde hissedildiği ve yaşam standartları açısından sosyal ve kültürel değerlerle de ilişkili ekonomik dışlanmadır. Üçüncü olarak, farklı egemen değerler ve davranış örneklerinin doğasında var olan dışlayıcı etkilerle ortaya çıkan kültürel dışlanma ve ayrıca sosyal anlaşmaların, sosyal ilişkilerin sınırlanması ve kesilmesiyle ortaya çıkan marjinalleşme ve iz bırakma biçimindeki toplumdaki tecrit edilerek dışlanmadır (Sapancalı, 2003: 23-24).

1.3.2. Dinamik Bir Süreç Olması

Çakır'a göre; sosyal dışlanma kavramı statik olmaktan çok dinamik bir kavramdır zaten bu özelliği de Atkinson ve Hills'e göre sosyal dışlanmanın en önemli yönlerinden birini oluşturmaktadır. (Çakır, 2002: 83; Atkinson ve Hills, 1998: 6). Sapancalı'ya göre sosyal dışlanma çok boyutlu olduğu gibi çok zamanlı bir kavram olarak da tanımlanmıştır. Bu dışlanma süreçlerinin dinamik doğasını ve dışlanmış kişilerin koşullarındaki dinamik değişimi ifade etmektedir (Sapancalı, 2005: 54). Topateş ise sosyal dışlanmayı dinamik süreçler içerisinde işleyen bir kavram olarak nitelendirirken bu dinamik süreçlere sahip olan kavramın hem tarihsel hem yapısal olmasının gerektiği üzerine vurgu yapmıştır (Topateş, 2009: 116). Adaman ve Keyder'de çoğu zaman iç içe geçmiş ve birbirinin etkisini arttıran bir şekilde karşımıza çıkan sosyal dışlanmanın bir önceki başlıkta sıralanan boyutlarının arasındaki dinamikler dikkate alınarak incelenmesi gerektiğinin üzerinde durmuşlardır (Adaman ve Keyder, 2007: 7-10).

Silver (2007: 16-26) sosyal dışlanmanın dinamik bir kavram olduğunu belirtirken bu dinamik yapının kolektif, ulusal, kentsel ve mahalli düzeyde olmasının yanı sıra bireysel düzeyde de mevcut olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca Silver (1995: 15-25) bir başka makalesinde vatandaşlık haklarını sosyal dışlanmanın dinamik yapısı bağlamında makro ve mikro düzeyde incelemiştir.

Sosyal dışlanmanın boyutlar bağlamında birbirini etkileyen yapısı üzerinde duran Sapancalı bu durumun tutarlı olmadığından bahsetmiştir. Sapancalı'ya göre bireyler ve gruplar çeşitli biçimlerde toplumdaki dışlanmış olabilmelerine rağmen bu durum diğer yönlerden de dışlanmış oldukları anlamına gelmemektedir (Sapancalı, 2003: 24).

Şekil 1: Sosyal Dışlanma Döngüsü

Kaynak: Sapancalı, 2003: 26

1.3.3. Toplumla Bağların Kopması ve Dayanışmanın Bozulması

Sosyal dışlanma özellikle aile, arkadaş ve yerel toplum dahil olmak üzere genel sosyal sistemler ile entegrasyon yetersizliği açısından değerlendirildiğinde geleneksel bir tartışma ortamı oluşmaktadır (Byrne, 2005: 37). Toplumsal bağların kopması ve dayanışmanın bozulması sosyal çatışmaların artması bağlamında önemli etkidir.

İnsanları toplumsal ilişkilerden dışlayabilmenin birçok yolu vardır. Giddens toplumsal ilişkilerden dışlanmayı 4 biçimde ele almıştır. Birincisi, bu dışlanma biçimi, bireylerin aile ve arkadaş ziyareti, özel günleri kutlama, hobilerle zaman geçirme, tatil yapmak ve bir yemek için arkadaşlarla toplanmak gibi ortak toplumsal etkinliğe katılmadığı anlamına gelebilir. İkincisi, insanlar, eğer insanlar ailelerinden ve arkadaşlarından ayrı

bırakılırlarsa, toplumsal ilişkilerden dışlanırlar. Toplumsal ilişkilerden dışlanmanın üçüncü biçimi, ihtiyaç zamanlarındaki pratik ve duygusal desteğin yoksunluğunu kapsamaktadır. Örneğin bir kişi bahçedeki ya da evin çevresindeki ağır işlerde yardıma veya depresyona girdiğinde konuşmaya ya da önemli yaşamsal değişimler hakkında öneriler almaya gereksinim duyabilir. Dördüncüsü, insanlar devlet hizmetinden yoksunluk yüzünden toplumsal ilişkilerden dışlanmaktadır. Devlet hizmeti, oy kullanmayı, ulusal veya yerel politikada yer almayı, bir gazeteye yazı yazmayı veya bir kişinin güçlü bir biçimde hissettiği bir sorunla ilgili kampanya açmayı içerir. Son olarak beklide belli insanlar sakatlık yüzünden veya sokaklarda güvensiz hissettiklerinden dolayı evlerine kapandıkları için toplumsal ilişkilerden dışlanmaktadır (Giddens, 2008: 403-404).

Sosyal dışlanmaya dair yapılan tanımlarda da görüldüğü gibi sosyal dışlanma toplumun bir parçası olamama veya topluma entegre olamamanın zıttı bir durum içermektedir. Bu bağlamda belli grupların ve/veya bireylerin toplumla olan bağlarının kopması ve/veya dayanışmanın bozulması sosyal dışlanmanın en önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır.

Bireyin toplumla bağlarının kopması dayanışma düşüncesinin zayıfladığını çağrıştırmaktadır. Günümüz toplumlarında dayanışma, “formel” ve “enformel” olmak üzere iki farklı boyutta değerlendirilebilir. Enformel dayanışma, az gelişmiş ve ilkel topluluklara özgü, genellikle ortak bir kaderi paylaşmanın, daha çok kan bağıyla bağlılığın ve/veya kişisel olarak tanışıklığın söz konusu olduğu, daha çok birbirine benzeyen bireyler arasındaki dayanışmadır. Daha çok geleneksel aile, akrabalık, hemşehrlik, partililik gibi ilişkilerin iç içe geçtiği bir dayanışma biçimidir. Durkheim’in mekanik dayanışmasını andırır. Buna karşılık, formel dayanışma ise, genellikle modern gelişmiş toplumlara özgü, formel hukuk kuralları yardımıyla, rasyonel bürokratik süreçler içinde ve insanlara eşit yurttaşlık hak ve sorumlulukları temelinde düzenlenmiş, devlet müdahalesinin söz konusu olduğu, kurumsallaşmış bir dayanışmadır. Bu tür bir dayanışmada, bireylerin yalnız kan bağıyla bağlı oldukları veya kişisel olarak tanıdıkları, kendilerine benzeyen kimselerle değil, yabancılara da güvendikleri bir toplumsal yapı söz konusudur. Burada devlet birey ve toplum arasındaki sosyal bağı korumak ve sosyal bütünleşmeyi gerçekleştirmek açısından anahtar role sahiptir. Devlet

hem bireyleri topluma karşı, hem de toplumu bireylere karşı korumak zorundadır (Sapancalı, 2003: 28-29).

İnsanın ve toplumun etkililiğinin dışlanması bilimsel olarak kavranılması, açıklanması, dışlanma karşısında toplumun ve insanın üretken ve etkin katılımının geliştirilmesi ve yönlendirilmesi insan ve toplum eylemlerini bir bütün olarak ele almayı öne çıkarır. İnsanın ve toplumun sosyal dışlanmaya dayalı yaşam pratiği içinde oluşan düzenlerini geliştirmek ve ilerleme sağlayabilmek için toplumsal etkileşim mekanizmalarını temel alarak, gelişmeyi, üretmeyi, baskıyı, zorlamayı, değişmeyi ve dengeyi oluşturan dinamikler anlamlı bir kuramsal temelle ele alınmalıdır. Sosyal dışlanma açısından, toplumsal bütünlük, toplumsal farklılaşma ve toplumsal gelişme süreçlerini yönlendirebilmek için toplumsal etkileşim mekanizmalarını belirli amaçlar ve hedefler doğrultusunda harekete geçirilmelidir (Cılga, 2009: 8).

1.3.4. Yeterlilikten Yoksunluk

Sosyal dışlanmanın bir diğer unsuru ise bireyin ve/veya belli toplumsal grupların temel gereksinimlerden yoksunluğu ve bunlara erişim konusunda yetersizliğidir. Nobel ödüllü iktisatçı Amartya Sen tarafından yaşam standartlarını, diğer bir ifade ile ekonomik ve sosyal eşitliğin ölçülebilmesine yönelik özel bir yöntem olarak ortaya atılan yeterlilikten yoksunluk kavramı, Sen tarafından sosyal dışlanmanın, yoksulluktan daha geniş bir perspektif ile değerlendirilmesinde kullanılan, daha teorik bir dayanak sağlaması ve yaklaşımın daha pratik kullanımını genişletmek için kullanılmıştır. Ayrıca Sen sosyal dışlanma ve yeterlilikten yoksunluğun birbirlerinin neden ve sonuçları olabileceklerini belirtmiş ve sosyal dışlanmanın yeterlilikten yoksunluğun araçsal bir nedeni olabileceğinden bahsetmiştir (Sen, 2000: 5-45; Sapancalı, 2003: 37).

Uluslararası Çalışma Örgütü 1976 yılında yaptığı küresel konferansta ayrıntılı olarak tartışılan ve daha sonra Dünya Bankası tarafından da benimsenen temel gereksinimler;

- Hanehalkının (beslenme, barınma, giyim gibi) özel tüketimi için gerekli olan en az miktarlar,
- Kendi üyelerine topluluk tarafından sağlanan tüketim için gerekli hizmetler (içilebilir su, kanalizasyon, elektrik, kamu ulaşımı, sağlık ve eğitim vb.),

- Kendilerini etkileyen kararların alınmasına katılım,
- Mutlak düzeydeki temel gereksinimlerin, temel insan haklarının daha geniş bir çerçevede karşılanması,
- Temel gereksinme stratejisinin hem amaç, hem de araç olarak istihdama yaklaşımı,

biçiminde tanımlanmıştır. Temel gereksinimler insan olmanın getirdiği onurlu yaşam hakkının evrensel düzeyde uygulanabilirliği olarak yorumlanabilir. Yeterlilik, kişinin toplum içinde bir insan olarak işlevsel kılınabilmesi için gerekli asgari gereksinimleri yansıtmaktadır. Sapancalı'ya göre yeterlilik onurlu ve anlamlı bir yaşam biçimi kurmak ve geliştirmek, fırsatlardan yararlanabilmek gibi yetenekleri/hakları içeren bir kavram olmakla birlikte, evrensel ve türdeş bir kurala sahip değildir. Bir kişinin biçimsel olarak haklarının olması, o hakların kullanabilme olanağına sahip olması demek değildir. Haklara erişebilmenin yanında, ikinci önemli etmen hak talep edebilme yeteneğidir. Bu bağlamda yeterlilik kavramı çok yönlü bir süreç olan sosyal dışlanmanın dinamik boyutuna ışık tutmaktadır. Bu dinamik boyut, yoksulların gelecekte oluşacak bazı fırsatlara erişebilme yeteneği, halen ve yakın gelecekte bu yeteneği kullanabilme isteği, dolayısıyla hayatını iyileştirebilme güçleridir (Sapancalı, 2003: 36-39).

1.4. Sosyal Dışlanma Modelleri

Teknolojik, ekonomik, politik, ideolojik tüm gelişmeler belli sınıfların daha büyük derecede kötü etkilenmesine ve yoksulluğun daha ileri boyutlara taşınmasına neden olmuştur. 1970'lerin ortalarından bu zamana kadar, gelişmiş kapitalist demokrasiler derin ekonomik yeniden yapılanma süreçlerinin içerisinde olmuşlardır. Bunun sonucunda Batı Refah Devletlerinde olduğu varsayılan yeni sosyal sorunların gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Tarihsel perspektifteki bu sosyal ve ekonomik değişimler yeni kavramların toplumsal yaşamlara girmesine neden oldu. Bu kavramlardan bir tanesi de sosyal dışlanmadır (Silver, 1995: 57-58).

Sosyal dışlanmaya farklı teorik perspektifler, siyasal ideolojiler ve ulusal tartışmalar sonucu kazandırılan çok boyutlu ve dinamik yapısı, kavramın farklı yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilmesine neden olmuştur (Sapancalı, 2003: 40).

Silver (1995: 61) farklı toplum modellerinde ortaya çıkış süreci ve nedenlerine göre sosyal dışlanmayı “dayanışma (solidarity)”, “uzmanlaşma (specialization)”, ve “tekelci (monopoly)” olmak üzere üç paradigma ile açıklamıştır. Levitas ise sosyal dışlanmanın çeşitli anlamlarını açıklığa kavuşturmak için 3 farklı yaklaşımı içeren bir model geliştirmiştir. Bu bağlamda Levitas sosyal dışlanmayı “bölüşüm yaklaşımı”, “sosyal bütünleşme yaklaşımı” ve “altsınıf yaklaşımı” ile açıklamaktadır (Şahin, 2010: 38-39).

1.4.1. Sosyal Dışlanmanın 3’lü Paradigması

Silver sosyal dışlanmayı farklı toplum modellerinde ortaya çıkış süreci ve nedenlerine göre üç farklı paradigmada ele almıştır. Bunlar dayanışma, uzmanlaşma ve tekelleşmedir.

Tablo 3
Sosyal Dışlanmaya Yönelik Üç Paradigma

	Dayanışma	Uzmanlaşma	Tekelci
Entegrasyon anlayışı	Grup dayanışması/ Kültürel sınırlar	Uzmanlaşma/ Ayrı sınıflar/ Karşılıklı bağımlılık	Tekelci/ Sosyal Kapanma
Entegrasyon kaynağı	Ahlaki entegrasyon	Mübadele	Vatandaşlık hakları
İdeoloji	Cumhuriyetçilik	Liberalizm	Sosyal Demokrasi
Söylem	Dışlanma	Ayrımcılık/ Altsınıf	Yeni yoksulluk, Eşitsizlik, Altsınıf
Ufuk açan düşünürler	Rousseau, Durkheim	Locke, Madison, Faydacılar	Marx, Weber, Marshall
Örnek Gösterilenler	De Faucauld, Xiberras, Schnapper, Costa-Lascoux	Stoleru, Lenoir, Shklar, Allport, Çoğulculuk, Chicago Okulu, Murray	Dahrendorf, Room, Townsend, Balibar, Silverman, Gobelot, Bourdieu
Yeni politik ekonomi modeli	Esnek üretim, Düzenleme Okulu	Yetenekler, Çalışma güdüsü, Ağlar, Sosyal sermaye	İşgücü piyasasının bölünmesi

Kaynak: Silver, 1995: 62

1.4.1.1. Dayanışma Paradigması

Dayanışma, benzer durumları yaşayan, aralarında çıkar birliği bulunan kişiler ile topluluklar arasında var olan ilişki, birlik düşüncesi ve onların birbirlerine karşı duydukları sorumluluk olarak tanımlanabilir. Bir toplumun ortak eyleminin birliğini ve sürekliliğini sağlayan tutumların ve davranışların tümünü belirtmek için kullanılan bir kavramdır (Sapançalı, 2005: 55).

Dayanışma paradigmasının dayanağı olan politik felsefe Fransız Cumhuriyetçi düşüncedir aynı zamanda da dayanışma paradigması Fransa'daki Cumhuriyetçi düşüncenin temelini oluşturur (Silver, 1995: 66; Çakır, 2002: 85; Sapançalı, 2003: 42). Bu düşünce bireyler arasındaki kültürel ve sosyal bağların oluşturduğu sosyal birlikteliğin “ dışlanma” ile tehdit edildiği, hem de güçlendirildiğine dikkat çeker. Ülke ırk, etnik köken, yerleşim ve diğer bağlarla oluşan dayanışmanın özünde “ötekini dışlama”nın yer aldığını vurgular (Çakır, 2002:85).

Fransız Cumhuriyetçi düşüncesinde, birey ve toplum arasındaki toplumsal bağların kopması olan dışlanmanın çözümü konusunda sosyal dayanışmaya başvurulmaktadır. Sosyal dayanışmanın geleneksel ahlaki söylemi, Hıristiyan hayırseverliği, liberal bireyseliği, sosyalist sınıf çatışmasını ve katı bir biçimde siyasal vatandaşlığı reddeder. Bundan ziyade, bireysel hakları ve devlet yükümlülüğünü uzlaştırmak için bir “üçüncü yol” sunar. Sosyal bağlılık ve bireysel olarak kişinin kendini gerçekleştirme isteğiyle bütüne ait olma duygusunun ortak paydada buluşması, dayanışmayı humanist olmaktan ziyade daha az organik kılmaktadır. Cumhuriyetçi ahlak kurallarında, bireysel vatandaşlar, toplumsal "nezaket" içinde ve birlik duygusu içinde bir toplumsal hayata sahip kişilere göre haklarına daha az sahip çıkmaktadırlar. Bu tür ahlaki bir birlik ve eşitlik vatandaşların sadakati için aracılık gruplarını birleştiren ve devletle rekabet edilebilirliğini arttıran bir yapı gerektirmektedir. Güçlü, üniter, merkezi, eşitlikçi, evrenselci ve laik yapıda olan Jakoben Devlet yapısının bölgesel-ulusal ve dini kültürleri, vatandaşlık ve ulusal medeniyetin kendine özgü anlayışında tek yapıda birleştirmiştir. Kültürel ve siyasal çoğulculuktan ziyade ayrı menfaatleri ve üyelikleri üniter bir yapı içerisinde daha uzlaştırıcı ve sentez bir yapı oluşturulmuştur. Böylece, dayanışma yaklaşımı kültürel-ahlaki sınırlar ve sosyal gruplar arasında düalist kategoriler inşa etmektedir. Dışlanma normalden uzaklaşma ve yabancılaşma gibi hem

bir tehdit hem de sosyal uyumun güçlendirilmesidir. Tersine dışlanma böylece entegrasyon ve ekleme sürecidir.(Silver, 1995: 66-67).

Silver'a göre bu paradigmada genel olarak antropoloji, sosyoloji, etnografya ve kültürel çalışmalar üzerinde durulmaktadır. Dayanışma paradigması; ulus, ırk, etnik yapı, yerleşim ve diğer kültürel veya ilkel bağların dayanışma doğasında ki dışlanma durumuna odaklanmaktadır. Henüz bu paradigmaya sahip ülkelerde uygulamalar Cumhuriyetçi vatandaşlık, etnik çatışmalar ve normalden uzaklaşma gibi analizlerin ötesinde esnek uzmanlaşma, yoksulluk ve uzun süreli işsizlik gibi politik ekonomideki tartışmalar yönünde ilerlemektedir (Silver, 1995: 67).

1.4.1.2. Uzmanlaşma Paradigması

İkinci paradigma olan uzmanlaşmanın dayandığı düşünce, liberalizmdir. Uzmanlaşma yaklaşımı Anglo-saxon liberalizmin bakış açısını yansıtır ve dışlanmayı bireylerin davranışlarının ve piyasanın işleyişinin bir sonucu olarak görür. Silver'a göre Anglo-saxon liberalizmde dışlanma uzmanlaşmanın bir sonucudur. Bunun nedeni ise rekabete ve özgürlüğe dayalı sivil toplum alanı ile eşitlik ve demokrasiye dayalı kamu alanı arasındaki gerilimdir (Silver, 1995, 67-68; Çakır, 2002: 85; Sapançalı, 2003: 43-44).

Toplumda birçok sosyal alanın varlığı sebebiyle dışlanmanın bir çok nedeni ve farklı boyutları vardır. Herhangi bir sosyal alandan dışlanan birey diğer alanlardan da dışlanacak diye bir kaide yoktur. Dışlanmış bireyler sınırların ötesine geçebilme hakkına sahip olduğu gibi uzmanlaşma özgürlüklerini korur ve verimli olabilirler. Çeşitli kişisel değerlere ve psikolojik güdülere dayalı seçim olan bireysel özgürlük, sosyal bütünleşmeyi sağlayan sadakat ve grup üyeliğinin kesilmesine neden olabilir. Grup sınırları sosyal değişimlerde katılım için bireysel özgürlüklere engel olmaktadır ve bu durum dışlanmanın farklı bir biçimi olan “ayrımcılık olarak nitelendirilebilir. Ancak, grup ve piyasa rekabeti ile liberal devletlerin bireysel hakları koruması dışlanmanın bu formunun işlemlerini engeller (Silver, 1995: 68).

Ayrıca Sapançalı'ya göre uzmanlaşma paradigması bakımından dışlanma, dayanışma paradigması ile karşılaştırıldığında daha zayıf bir anlam taşımaktadır (Sapançalı, 2003: 45).

1.4.1.3. Tekelci Paradigma

Son olarak üçüncü paradigma, Avrupa solu ve tekel arasındaki oluşumun sonucu olarak dışlanmayı görür. Tekelci paradigma Weber'in ve bir dereceye kadar Marx'ın çalışmalarına dikkat çekmektedir (Silver, 1995: 68). Özellikle Kuzey Avrupa ülkelerinde ve her ne kadar son yıllarda liberal geleneğin etkisi altında kalmış olsa da İngiltere'de de etkili olmaktadır. Liberal gelenekten farklı olarak tekelci paradigma sosyal sistemin oluşumunda hiyerarşik güç ilişkileri üzerinde durur. Grup tekelleri dışlanmadan sorumlu olarak görülürler. Tekelci yaklaşım, toplumu kaynakların farklı gruplarca kontrol edildiği bir hiyerarşik yapı olarak görür. Sosyal demokrasiye dayanan tekelci paradigma, dışlanmanın sınıf, statü farklılıkları ve kapsadığı grubun çıkarları hizmet eden gücün sonucu ortaya çıktığını kabul eder (Sapançalı, 2003: 45-46).

Tekelleşme paradigması, sosyal düzeni bir zorlama, hiyerarşik güç ilişkilerinin empoze ettiği bir baskı olarak görür. Sosyal demokrasiye dayanan düşünce dışlanmanın sınıf, statü farklılıkları ve kapsadığı grubun çıkarlarına hizmet eden gücün sonucu ortaya çıktığını kabul eder (Çakır, 2002: 85-86).

1.4.2. Levitas'ın 3 Yaklaşımı

Uygulamadan sosyal dışlanmaya yönelik çeşitli ölçüde problemleri yansıtmak için Levitas üç farklı yaklaşım modeli geliştirmiştir. Bu yaklaşımlar;

- "Bölüşüm Yaklaşımı",
- "Sosyal Bütünleşme Yaklaşımı",
- "Altsınıf Yaklaşımı" dır.

Bu yaklaşımlardan bölüşüm yaklaşımı İngiltere'de geliştirilmiş olup öncelikli olarak yoksulluk odaklı eleştirel sosyal politikalara dayalı bir yaklaşımdır. Sosyal bütünleşme yaklaşımı ise merkez olarak işgücü piyasaları üzerine odaklanmıştır. Son olarak altsınıf yaklaşımı ise kendilerini dışlanmış olarak kabul edenlerin ahlaki ve davranışsal suçluluğunu merkez alan bir yaklaşımdır. Üç yaklaşımda sosyal dışlanma sınırlarını tanımlamaları, toplumsal birey ve/veya grupların dışlanma biçimlerini ve aynı birey ve/veya grupların içerseme biçimlerini yorumlamaları farklıdır (Levitas, 2005: 7).

1.4.2.1. Bölüşüm Yaklaşımı

Levitas bu yaklaşımı Peter Townsend tarafından 1979 yılında görelî yoksunluğun nesnel bir koşulu olarak yoksulluğun yeniden tanımlanması amacıyla yapılan yoksulluk çalışmaları ve analizleri temelinde geliştirmiştir. Daha öncede belirtildiği gibi eleştirel sosyal politika temelli olan bu yaklaşım dışlanmayı yoksulluğun bir sonucu olarak görmektedir. Yaklaşımında bireylerin ve grupların dışlanma biçimleri farklıdır. Bireyler ve toplumlar sosyal iletişim ve sosyal etkileşim alanlarına veya işgücü piyasasına erişimde yaşadıkları problemler dışlanmalarına neden olabilmektedir. Ayrıca bireylerin ve grupların bu yetersizlikler sebebiyle yaşadıkları yoksul olma durumları da aynı zamanda onların sosyal dışlanmışlıklarını da içermektedir (Levitas, 2005: 9).

Bölüşüm yaklaşımını Levitas şu şekilde özetlemiştir;

- Bu yaklaşım sosyal dışlanmanın öncelikli nedeni olarak yoksulluğu görmektedir.
- Bu yaklaşıma göre yoksulluk düzeylerinde meydana gelecek azalış sosyal dışlanma sorununun çözümünde önemli faydalar sağlayacaktır.
- Bu yaklaşım muhtemelen ödenmemiş çalışmanın değerini ölçebilmektedir.
- Bu yaklaşım vatandaşlığı dışlanmanın öteki yüzü olarak farz etmektense vatandaşlığı içersemenin minimalist modelinin ötesine götürmektedir.
- Bu yaklaşım eşitsizlikler yaratan süreçler üzerine odaklanmaktadır.
- Bu yaklaşım eşitsizliklerin azaltılmasını ayrıca kaynakların ve gücün yeniden dağıtımını savunmaktadır (Levitas, 2005: 14).

1.4.2.2. Sosyal Bütünleşme Yaklaşımı

Bu yaklaşıma göre sosyal dışlanma yapısal, kültürel ve ahlaki bağların kopması sonucu bireylerin toplumdaki kopması anlamına gelmektedir bu durumun yaşanmasında ailevi problemler önemli bir etken olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak bireyin toplumdaki kopmasının en önemli nedeni şüphesiz ki uzun süreli işsizlik durumudur. Bireyin toplumla bütünleşmesinin en kolay yollarından biri bireyin iş sahibi olmasıdır. Bireyin iş sahibi olması bireyin günlük yaşamına, davranışlarına ve aile ilişkilerine direkt etki edecek bir durumdur bu bağlamda sosyal dışlanmanın azaltılması için uygulanan kamu

politikalarının odağında işsizliğin azaltılması yer almaktadır. Dolayısıyla dışlanma ile mücadeledeki en temel yöntem, çalışma yaşındaki bireylere formel işler sağlamak suretiyle; bireyleri topluma entegre etmektir. Herhangi formel bir işe sahip olmayan ve uzun süre işsiz olma riskine sahip gençler açısından bu entegrasyon oldukça önemlidir. Böylece, dışlanmaya neden olan işsizliğin ve esnek istihdam şekillerinin önüne geçilebilecektir (Levitas, 2005: 21-22; Şahin, 2010: 39).

1.4.2.3. Altsınıf Yaklaşımı

Literatürde “altsınıf” kavramı toplumsal düzen ve ahlaki entegrasyon tartışmaları ile ilişkilendirilmiştir. Townsend altsınıf kavramını yoksulluk nedeniyle dışlanmışların dışında tutarak başka bir boyutta ele almıştır. Townsend altsınıf kavramının kullanıldığı farklı grupları yaşlılar, engelliler, kronik hastalar, uzun dönemli işsizler ve tek ebeveynli aileler olarak tanımlamıştır (Levitas, 2005: 14-15).

Altsınıf kavramı ile tehlikeli bir sınıfın varlığından söz edilmekte ve kavram belirli bir sosyal durumu ve yaşam biçimini ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu nedenle, dinamik bir kavram olan dışlanmadan oldukça farklıdır (Şahin, 2010: 39).

1.5. Sosyal Dışlanmanın Nedenleri

Sosyal dışlanma kavramına yönelik yapılan farklı tanımlamalar ve yaklaşımlar nedensellik bağlamında kavrama çeşitlilik kazandırmıştır. Kavramın çok boyutlu ve dinamik yapısı birçok nedenden kaynaklanan bir durum ortaya çıkarmıştır. Toplumsal farklılıklar ve uygulanan siyasal sistemlerin farklılıkları sosyal dışlanmanın nedenlerinin de toplumdan topluma değişmesine neden olmuştur. Kimi toplumlarda yoksulluk sosyal dışlanmanın ana nedeni olarak ortaya çıkarken kimi toplumlarda ise işsizlik veya eğitim gibi nedenlerden kaynaklanabilmektedir.

Sosyal dışlanmanın neden olacağı sosyal huzursuzluk tehlikesi, ona neden olan konuların karmaşıklığı, sosyal dışlanmayı günümüzün en önemli sorunlarından biri haline getirmiştir (Erol: 2013: 48). Sosyal dışlanmanın ortaya çıkışını ve gelişimini belirleyen etmenlerin belirli bir nedensellik içinde incelemek, dışlanma karşısında insanların ve toplumların kendi yaşam pratikleri bir şeyler yapmalarını sağlayan etkileşimlerini kavramak gereklidir. Sosyal dışlanmanın dinamiği, bunalımın nedensellik analizi içinde değerlendirilmelidir. Çağımızda yaşanan dünya bunalımının

yarattığı değişmelerin dinamiğini, değişmelerin nedenselliğini, niteliğini ve yönünü kavramadan sosyal dışlanmayı anlamak, açıklamak ve çözüm yolları üretmek olanaklı değildir. (Cılga, 2009: 8).

Sosyal dışlanmaya neden olan faktörler temelde birbirine bağlı ve karşılıklı etkileşim içinde olan olgulardır (Çakır, 2002: 88). Sosyal dışlanmanın nedenlerini; küreselleşme, emek ve üretim piyasasındaki değişim, gelir dağılımında artan eşitsizlikler, sosyal koruma yetersizliği, göç hareketleri olarak sıralamak mümkündür.

1.5.1. Küreselleşme

Küreselleşme, son yılların en çok tartışılan kavramı olarak, birbirinden farklı birçok yorum ve değerlendirmelere yol açmaktadır. Aslında, bu yorumların hepsi kendi içerisinde tutarlı ve belirli bir ideolojik arkaplana sahiptir. Küreselleşmeye yaklaşım, kabaca üç grupta toplanabilir: Birinci grup, küreselleşmeyi teknolojik gelişmelere bağlamakta, küreselleşmenin, teknolojik gelişmelerin ardından kendiliğinden ortaya çıktığını ifade etmektedir. Gelişen bilgisayar teknolojisi, kolaylaşan bilgi aktarımı ve iletişim, ucuzlayan ulaşım, sermayeye küresel dolaşım olanağı vermiş, küresel düzeyde üretim ağı kurulmasına yol açmış, kaçınılmaz bir şekilde herkesin yaşamı değişmiştir. İkinci gruptakiler, yani neo-liberaller, küreselleşmeyi piyasaların uluslararasılaşmasına bağlamakta, yaşanan teknolojik gelişmelerin ve artan üretimin, 1970’li yılların ortasından itibaren piyasaların dışa açılmasını getirdiğini, ülkelerin de bu doğrultuda ticari serbestleşme için gerekli önlemleri aldığı ifade etmektedir. Bu süreci kolaylaştırmak için korumacı politikalardan vazgeçilmiş, para piyasaları serbestleştirilmiş, dış ticaret teşvik edilmiş, yani dış pazar ve arz yönlü politikalara geçilmiştir. Küreselleşmenin anlamı, birbakıma herşeyin piyasa terkedilmesi, piyasanın egemen kılınmasıdır. Ünlü liberal iktisatçı Adam Smith’in ifade ettiği gibi, uluslararası pazarların da bireysel kararlar bileşkesinden ibaret olan “görünmeyen el” tarafından yönetilmesidir. Üçüncü grubu ise, küreselleşmeyi yeni bulmayanlar oluşturmaktadır (neo-Marksist yaklaşım). Bunlara göre, küreselleşme kapitalizmin mantığından kaynaklanmaktadır (Özdemir, 2007: 2019)

Küreselleşmenin ekonomik boyutunu ifade eden küresel ekonomik düzen, özellikle yoksul ülkelerde baskıcı rejimleri güçlendirerek, yolsuzlukların yaygınlaşmasına yol açan bazı önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bu sonuç ise küresel düzeyde oldukça yaygın

kitlesele bir yoksullaşmayı beraberinde getirmektedir. Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan liberealleşme eğilimleri hem gelişmiş hemde gelişmekte olan ülkelerde yaşam standartlarının düşmesine yol açmıştır. Bu tür özelliklere sahip ülkeler daha çok Afrika, Ortadoğu, Orta Asya ve Latin Amerika'da görülmektedir. Dolayısıyla bu ülkelerde dünya barışını da tehdit edici düzeyde ciddi anlamda bir yoksullaşma süreci yaşanmaktadır. Bu gelişme, bütün dünyada özellikle de Batı dışı toplumlarda toplumsal ve siyasal bakımlardan endişe verici sonuçlar üretmektedir. Bu kitlesele yoksullaştırma süreci, zenginleri rahatsız edecek bir duruma geldiği için, yoksullara karşı daha ılımlı yeni bir üslup benimsenerek yoksullukla mücadele stratejileri geliştirilmektedir. Küresel düzeyde geliştirilen yoksullukla mücadele stratejileri, ulusal yoksulluğu azaltma doğrultusundaki yapısal değişim projeleri ve IMF-Dünya Bankası'nın kredi politikalarının yeniden gözden geçirilmesiyle şekillenmektedir. Yaklaşık 20-30 yıldır uygulanan bu stratejiler, yoksullaştırılan ülkelerin kamusal kurumlarını büyük ölçüde tahrip eden, küresel kapitalizme eklemleyen ve piyasa ekonomisi hakimiyetini empoze eden bir durum yaratmaktadır. Bu durumun kaçınılmaz olup olmadığı tartışılabilir, ancak yoksullaşmayı yaygınlaştırdığı bir gerçektir. Özellikle, ekonomik açıdan kırılgan ve borç yükü altında zorluklar yaşayan ülkeler için yıkıcı sonuçları bulunmaktadır. Her ne kadar sosyal alanda eşitsizliklerin giderileceğine ve sosyal standartların sağlanacağına yönelik söylemler artsada bu konuda somut bir gelişme sağlanamamaktadır. Özellikle sosyal açıdan dışlananlar ve yoksulluğa terkedilmiş olanlar açısından durum daha vahimdir (Şenkal, 2003: 3; Karakaş, 2010: 4-8).

Küreselleşme sürecine paralel olarak yaşanan yoksulluk olgusu, ileri kapitalizme özgü küresel süreçlerin toplumsal yaşama verdiği yeni biçimlerle bağlantılı olarak son derece karmaşık bir nitelik sergilemekte ve çağımıza özgü yeni biçimler alan sömürme, engelleme, dışlama ve bastırma biçimleriyle derinleşmekte ve adeta kronik hale gelmektedir. Küreselleşme sürecinde ekonominin yeniden örgütlenmesi, bazı kitlelerin üretici olma kapasitesini sınırlayarak, hem iş süreçlerinden hem de toplumsal karar alma süreçlerinden dışlanmasına yol açmaktadır. (Karakaş, 2010: 4-12).

Küreselleşme olgusu ile birlikte gelişen teknoloji, endüstriyel yenilikler, üretim sistemindeki "esnekleşme" piyasa düzeni içerisinde becerilerden yoksun kalmış veya bu

sistemin gerektirdiği yeterliliği sağlamayan kesimlerin dışlanmasını beraberinde getirmiştir (Geçgin, 2009: 22).

Erdoğdu'ya göre sosyal dışlanmanın tarih dışı ve politika dışı bir olgu olarak kavramsallaştırılmaya çalışılması, sosyal dışlanmanın küreselleşmenin bir alt kavramı olduğunu gizlemektedir. Sosyal dışlanmanın, sosyal politika alanında analitik bir kavram olarak kullanılabilmesi için küreselleşme kavramının bir özel (türsel) kavramı olarak ifade edilmesi gerekir (Erdoğdu, 2004: 18).

Küreselleşme, düşük maliyetle üretim yapmak için sınır tanımaksızın yatırımlarını ve üretimlerini başka ülkelere kaydırabilen işletmelere dünya çapında bir Pazar olanağı sunmaktadır. Buna bağlı olarak rekabetçi küresel bir işgücü piyasası ortaya çıkarmaktadır. Küresel rekabetin de bütün dünyada daha düşük ücretler ve çalışma standartlarına yönelik baskıları arttırdığı genel kabul görmektedir. Baskıların yansımaları üç farklı Şekilde gerçekleşmektedir. Birincisi, ulusötesi rekabeti arttırmaya yönelen işletmelerin ücretleri ve çalışma standartlarını düşürme, istihdamın yapısını ve seviyesini düşürme çabalarıdır. Maliyet düşürücü stratejiler, işletmelerin yeniden yapılanması ve küçülmesi ile ilgili olduğu kadar, toplu pazarlığın sınırlandırılması ve işletme faaliyetlerinin başka bölgelere kaydırılmasıyla da sağlanabilmektedir. İkinci biçim, işletmelerin ülke dışına ve başka bölgelere kaydırılmasıyla yerli işçiler yerine yabancı işçilerin konulmasıdır. Böylece işletmenin kendi iç işgücü piyasasında yabancı işçilerin katıldığı bir tür yeni rekabet ortaya çıkmakta ve emek talebi daha esnek hale gelmektedir. Bunun sonucu ise yerli işgücü için işsizlik tehdidi baş göstermekte bu da işveren pazarlık gücünü arttırmaktadır. Daha düşük ücretler ve çalışma standartlarına yönelik baskıların ortaya çıktığı üçüncü biçim ise, yüksek küresel rekabet karşısında ulusal hükümetlerin düzenleme gücünün zayıflamasıdır. Dış pazarlarında rekabet etmek için ulusal ve uluslararası sermayeyi ve yabancı yatırımları kendi ülkesine çekmek için çok uluslu işletmelerin taleplerine cevap vermek, gelişmekte olan ülke hkmetleri için ihmal edilemez gelişmeler olarak görülmektedir (Sapançalı, 2003: 63-64).

Küreselleşme bağlamında ortaya çıkan bu gelişmeler hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelere sosyal dışlanmanın ortaya çıkmasını ve genişlemesini sağlayacak uygun bir zemin yaratmıştır. Yeni küresel alanda, küreselleşmenin sürekli kaybedenleri olarak çok sayıda dışlanmış gruplar ortaya çıkmıştır. Küreselleşme gelişmiş ülkelere özellikle

işgücü piyasası bağlamında önemli sosyal dışlanmışlıklara neden olmaktadır. Son otuz yılda bir yandan gelişmekte olan ülkelere yönelik imalat sanayi ürünleri ihracatının artışına, diğer taraftan gelişmekte olan ülkelere yönelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile birlikte gelişmiş ülkelerin pek çoğunda imalat sanayi sektöründe işletmelerin kapandığına, çalışanların yoğun olarak işten çıkarıldığına ve istihdamın daraldığına tanık olunmaktadır. Bu gelişmeye bağlı olarak gelişmiş ülkelerde emek yoğun sektörler olan imalat sanayinde daralmaya koşut olarak işsizlik artmış ve kalıcı hale gelmiştir. Bu bağlamda gelişmiş ülkelerde nitelikli ve niteliksiz işgücü arasındaki ücret farkları iyice artmıştır. Bu bağlamda, Avrupa ve ABD’nde dışlanmanın altında yatan temel gerekçenin, gelir ve istihdam fırsatları bakımından nitelikli ve niteliksiz işgücü arasında artan eşitsizlikler olduğu ifade edilmektedir. Küreselleşme sürecinde ulusal ekonomilerin, küresel bir sistem çerçevesinde eklemlenmeleri, farklılıkları ve eşitsizlikleri azaltıp, ortadan kaldıracığına aksine bunları daha belirgin ve hatta kabul edilemez hale getirmektedir. Bu bağlamda Uluslararası Çalışma Örgütü açık bir şekilde gelişmiş ülkelerde sosyal dışlanmanın oluşumunu küreselleşmeye bağlamaktadır (Sapançalı, 2003: 64-66).

1.5.2. Emek ve Üretim Piyasasındaki Değişim

Sosyal dışlanmanın nedenlerinden bir tanesi de müdahaleci, düzenleyici ve geliri yeniden dağıtan bir devlet modeli olan refah devletinin çöküşü ve fordist birikim sürecinin işlemez hale gelmesi ve onun yerine geçen postfordist birikim süreci ile birlikte emek ve üretim piyasalarında meydana gelen değişimlerdir (Özdemir, 2007: 21)

Neo-liberal politikaların etkisiyle işgücü piyasasında yaşanan esneklik ve kuralsızlaştırmaya yönelik uygulamalar sosyal dışlanmanın da ortaya çıkmasındaki en temel nedenlerden biridir (Tartanoğlu, 2014: 274). Kuralsızlaştırma ile birlikte esnekliğin en belirgin biçimde uygulandığı alan olan işgücü piyasalarında esneklik hem işgücünün yapısında hem de iş ilişkilerinde yaşanmaktadır. İşgücü piyasasında esneklik bağlamında işgücünün bölünmesi ve/veya kutuplaşması söz konusudur. İşgücünün kutuplaşması, işgücünün kadın-erkek, örgütlü-örgütsüz gibi ayrımların haricinde daha derin bir ayrım içine girmesi anlamına gelmektedir. (Sapançalı, 2003: 86; Erol, 2013: 57).

Günümüzde gelişmiş ülkelerde, çekirdek işgücü sayısını azaltmak ve kısa süre içinde artan ölçüde süratle işe alınabilen ve piyasadaki dalgalanmaya koşut olarak derhal ve masrafsız bir biçimde işten çıkarılabilen işten çıkarılabilen bir işgücüne doğru genel bir eğilime tanık olunmaktadır. Ayrıca postfordist süreç ile birlikte kadın ve çocukların işgücü piyasasında değişen rollerine de değinmekte fayda vardır. Kadınlar, fordist dönemde işgücünden dışlanan en önemli grubu oluşturmaktaydılar. Esnek üretime geçiş, kadınların işgücü piyasalarına ve emek süreçlerine katılımında köklü değişikliklere neden olmuştur. Ancak işgücünün yeni yapısı kadın işgücünü istismara daha açık bir hale getirmiştir. Yeni yapı daha yüksek ücret alan ve işten daha güç çıkarılan çekirdek işçilerin yerine daha düşük ücretli kadın işgücünü tercih etmektedir. Ayrıca taşeron ilişkisi, gelişmekte olan ülkelerde hem maliyet avantajı sağlaması hem de işçilerin muhalefetini kıran bir alternatif olması nedeniyle, kadınların yanı sıra çocuklarında üretim süreçlerine dahil olmalarına olanak sağlamıştır. Ancak bu durum çocukların, erken biçimde eğitimi tamamlamadan okuldan ayrılmalarına ve eğitim olanaklarından dışlanmalarına neden olmaktadır (Sapançalı, 2003: 87-89).

1.5.3. Gelir Dağılımında Artan Eşitsizlikler

Sosyal dışlanmanın bir diğer nedeni ise gelir dağılımında artan eşitsizliklerdir. Şüphesiz gelir dağılımında eşitsizliklerin artması toplumda bireylerin ve alt gelir gruplarının dışlanma risklerini ciddi ölçülerde arttıracak yadsınamaz bir gerçektir. Çünkü daha öncede belirtildiği gibi sosyal dışlanmanın en belirgin hali yoksulluktur ve gelir dağılımındaki eşitsizliklerin artması yoksulluk oranlarını yükseltecek, aynı oranda yoksulluk ve erişim imkânlarında da daha fazla problemin meydana çıkmasına neden olacaktır.

Gelir dağılımında meydana gelen adaletsizlik sonucunda ortaya çıkan yoksulluk nedeniyle yaşamsal, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamayan bireyler; topluma katılmakta problem yaşayacaklar ve toplumdan dışlandıkları hissine kapılacaklardır (Şahin, 2010: 63). Buna göre gelir dağılımındaki adaletsizlik ile sosyal dışlanma arasında doğru orantı olduğunu söylemek yanlış olmaz.

1.5.4. Sosyal Koruma Yetersizliği

Sosyal koruma, bireylerin karşılaşılabilecekleri risklere karşı güvence sağlayan sosyal yardım ve teşvikleri de kapsayan sosyal güvenlik kurumlarını, iş güvencesi, sağlık ve eğitim haklarının yaşama geçirilmesi ile ilgili tüm önlemleri kapsamaktadır (Çakır, 2002: 93). Sosyal korumanın yeterli düzeyde sağlanması modern refah devletinin önemi büyüktür. Modern refah devletinin temel amacı, refah devleti, yapılan çeşitli düzenlemeler ve uygulamalarla, kötü ekonomik ve sosyal koşullar altında bulunan bireyleri korumayı amaçlamaktadır (Özdemir, 2007: 21). Buna göre refah devleti, ekonomik sistemden kaynaklanan avantaj ve dezavantajları dengelemeye çalışan devlettir. (Bayraktar, 2012: 252). Bu tanımdan yola çıkılarak sağlık sorunları nedeniyle işe devam edememesinden kaynaklanan gelir kaybının karşılanarak, sağlık hizmetlerinin verilmesine kadar, işsizlik ve yaşlılık risklerinde de bireylerin gelir güvencesine sahip olmaları, söz konusu insanların toplumdan kopmasını önleyecektir. Yoksulluk nedeniyle öğrenimine devam edemeyen bir çocuğun okul masraflarının karşılanması yönünde verilecek sosyal teşvik, onun sosyal dışlanma riskini azaltmak için önemli bir girişim olacaktır. Gelir güvencesi, sağlık hizmetleri, eğitim yardımları gibi sosyal koruma uygulamaları bireylerin toplum içinde bir yer edinmelerini sağlayarak, sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalmalarını önleyebilecektir (Çakır, 2002: 93-94).

Ancak teoride her ne kadar durum bu ise de uygulama konusunda sosyal korumaya yönelik birçok problem ortaya çıkmaktadır. Bugün gelişmiş ülkelerde elde edilmiş olan sosyal koruma düzeyi sosyal dışlanmayı önlemeye yetmezken, gelişmekte olan ülkelerde oldukça yetersiz olan hatta varlığından bile şüphe edilen bir seviyede bulunmaktadır (Çakır, 2002: 94).

Bir örnek ile açıklamak gerekirse sosyal güvenlik sistemleri, yeni ekonomik koşulların ortaya çıkardığı problemlerle mücadele etme konusunda yetersiz kalmaktadır. Örneğin, işsizlik sigortası miktarlarının düşük kalması bireylerin yoksulluğa düşmesine ve diğer sosyal yardım programlarına yönelmeye başlamalarına neden olmuştur. Buna ek olarak, eğitim sistemleri bireylere bir iş garanti etme konusunda ve öğrencilerin ihtiyaçlarına hizmet etme konusunda yetersiz kalabilmektedir (Şahin, 2010: 67).

1.5.5. Göç Hareketleri

Küreselleşme ile birlikte uluslararası göç hareketlerinde önemli bir artış yaşanmıştır. Günümüzde dünyada doğdukları ülkenin dışında yaşayan insanların sayısı 232 milyona ulaşmıştır (<http://www.un.org/>). Ülkelerinden göç eden insanların önemli bir kısmı kendi ülkeleri tarafından dışlandıkları kanaatine ulaştıkları için geleceklerini başka ülkede aramaktadırlar. Ayrıca göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde de, bir kısım haklar kendilerinden esirgendiği için dışlandıklarını düşünmektedir (Sapancalı, 2003: 98-99).

1990'lı yıllar Türkiye'nin küresel göç haritasındaki yerinde niteliksel değişimler ve dönüşümlerin yaşanmaya başladığı yıllardır. Türkiye'nin emek ihraç eden konumunun emek ithal eden bir ülke konumuna gelmesi bu değişimlerin temelini oluşturmaktadır. Türkiye'nin esnek vize sistemine ve geniş bir enformel sektöre sahip olması, göçmenler için ülkeyi çekici hale getirmiştir. Türkiye'ye yönelen yabancı göçü ile ilgili çalışmalarda genellikle, göçün niteliği ve hacmi incelenmiş fakat göçmenlerin bu ülkede yaşadıkları deneyim ve toplumla olan ilişkileri üzerinde çok az durulmuştur (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011: 3).

Bu durumlardan dolayı göç kavramına yakından bakmakta ve göç ile sosyal dışlanma ilişkisini incelemekte fayda vardır.

BÖLÜM 2: GÖÇ VE ULUSLARARASI ÖĞRENCİ GÖÇÜ EKSENİNDE SOSYAL DIŞLANMA İLİŞKİSİ

Son dönemlerde Türkiye sosyal ve ekonomik anlamda birçok değişim yaşamıştır ancak bu değişimlerden en önemlisi Türkiye'nin göç konusunda transit bir ülke olma konumundan yabancı göçmen alan bir konuma gelmesidir. Göçmenler gerek savaş gerekse yoksulluk gibi amaçlarla Türkiye'ye göç ederken son yıllarda eğitim amacıyla da Türkiye'ye göç etmektedirler. Hangi amaçla göç ederse etsin göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde sosyal, ekonomik, kültürel ve uyum ile alakalı problemler yaşadıkları bir gerçektir. Göçmen alan ülkeler bu problemlerin çözümü ile alakalı belli başlı uygulamalar ve politikalar geliştirmektedirler. Bu uygulamalar ve politikalar yabancı uyruklu öğrencileri de kapsar niteliktedir.

Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde genel olarak kavramsal ve teorik boyutuyla göç, uluslararası öğrenci göçü bağlamında uluslararası göç kavramsal ve teorik açıdan incelenmiş, Avrupa Birliği Ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Türkiye gibi ülkelerde yabancı uyruklu öğrencilerle alakalı uygulamalar ve politikalar açıklanmıştır.

2.1. Kavramsal Boyutuyla Göç

Doğa olaylarının, ekonomik, sosyal ve politik gelişmelerin sonucu olarak insan topluluklarının coğrafi anlamda yer değiştirmesi göçü tarif etmektedir. Göç hareketlerinin öznesi durumunda olan, bir ülkeden diğerine yerleşmek amacıyla uygun bir zaman dilimi için hareket eden kişiler ya da topluluklar göçmen olarak adlandırılırlar (Faist, 2003: 42).

Göç denince akla genellikle insanların bir yerden başka bir yere coğrafik anlamda yer değiştirmesi gelir. Oysa göç sadece insanlara özgü bir şey olmayıp, diğer birçok canlıyı da ilgilendiren bir fenomendir. Göç, canlıların büyük bir kısmı için yaşamlarını devam ettirebilmelerinin önemli bir önkoşulu olan yer değiştirme eylemidir (Yalçın, 2004: 1). İnsanların ilkel dönemlerde doğal afetler ve kaynak yetersizliği gibi nedenlerle göç etmeleri, onların diğer canlılarla bu yönden benzeştiğini ortaya koymaktadır. Ancak insanoğlunun tarihsel süreç içerisinde katettiği yol, çok geçmeden onu dünyanın efendisi yapmış; bu da, her şeyi radikal bir şekilde değiştirmiştir. İnsanlar giderek başka

kavimlerin ürettiklerini kaba kuvvet kullanarak ellerinden almanın üretme eylemi gibi zahmetli bir şeyden daha kolay olduğunu keşfetmişler ve bu ise, dünyanın ve insanların sömürülmesinin yolunu açmıştır. Göçün tetikleyici önemli nedenlerinden birisi olan bu sömürme hırsı, içinde bulunduğumuz çağa kadar hemen hiç değişmeden gelmiş ve yakın bir gelecekte de sona erecek gibi görünmemektedir (Yalçın, 2004: 1-2).

İnsanlık tarihinin göç ile başladığını söylemek yanlış olmaz çünkü semavi dinlerde Hazreti Adem ve Hazreti Havva'nın cennetten dünyaya gönderilmesi bile bir çeşit göçtür. Eski Ahit'te tanımlanan 'exodus' (çıkış) İbranilerin Mısır'dan kendilerine vaat edilen Filistin topraklarına olan büyük göçünü anlatmaktadır. Yine İslam takvimine başlangıç eden olayın, Hazreti Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göçü olduğu bilinmektedir (Karpak, 2003: 3; Kınık, 2010).

Dünya genelinde her alanda yaşanan gelişmeler ve özellikle ulaşım ve iletişim konularındaki teknolojik gelişmeler insanların daha kolay ve daha hızlı bir şekilde yer değiştirmesine imkân sağlamıştır. Bu bağlamda Castels ve Miller, içinde bulunduğumuz çağı "göçler çağı" olarak adlandırmaktadırlar (Castels ve Miller, 2008: 46).

Aslında genel olarak tarihe baktığımızda İnsan Genom Projesi kapsamında yapılan bilimsel araştırmalar, insanlığın var olduğu günden bu yana göç ettiğini göstermektedir. Genellikle beslenme ve güvenlik nedenleri ile oluşan bu göçlerin bir kısmı medeniyetlerin oluşması veya yok olması, çağ değişimleri gibi çok önemli sonuçlara yol açmıştır. Bu göçlerden bilinen en önemlisi 'kavimler göçüdür'. MS 4. yüzyılın ortalarında, Orta Asya'daki Çin Devleti'nin egemenliğinden kurtulmak için batıya hareket eden Hunlar, Volga-Don nehirleri arasında yaşayan diğer Hunların daha batıya göçmelerine neden oldular. O tarihlerde Karadeniz'in kuzeyindeki düzlüklerde Cermen kavimlerinden olan Gotlar yaşamaktaydı. 375 yılında Hunlar, Gotların yaşadıkları bu bölgeye girdiler. Hunların bu bölgede yerleşmesiyle daha fazla buralarda yaşayamayan, çoğunluğu Cermen olan Vizigotlar, Ostrogotlar, Gepitler ve Vandallar batıya doğru göç etmeye başladılar. Romalıların barbar olarak adlandırdığı bu kavimler, önlere çıkan diğer kavimleri yurtlarından atarak İspanya'ya, hatta Kuzey Afrika'ya kadar ilerlediler. 1923 Lozan Anlaşması'ndan sonra Türkiye ile Yunanistan arasında 'nüfus mübadelesi' kabul edilmiş ve 384 bin kişi Türkiye'ye yerleşmiştir. Benzer anlaşma, Bulgaristan ile 'gönüllü değişim' olarak yinelenmiştir. Yakın dünya tarihine baktığımızda yine birçok

göç hareketiyle karşılaşmaktayız. 1947 yılında Pakistan'ın Hindistan'dan ayrılması neticesinde dünyanın gördüğü en geniş göç dalgası yaşanmış ve yaklaşık 18 milyon Hindu ve Müslüman mübadele edilmiştir. II. Dünya Savaşı ve savaşı takip eden yıllar, yakın tarihin en büyük insan göçlerinden birine tanıklık etmiştir. Sovyet ordularından kaçan Almanlar ve Almanya'da çalışan yabancı işçiler dışında, tahminen 40 milyondan fazla insan 1945 yılının Mayıs ayında yerlerinden edildiler. Bu arada, Nazilerin geri çekilmesinden sonra Yunanistan'da başlayan iç savaş ve güneydoğu Avrupa'daki diğer çatışmalar, binlerce yeni mülteci doğurdu. Savaş süresince Avrupa dışında da bazı kitlesel hareketlilikler yaşandı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra kitlesel nüfus hareketleri daha çok Avrupa dışında, üçüncü dünya ülkelerinde görülmüştür (Kınık, 2010). Genel olarak dünya genelinde hemen hemen her ülke göçten etkilenmiştir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında yukarıda bahsedildiği gibi birçok toplu nüfus hareketi yaşanmıştır. Nitekim son elli yıllık dönemde 175 milyondan fazla insanın göç ettiği bilinmektedir. Birleşmiş Milletler 2013 yılında yayınladığı küresel göç verilerine göre dünya üzerinde 232 milyon uluslararası göçmen bulunmaktadır (<http://www.un.org/>).

Tarih boyunca farklı bölgeler arasında gerçekleşen kitlesel göçler yeni kentlerin ve ülkelerin kurulmasına neden olmuştur. Kıtalar arası göç olayları Amerika kıtasının keşfi ile deniz aşırı bir boyut kazanmıştır. 16. yüzyıldan itibaren Avrupa'dan büyük bir insan kitlesi, yeni bir hayat umuduyla okyanus ötesinde keşfedilen Amerika kıtasına göç etmiş ve yerleşmiştir. Bu göç hareketlerinin temelinde ekonomik etkenler itici güç olmuş; yeni kıtadaki geniş topraklarda tarım yapma olanağı ve deniz aşırı ticaretin artışı insanların kitleler halinde buraya yerleşmelerine neden olmuştur. 15. ve 18. yüzyıllar arasında Afrika'dan 15 milyon insan köle olarak çalıştırılmak üzere Amerika kıtasına taşınmış; 19. yüzyılda milyonlarca insan Çin ve Hindistan'dan Amerika ve Avrupa'ya sözleşmeli işçi olarak gönderilmiş; 20. yüzyılda meydana gelen iki büyük dünya savaşı milyonlarca insanı yurdundan etmiştir (Giddens, 2008: 522).

Birleşmiş Milletler raporlarında yayınlanan rakamlara göre, 2000 yılında dünyada uluslararası göç hareketlerine 174,7 milyon kişi katılmıştır ve bunun da yaklaşık 15,8 milyonunu mülteciler oluşturmaktadır. Sözü edilen göç hareketlerinde, yoğunluk merkezinin Kuzey Amerika ve Batı Avrupa olması da, hem göç mekanizması ve hem de

göçün yönü, yoğunluğu ve akımı konusunda son derece kayda değer bir bilgidir (Güllüpnar, 2012: 55).

Günümüzde dünya nüfusunun büyük çoğunluğu doğduğu ülkede yaşamaktadır. Ancak yaşamlarının bir bölümünü çalışmak, eğitim görmek ve hatta emekliliğini geçirmek için farklı bir ülkeye göç edenlerin sayısı da hızla artmaktadır. Bugün 7,3 milyar olan dünya nüfusunun 232 milyonu (%3.2) doğduğu ülkeden farklı bir ülkede yaşamını sürdürmekte olup, gelişmiş ülke nüfuslarındaki göçmen payı 1970 ile 2000 yılları arasında ikiye katlanmış durumdadır (McCann ve Diğerleri, 2008: 1; UNFPA, 2014: 2; <http://www.theguardian.com>).

Türkiye gerek ulusal gerekse uluslararası boyutta çeşitli göç hareketlerinin merkezi olan ülkelerden biri durumundadır. Türkiye kuruluşundan itibaren özellikle iç göç bağlamında hareketli bir ülke olma özelliği taşımıştır. Gerek ülkenin batısındaki kentlerin doğudaki kentlere kıyasla ekonomik, sosyo-kültürel, işgücü ve eğitim konularında gelişmişliği gerekse ülkenin doğu ve güneydoğu bölgelerinde yaşanan terör olayları yıllardır doğu illerinden batı illerine yapılan göçlere neden olmaktadır. Bu nedenler aynı zamanda kırsal alandan kentlere bir başka deyişle köyden kente doğru yapılan göçlerinde ana nedenini oluşturmaktadır. Uluslararası boyutta ise son zamanlarda direkt göç alan ülke durumuna gelse de, Türkiye gelişmemiş ülkelerden gelişmiş ülkelere yapılan göçlerde önemli bir transit ülke olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin doğu Akdeniz havzasında, uluslararası göç rejimleri içinde Avrupa'nın ana giriş kapısı ve Asya, Afrika ve Orta Doğu göçmenlerinin çıkış yeri olması açılarından öncelikli bir yeri bulunmaktadır. Ancak 1990'lardan itibaren küreselleşmenin hızlanması, iletişim ve ulaşım alanında yaşanan ilerlemeler ile turizm sektörünün gelişmesi sayesinde Türkiye'nin de Batı ülkelerinden göç almaya başladığı görülmektedir. Bu ülkelerin başında Almanya, İngiltere ve Kuzey Avrupa ülkeleri gelmektedir. Küreselleşme ve turizm hizmetlerine yapılan yatırımların bu olguda önemli bir payı bulunduğu şüphe götürmez bir gerçekliktir. Turizm sektörünün gelişmesi ile Türkiye, Batı Avrupalıların Akdeniz ülkeleri arasındaki tercihlerinde yer almaya başlamıştır. Önceleri turizm amacıyla Ege ve Akdeniz kıyılarında yer alan tatil yörelerine gelen Batı Avrupalıların zamanla buralara yerleştikleri bilinmektedir. Bugüne kadar yoğun olarak Batıya göç

veren bir ülke konumundaki Türkiye, son yıllarda Batı'dan da göç alan bir ülke durumuna gelmiştir (Aksoy, 2012: 296; Bakırtaş, 2012: 240).

Castles ve Miller, ekonomik değişime, siyasal mücadelelere ve çatışmalara koşut olarak dünyada uzun zamandır var olan göçlerin yeni formlarda varlığını sürdüreceğini savunarak, günümüzde beş temel eğilimin çağdaş göçlerin karakteristiğini oluşturmada gittikçe önem kazandığını vurgulamaktadır.

Bunlar;

- 1- Göçün küreselleşmesi (gittikçe daha fazla ülke göç hareketlerinden eşzamanlı olarak ciddi şekilde etkilenmektedir),
- 2- Göçün hızlanması (göçün bütün dünyada hacim olarak büyümesi),
- 3- Göçün farklılaşması (göç giderek pek çok ülke için emek göçü, mülteci ya da kalıcı yerleşimci gibi bir biçim değil, çok zaman bunların hepsi olacak şekilde gerçekleşmektedir. Göç hareketleri bazen bir tür hareket olarak başlayıp öteki biçimlerde devam eder),
- 4- Göçün kadınsallaşması (göç hareketlerine kadınlar giderek çok daha fazla katılım göstermektedir),
- 5- Göçün giderek siyasallaşması olarak sıralanabilir (Castles ve Miller, 2008: 14).

Göçle ilgili tanımlamalara geçmeden önce söylenmesi gereken şey, göç ile ilgili literatürün çokluğuna rağmen yapılmış tanımlamaların azlığıdır. Bunun nedeni, araştırmacıların göç kavramını yeterince açık görmeleri ve tanımını yerine onu ortaya çıkaran koşulları açıklamaya yönelmiş olmalarıdır. Fakat genel olarak göç kavramı herkeste çevre değiştirme, yer değiştirme gibi az çok aynı şeyi çağrıştırmaktadır (Yalçın, 2004: 11).

Yabancı literatürde göçe dair yapılan tanımlamalara bakıldığında; Wood (1994:607) göçü, siyasal ya da yönetsel anlamda sınırları olan ikamet edilen yerin sınırlarını temelli ya da geçici bir süre kalmak amacıyla geçmek olarak tanımlamıştır(1994:607). Benzer bir tanımlama yapan Castels'e göre de göç belirli bir minimum süre için bir siyasi veya idari birimin sınırlarını geçme eylemidir. Ayrıca Castels göçü genellikle

ekonomik ve sosyal gelişmenin bir sonucu olarak düşünüldüğü gibi aynı zamanda ekonomik ve sosyal durumların iyileştirilmesinin bir aracı, ya da tam tersi kalıcı bir durgunluk ve eşitsizliğin de kaynağı olarak da açıklamıştır (Castels, 2000: 269). Göçü sürekli ve geçici olmak üzere ikiye ayıran Faist göç hareketini, bir mekandan, toplumsal veya siyasal bir birimden, bir diğerine gerçekleşen aktarım ya da yaşanan yerin, sürekli veya geçici olarak genellikle bir çeşit idari sınırın dışına doğru değiştirilmesi olarak tanımlamıştır (Faist, 2003: 42).

Karpat'a göre göç (2003: 2), asıl yerinden, ulaşılmak istenen yere harekettir. Şahin ise göçü kısaca ekonomik, toplumsal ve siyasal nedenlerle insanların bireysel ve kitlesel olarak yer değiştirme eylemi ya da yaşanan yerin değiştirilmesi eylemi olarak tanımlamıştır (Şahin, 2001: 59). Güllüpınara göre ise göç, ekonomik, toplumsal ve siyasal nedenlerle insanların bireysel ve kitlesel olarak yer değiştirme eylemi ya da yaşanan yerin değiştirilmesi eylemidir (Güllüpınar, 2012: 56). Akan ve Arslan yaptıkları göç tanımlamasında birey unsurunu ön plana çıkarmışlardır. Buna göre göç; bir birey ya da bir grubun bulunduğu yerden başka bir yere yerleşmek amacı ile taşınması olayı olarak tanımlanabilir. Göç, kısa süreli ve geçici yer değiştirmeler şeklinde olabileceği gibi devamlı yani kalıcı nitelik taşıması şeklinde de ortaya çıkabilir. Bu nedenle göç ister kısa dönemli isterse uzun dönemli özellikte olsun ya da ister ulusal sınırlar içinde ister uluslararası boyutta gerçekleşsin bu hareketin temel unsuru bireydir (Akan ve Arslan, 2008: 3). Ozankaya ise göçü, bireylerin ya da toplumsal kümelerin bir yerden başka bir yere gitmeleri şeklinde ele almıştır (Ozankaya, 1984: 54). Ozankaya tanımında göçün bireyler haricinde ayrıca toplumsal gruplar halinde de yapılabildiğini vurgulayarak tanıma farklı bir boyut kazandırmıştır.

Tekeli ise göçün temelde modernitenin bir kavramı olduğunu söylemektedir. Tekeli'ye göre günümüzde bir yerdeki göç miktarı genellikle, belli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşme alanında yaşayanlardan, kendi iradeleriyle, yaşam yerlerini söz konusu yerleşme alanı dışına taşıyanların sayısı olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımda göçü, nüfusun yer değiştirmesi kavramından ayırıcı özellik, bu yer değiştirmenin bireyin kendi iradesiyle yapılması olmaktadır. Bu nedenle bu tanım daha çok modern sanayi toplumları için söz konusudur. Fakat genelde tarım toplumlarında insanlar toprağa bağlı oldukları için nüfusun yer değiştirmesi bireyin kendi iradesiyle olmaz. Eğer göç

bireylerin kendi istekleriyle yer değiştirmesi ise, bu kategorinin ortaya çıkabilmesi için modern toplumun, ulus devletin ve zgr bireyin oluşması gerekir (Tekeli, 2013: 42-43).

G kavramının sınıflandırılmasına baktığımızda; g, değişik açılardan sınıflamalara tabi tutulmaktadır. G olayları, aynı ülke içinde gerçekleşmesi durumunda ‘i g’; farklı ülkeler arasında gerçekleşmesi durumunda ise ‘dış g’, bir başka deyişle ‘uluslararası g’ olarak ifade edilmektedir (Aksoy, 2012: 294).

Güllüpınar göçü amaç, göçü tetikleyen etmenler, süre, son yerleşim yeri, yasal statü ve g edenin özelliği açısından kategorize etmiştir. Amacı açısından ekonomik g-ekonomik olmayan g; göçü tetikleyen etmenler açısından gönüllü g-gönülsüz g; süresi açısından geçici g-sürekli g; son yerleşim yeri açısından transit g-yerleşik g; yasal statü açısından yasal (legal) g, kaçak (illegal) g ve g edenin özelliği açısından vasıflı (beyin) g- vasıfsız g akla ilk gelen belli başlı kategorilerdir (Güllüpınar, 2012: 57).

Gn tarihsel perspektiften sınıflandırılmasına geçmeden önce belli başlı göçü çeşitlerini kısaca belirtmekte fayda var. Gler genellikle beş farklı açıdan değerlendirilebilir.

a) Gidilen yere göre (lke sınırları)

- İ g
- Dış (Uluslararası) g

b) Zamana göre (Yerleşme süresi)

- Kısa süreli (Geçici) g
- Uzun süreli (Sürekli) güç

c) Nedenine göre

- Gönüllü g
- Zorunlu g

d) Büyüklüğüne göre

- Bireysel göç
- Aile (Grup) göçü
- Toplu (Kitlesele) göç

e) Yasallığına göre

- Yasal göç
- Yasadışı göç

Göçün genel anlamda sınıflandırılmasının yanı sıra kimi yazarlar tarihsel perspektiften yararlanarak çeşitli göç tipolojiler geliştirmişlerdir. Bunların başında da Petersen gelmektedir. Petersen (1958) göçü 4 kategoride ele almıştır. Bunlar;

- İlkel göç
- Zorunlu ve zorla göç
- Serbest göç
- Kitlesele göçtür

Petersen'in ilk kategorisinde verdiği ilkel göç ekolojik faktörlerin itme etkisi sonrasında oluşan göç hareketlerinden meydana gelmektedir. Ancak buradaki ilkelik, insanlığın ilkel dönemi ile ilişkilendirilmemekte, daha çok insanlığın doğal afetler karşısında çaresizliğinden kaynaklanan göçler konu edilmektedir. Keza göçün bu türü göçmenlerin iradeleri çerçevesinde gerçekleşmekle birlikte doğa olayları insanları göçe sevk etmektedir (Petersen, 1958: 259). Petersen'in tipolojisindeki ikinci ve üçüncü kategori zorunlu ve zorla göçtür. Burada dikkat edilmesi gereken nokta zorla ve zorunlu göç halinde bireyin karar verme sürecindeki özgürlüğüdür. Çünkü zorla göçte göç etmeye neden olan itici güçlerin varlığına rağmen, karar yine göçmene aittir. Göçmen göç etmesede hayatta kalacağını ve yaşantısına devam edeceğini bilmektedir. Ancak zorunlu göçte göçmenin böyle bir karar hakkı yoktur. Göç etmemesi hayatının akışını olumsuz yönde değiştirecektir. Petersen bu duruma örnek olarak Nazi Almanya'sından Yahudilerin durumlarıyla ilgili vermiştir. Nazi Almanya'sında ilk dönem uygulanan politikalarla Yahudiler, göçe özendirilmek istenmiş, sonrasında ise zorla, hayvan taşınan trenlere doldurularak toplama kamplarına taşınmışlardır. İlk grupta yer alan

göçerlerin yaşam tarzları gittikleri yerde fazla değişmezken, ikinci grupta yer alan zorla yer değiştirilmiş göçerlerin yaşam stilleri dramatik olarak değişmektedir. Toplama kamplarında insanların birçoğu yaşamlarından olmuş ve çalışabilir durumda olanlar köle statüsünde çalışmaya mahkûm edilmiştir (Petersen, 1958: 261). Serbest göç ise göçmenin kendi kararı neticesinde göç ettiği bir türdür. Bu göç türünde göçerlerin bireysel durumlarının etken neden olması serbest göçü ilk iki göç türünden ayırmaktadır. 19. yüzyıl Avrupa'sında dışa göç hareketleri bu göç türüne örnek olarak verilebilir. Serbest göç daha çok bireysel arayışlardan kaynaklanmaktadır. Bireysel tercihler söz konusu olduğunda, bazı bireylerin macera arama, değişik bir yerde ve kültürde yaşama isteği, yaşadığı yerlerden çeşitli nedenlerle duyulan bıkkınlık gibi sebeplerle yer değiştirme kararı verdikleri ve bunu uyguladıkları görülmektedir. Yalçın'a göre burada dikkat edilmesi gereken husus, macera ve değişik yerleri tanıma amaçlı göçlerle ilgili kararın yaşlılara oranla genç bireylerce daha kolay bir şekilde verilmekte olduğudur. Bu anlamda serbest göçü zorlaştıran bir diğer faktör ise, bireylerin evli olmaları durumunda göçe daha zor karar verecekleri; çocukları olması durumunda ise bu kararı vermenin iyice zorlaşacak olmasıdır (Petersen, 1958: 263). Petersen'in göç kategorilerinin son göç çeşidi kitlesel göçlerdir. Serbest göçle az sayıda öncü bireyin başka bir yere göçerek ülkeleriyle bir çeşit bağ kurmaları sonucunda o ülkeden göç edenlerin sayısı artar ve kısa sürede çekici etkenler nedeniyle göç kitleselleşir (Petersen, 1958: 263). Gerçekten de kitlesel göçlerin öncesinde hemen her koşulda öncü grupların hedeflenen bölgelere göçmeleri söz konusudur. Bu durum Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine ve hatta köyden kente göçte, göçün kısa sürelerde kitlesel bir görünüm kazanmasına yol açmıştır.

Yalçın'a göre Petersen'in yaptığı dördümlü gruplaması incelendiğinde, genel olarak bunların aslında ikili bir ayrıma tabii olduğu görülmektedir. Bu ise, göçlerin gönüllü ya da zorla yapılması ilkesidir (Yalçın, 2004:17).

Liberal ekonominin yeniden yapılanma sürecine girdiği son otuz yıllık süreçte uygulanan neo-liberal ekonomi politikaları, insanları sosyal güvencesiz ve düşük ücretli işlerde çalışmaya zorlamaktadır. Bu durum, Kuzeyin zengin ülkeleri ile güneyin fakir ülkeleri arasında var olan eşitsizliklerin daha da artmasına yol açmakta; insanı daha iyi yaşam koşullarına erişmek için göç etmeye zorlamakta; siyasal, ekolojik, demografik

sıkıntılar birçok insanı kendi ülkesi dışında mülteci olmaya zorlamakta; farklı bölgelerdeki artmakta olan etnik ve siyasal çatışmalar kitlesel kaçışları da beraberinde getirmekte ve yeni ticaret bölgelerinin yaratılması emek hareketlerine neden olmaktadır (Güllüpnar, 2012: 55). Her ne neden ile olursa olsun göç hareketleri göç edilen bölgelerde ciddi sosyal, siyasal ve ekonomik problemlere neden olmakla birlikte göçmenler için de önemli bir sosyal dışlanma riski oluşturmaktadır.

2.2. Sosyal Politika Açısından Göç ve Sosyal Dışlanma İlişkisi

Uluslararası göç hareketlerinin ve Avrupa'da yaşayan göçmen grupların artması ile birlikte, göçmenlerin hakları ve yaşadıkları topluma entegrasyonu önemli bir inceleme alanı olarak belirmeye başlamıştır (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011: 17).

Göç olgusu, sosyal dışlanma içerisinde önemli yere sahiptir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı şekillerde risk oluşturmaktadır (Sapancalı, 2003: 98). Ayrıca göç ve sosyal dışlanma nedensellik bağlamında incelendiğinde her iki kavramda birbirlerinin nedenleri olabilmektedir. Göç, sosyal dışlanmanın en büyük nedenlerinden biridir. Ama bazı durumlarda sosyal dışlanmada göçün nedenlerinden biri olabilmektedir. Bu duruma Afrika'da yaşanan dışlanma biçimlerinden bir tanesi olan tarımsal alanlardan uzak bırakılma hali nedeniyle gerçekleşen göç hareketleri örnek verilebilir (Sapancalı, 2003, 12).

Sosyal dışlanma kavramı sosyal politika için yeni bir kavram olarak nitelendirilebilir. Çünkü sosyal dışlanma 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik kriz ve gerileme ile birlikte tüm dünya ülkelerinin dikkatini çekmeye başlamıştır (Çakır, 2002: 84; Silver, 1994: 562). Fransa'da savaş sonrası ekonomik büyümenin 1970'li yıllarda yavaşlamasıyla dışlanma sosyal sorun olarak tanımlanmış ve sosyal politika literatüründe yerini almaya başlamıştır (Sapancalı, 2005: 3).

Göçmenlerle ilgili konularda sosyal politikanın yeni sorun alanlarından biri olarak görülse de göçmenlerin uyumuna yönelik alınması gereken önlemler sosyal politikanın geleneksel ilgi alanlarından birini oluşturmaktadır. Uluslararası göçün bir sorun olarak ortaya çıkması Avrupa için oldukça yenidir. Ancak geleneksel bir göç ülkesi olması nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri, Yeni Zelanda ve Avustralya gibi ülkelerde 20.

yüzyılın başından itibaren göçmenlerin uyumu bir sorun haline gelmiş ve bu soruna yönelik sosyal politikalar oluşturulmaya çalışılmıştır (Baştürk, 2010: 295).

“Çiçeklerle karşılanan işçilerden, istenmeyen yabancılara dönüşmek” sloganı son dönemlerde uluslararası göç literatüründe olduğu kadar, kamuoyunun da gündemi haline gelmiştir. 1960’ların ortasından itibaren yoğun bir biçimde göçe tabi olmuş ülkelerde yaşanan bu tür bir dönüşüm, bazı durumlarda yukarıdaki cümlede olduğu gibi trajik sonuçlar da doğurmaktadır. Bir yandan göçmen ailelere yapılan saldırıların artışı, diğer yandan hükümetlerin göç yasalarını giderek sıkılaştırmaları, hatta bazı durumlarda uluslararası hukukun hükümlerini ve insan haklarının sınırlarını zorlamaları, yaşadığımız dönemin önemli tartışma maddelerinden birisini oluşturmaktadır. Ancak bazı durumlarda araştırmacılar ve politika uygulayıcılar, yaşanan sorunu teşhis etmede ve çözüm önerileri sunmakta zorlanmaktadır. Son dönem çalışmalarında göçmenlerin toplumsal uyumlarında ve sosyal politikaya ilişkin sorunlarında önemli dönüşümler olduğu konusunda bir tür fikir birliği mevcuttur (Baştürk, 2010: 516-517).

2.3. Uluslararası Öğrenci Hareketliliği Bağlamında Uluslararası Göç

Uluslararası öğrenci hareketleri dünya üzerinde yaşanan uluslararası göç hareketleri içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle kuzey yarımküredeki ülkelerde var olan eğitim ve iş fırsatları, yüksek yaşam standartları, saygınlık gibi birçok nedenle dünya üzerindeki birçok yabancı yaşadıkları ülkelere eğitim amacıyla göç etmektedirler. Küreselleşen dünya ve ulaşım ve iletişim alanlarında yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte öğrencilere yabancı ülkelerde eğitim görmek giderek cazip gelmeye başlamaktadır. 2013 yılına ait dünya göç raporuna göre dünyada 3.4 milyon uluslararası öğrenci bulunmakta ve bu öğrencilerin beşte dördlük bölümü aralarında Türkiye’nin de bulunduğu kuzey yarımküre ülkelerini tercih etmektedirler (World Migration Report, 2013: 69-80).

Dünyadaki uluslararası öğrencilerin %52’si Asya Kıtasından gelen öğrencilerden oluşmaktayken, %23’ü Avrupa’dan, %12’si Afrika’dandır. Asya kıtası kaynaklı uluslararası öğrencilerin büyük bölümü sırasıyla Çin, Hindistan ve Güney Kore’den gelmektedirler. Bu öğrencilerin çoğunluğu özellikle İngilizce konuşan ülkelerde eğitim görmektedirler. Aynı zamanda Kuzey Amerika ve Avrupa ülkelerinin ev sahibi ülkeler olarak ağırlıklı bir yer tuttuğu uluslararası öğrenci sahasında son yıllarda dinamik bir

değişim sürecinin yaşandığı görülmektedir. Ülkelerin öğrenci sayılarındaki payları zaman içinde değişebilmektedir. 2000 ile 2010 arasındaki değişim, uluslararasılaşma alanındaki dinamik rekabeti gözler önüne sermektedir. 2000 ile 2010 yılları arasında ABD ve Almanya'nın toplam uluslararası öğrenci sayılarındaki payları önemli oranlarda düşmüş, Birleşik Krallık, Rusya Federasyonu, Yeni Zelanda ve Avustralya'nın payları artmıştır. On yıllık zaman zarfında meydana gelen bu değişimler, hem alanda büyük bir rekabetin olduğunu hem de İngilizce konuşan dünyanın bu alandaki hâkim yapısını göstermektedir. Özellikle Birleşik Krallık, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın alandaki paylarını önemli ölçülerde artırmış olması, bu on yıllık sürede uyguladıkları yükseköğretim politikalarının uluslararası öğrenci sayısını artırmada başarılı sonuçlar verdiğini göstermektedir (Çetinsaya, 2014: 146-147).

2.3.1. Uluslararası Göç Kavramı Ve Nedenleri

Faist'in (2003: 30) tanımıyla uluslararası göç, çok sayıda bağ ile çok sayıda ulus-devlet içindeki iki ya da daha çok konumu ve hareket edenlerle kalanlar arasındaki çeşitli bağları özetleyen, çok boyutlu ekonomik, siyasi, kültürel ve demografik bir süreçtir. Uluslararası göç, farklı kültürlerin parçası olan bireylerin, grupların, örgütlerin ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel anlamda hızlı ve yoğun bir etkileşim içinde bulunmalarına neden olmaktadır. İnsanların birbirinden daha çok haberdar olduğu ve daha fazla etkileşim içinde bulunduğu bir dünya düzenine denk düşen küreselleşme olgusu kültürlerin bir yandan benzeşmesine, diğer yandan toplumsal refleksler ile özgün değerlerin korunması, aktarılması ve öne çıkarılması anlamında ayrışmasına yol açmaktadır. Küresel dünyanın en önemli aktörlerinden biri durumuna gelen çok uluslu şirketler, turizm etkinlikleri, çevresel ve toplumsal aktivistleri içeren sanal topluluklar farklı kültürleri aynı ortamda bir araya getiren, birlikte hareket etmeye zorlayan alanların başında gelmektedir. (Aksoy, 2012: 298).

Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Verileri'ne göre 2010 yılında dünya nüfusunun % 3,1 i göçmen konumunda iken, daha fazla gelişmiş bölgelerdeki göçmen sayılarının toplam nüfusa oranı 10,3, daha az gelişmiş bölgelerdeki oran ise 1,5'dir. Dünya'daki toplam göçmenlerin %32,6'sı Avrupa'da, %23,4'ü de Kuzey Amerika'dadır. ABD'nin oranı ise %20'dir. Gelişmiş ülkelerden Almanya, Fransa, İtalya gibi ülkeler ise diğer ülkelere göre yüksek oranlara sahiptirler (Bakırtaş, 2012: 242).

Uluslararası göç literatüründe sıklıkla karşılaşılan göç nedenleri dört ana başlıkla değerlendirilebilir:

1. Ülkeler arası farklı demografik özellikler,
2. Kapitalizmin devresel krizleri,
3. Bölgeler arası gelir farklılıkları,
4. Küresel olarak yeniden yapılanmaya zorlanan ekonomiler. (Güllüpinar, 2012: 56).

Aksoy (2012: 294-295) ise uluslararası göçün nedenlerini iklim kaynaklı, ekonomik kaynaklı, siyasal kaynaklı, eğitim kaynaklı göç olarak sıralamıştır. Aksoy'a göre insanları, doğdukları ve yaşadıkları ülkeyi değiştirmeye iten pek çok neden bulunmaktadır. Bu nedenleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

İklim kaynaklı göç

İnsanların iklim koşullarından ve doğa olaylarından kaynaklanan göç hareketleridir. Kuraklık, kıtlık, doğal afet gibi olaylar insanların yer değiştirmesinde önemli bir itici güç oluşturmaktadır.

Ekonomik kaynaklı göç

İnsanların iş, gelir ve buna bağlı olarak daha iyi bir yaşam arzusundan kaynaklanan göç olaylarıdır. Çağdaş dünyada bölgeler ve ülkeler arasındaki göç hareketlerinin en önemli etmenini ekonomik koşullar oluşturmaktadır.

Siyasal kaynaklı göç

Ülkeler arasındaki siyasal rejim farklılıkları, savaş, terör, siyasal baskı gibi yaşamı tehdit eden olayların yol açtığı göçlerdir. Bu göçler ülkeler arasında olabildiği gibi, bir ülkenin farklı bölgeleri arasındaki sorun ve dengesizliklerden de kaynaklanabilmektedir.

Eğitim kaynaklı göç

İnsanların eğitim amacıyla belirli bir süre için gerçekleştirdikleri göç olayıdır. Eğitim süresinin tamamlanmasıyla geriye göç yapılabildiği gibi eğitim alınan ülkede çalışma

hayatının sürdürülmesi amacıyla yerleşik olarak kalınmaya devam edilmesi de söz konusu olabilmektedir.

İletişim ve ulaşım araçlarının ucuzladığı ve yaygınlaştığı günümüzde ise göç kişilerin iş bulmak, daha iyi şartlar içinde çalışmak veya kendilerine, ailelerine daha iyi yaşama imkânları yaratmak amacı ile iki ya da daha fazla ülke arasında geçici veya kalıcı yer değiştirmesi şeklinde gerçekleşmektedir (Güllüpnar, 2012: 56-57).

2.3.2. Uluslararası Göç Teorileri

Göç kuramlarının gelişimini takip edildiğinde, ilk olarak 1960'lı yıllarda ortaya atılan neo-klasik göç teorilerinin dayandıkları iktisat modeline ve günün koşullarına uygun olarak "bireysel faktörleri" göç analizine dâhil ettiklerini söylenebilir. Bu teori, ülkeler arasındaki ücret ve istihdam şartlarındaki farklılıklara ve göçün maliyetine odaklanmaktadır ve genel olarak hareketi geliri maksimize etmek amaçlı bireysel bir karar olarak anlar. "Yeni göç ekonomisi" ise sadece emek piyasasındaki koşullara değil, çeşitli diğer pazarlardaki koşullara da bakar. Buna göre göç, hanehalkının ailenin geliri üzerindeki riskleri azaltmak ya da ailenin üretim faaliyetleri üzerindeki sermaye sınırlamalarını aşabilmek amacıyla aldığı bir hanehalkı kararı olarak görülür (Massey ve Diğerleri, 1993: 13).

Ancak, özellikle 1970'li yıllarla birlikte, dünyadaki ekonomik krizler ve işgücünün sömürülmesine karşı ortaya çıkan negatif ortam, göç kuramlarında yapısal eşitsizliklerin sorgulanmasını gündeme getirmiştir. Burada da göçü bu anlamda ele alan "İkili İşgücü Piyasası Kuramı" ve "Dünya Sistemleri Kuramı" karşımıza çıkmaktadır. Bu iki kuramda göçe dair genel olarak mikro düzey karar verme süreçlerini önemsemez ve daha üst düzeyde yürüyen güçlere ve etkilere odaklanırlar. İkili İşgücü Piyasası Kuramı uluslararası göçü modern sanayileşmiş ekonomilerin yapısal gereksinimlerine bağlarken, Dünya Sistemleri Kuramı göçü ekonomik küreselleşmenin ve pazarın ulusal sınırları aşarak yaygınlaşmasının doğal bir sonucu olarak görür. 1990'lı yıllardan sonra ise, ekonominin küreselleşmesi ve uluslararası iletişim ve ulaşım kaynaklarının gelişmesinin uluslararası göç sürecinde yarattığı karmaşıklıkla birlikte yapısal faktörlerin yanında kültür, aileler, etnik gruplar ve ilişki ağlarının da göç analizine katılması söz konusu olmuştur (Güllüpnar, 2012: 57, Massey ve diğerleri 1993: 13).

Göç hareketinin uzun tarihi geçmişine rağmen göçle ilgili ilk akademik çalışmalar 19.yy'ın son dönemlerine rastlamaktadır. Bu alanda yapılan ilk bilimsel çalışma 1885 yılında yayınlanan Ravenstein'in "Göç Kanunları" adlı çalışmasıdır. Göç olgusunun genel geçer kurallarını bulmayı amaçlayan Ravenstein çalışmasının kuramsal temelini endüstrileşme ve kentleşme olguları üzerine kurarak 1871-1881 yılları arası yapılan nüfus sayımı istatistikleri verilerinden yararlanmış ve göçü açıklamak için ilk çalışmasında yedi kanun belirlemiş ikinci çalışmasında ise bu kanunların sayısını onbire çıkarmıştır. Bu kanunları şunlardır:

1. Göçmenlerin büyük bir kısmı sadece kısa mesafelere göç ederler,
2. Göç aşamalı olarak tüm bölgelere yayılmaktadır; önce merkeze yakın kırsal alanlardan kentlere göç edilir. Kırsal alandan boşalan bölgeleri de kente daha uzak yerlerden gelen göçmenler doldurur,
3. Uzak mesafelere giden göçmenler genellikle kendileri tercih ettikleri için ticaret ve sanayi merkezlerine göç ederler,
4. Her göç akını kendini dengeleyecek olan karşı bir göç akımına neden olur,
5. Kentlerde yaşayanlar kırsal alanda yaşayanlardan daha az göçmen karaktere sahiptirler,
6. 1985 yılındaki çalışmasında kadınlar erkeklere nazaran daha fazla göç eğilimi taşırlar demekle birlikte 1989 yılındaki çalışmasında ise kadınların sadece kısa mesafeli göçlerde erkeklere nazaran daha etkin olduğunu belirtmiştir,
7. Göçmenlerin çoğu yetişkinlerdir. Aile kurmuş olanlar nadiren göç ederler,
8. Büyük şehirler, doğal nüfus artışından ziyade göçlerle büyürler,
9. Sanayi, ticaret ve ulaşım olanakları geliştiğinde göç hacim olarak artar,
10. Göçün esas yönü tarımsal alanlardan sanayi ve ticaret merkezlerine doğrudur,
11. Göçün temel nedeni ekonomiktir (Ravenstein,1885:198-199; Grigg, 1977: 42-43).

Ravenstein, göçün temel nedenini bireyin ekonomik olarak daha iyi bir standartta yaşama isteğinden kaynaklandığını, bunun dışındaki diğer koşulların daha güçsüz olduğunu savunmakta ve sanayinin gelişmesi ve ticaret merkezlerinin artmasıyla göçün sürekli artarak devam eden bir süreç haline geldiğine vurgu yapmaktadır. Ravenstein'in bu çalışması günümüzde hala daha tartışılmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki Ravenstein'in önerdiği bu kanunlar dönemin İngiltere'si için ön görülmüştür. Parekh ise göç teorisi sınıflamasında üç farklı göç teorisinden bahsetmiştir. Bunlar liberal, toplumcu ve milliyetçi göç teorileridir (Yalçın, 2004: 26).

Ravenstein'in göç kanunları haricinde; kesişen fırsatlar teorisi, itme çekme teorisi, merkez çevre teorisi, Parekh'in göç teorisi sınıflaması, marxist teori ve ağ teorisi gibi önemli göç teorileri de mevcuttur.

Bu teorilerden kısaca bahsetmek gerekirse, kesişen fırsatlar teorisi belli bir uzaklığa göç eden insanların sayısı, gittikleri yerdeki fırsatların çokluğu ile orantılıdır. İtme çekme teorisi ise 1966 yılında yayınlanan Everett Lee tarafından yazılan "Bir Göç Teorisi" (A Theory of Migration) adlı makalede ileri sürülmüştür. Lee bu çalışmada göç hareketine neden olan faktörleri dört başlık altında incelemektedir. Bunlar; yaşanan ülkeyle ilgili olan faktörler, gidilmesi düşünülen ülkeyle ilgili faktörler, işe karışan engeller ve kişisel faktörlerdir. Lee kişisel faktörler dışındaki faktörleri bir şemada toplamıştır. Buna göre hem köken hem de gidilecek ülkede artılar(+) ve eksiler(-) mevcuttur. Bu artı ve eksiler bireylerin kararlarına etki eden olumlu ve olumsuz gelişmelere işaret etmektedirler. Bunlarla birlikte nötr olma durumunu ifade eden ve sıfır(0) ile tanımlanan durumlar da şemada yer almaktadır ancak bu nötr olan faktörlerin teori için herhangi bir etkisi yoktur (Lee, 1966: 50). Merkez çevre teorisine göre dünya sistemleri teorisinde, çevre ve yarı çevre ülkelerinin kontrollerinde bulunan hammaddeler ve işgücü, kapitalist yayılmanın sonucunda merkez ülkelerin kontrolüne geçmektedir. Bu ülkelerde işçi açığı bulunması durumunda çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru işçi göçleri ortaya çıkmaktadır. Marxist teoride ise Yalçın'a göre kırdan kente göç olgusuna feodal üretim tarzından kapitalist üretim tarzına geçişin yol açtığı iddia edilmektedir. Son olarak ağ teorisinde göçmenlerin geride bıraktıkları aileleri, arkadaşları ile yeni yerleştikleri ülkelerdeki yeni göçmen ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağları üzerine kurdukları ilişkileri

tanımlanmaktadır. Bu ağlar göçün maliyetini ve risklerini azaltırken uluslararası göçü özendirerek göçün de süreklilik kazanmasına katkıda bulunmaktadır (Yalçın, 2004: 40-46).

2.3.3. Uluslararası Öğrenci Göçü

Bir öğrencinin eğitim amacıyla bulunduğu ülkenin sınırları dışına çıkması olarak açıklanabilen uluslararası öğrenci hareketliliği, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) tarafından küreselleşmenin ikinci boyutu olarak ele alınmaktadır (Kelo, Teichler ve Wächter, 2006 aktaran Levent ve Karaevli, 2013: 98).

Küreselleşme ile birlikte ulusal ekonomilerin birbirine bağlı bir hale gelmeleri ve eğitime katılım oranlarının artması sonucunda hükümetler öğrencilerin ufuklarını genişletmek dünya dillerini, kültürlerini ve iş yöntemlerini öğrenmeleri için öğrencileri uluslararası öğrenci hareketlerine katılımlarını teşvik etmektedirler (OECD, 2014: 342).

OECD'nin 2008 yılında yayımladığı rapora göre ise, dünya genelinde 1975 yılında 600.000 civarında olan yabancı uyruklu öğrenci sayısı 2006 yılında yaklaşık beş kat artarak 3milyona ulaşmıştır (Kıroğlu ve Diğerleri, 2010: 26).

Varghese'ye göre öğrenci hareketliliğinin; belirli alanlarda yerel altyapı eksikliğinin varlığı, yabancı üniversitelerde alınan diplomaların ticari değerinin olması ve yeni kültürlerle tanışma isteği olmak üzere üç temel sebebi vardır (Varghese, 2008: 13).

Varghese'ye göre sınır ötesi yükseköğretim; programlar, ders materyalleri, akademisyen ve öğrenci programları ve uluslararası öğrenci hareketleri ile eğitimin küreselleşmesine önemli katkı sağlamıştır (Varghese, 2008:9).

Küreselleşmeyle yerel ekonomilerin ve eğitim sistemlerinin diğer ülke sistemleriyle birleşmesi sonucu hükümetler ve eğitim politikacıları; daha geniş perspektife sahip dünya dillerini, kültürlerini ve iş yöntemlerini anlayan öğrenciler yetiştirmek istemektedir. Bu durumun sonucu olarak belirlenen politikalar, uluslararası öğrenci hareketliliğini yaygınlaştırmıştır. Yirmibirinci yüzyılda uluslararası eğitim; diplomasiye, kültürel ve politik bağların geliştirilmesine odaklanmış olsa da yükseköğretimin kitleleşmesi, uluslararası öğrencilerin gelir kaynağı olarak görüldüğü yeni bir pazarı gündeme getirmiştir. Dünya genelinde eğitim alma talebinin

yükselmesi, pazarlanabilir eğitim ürünlerine bir saygınlık ve değer kazandırmıştır. Buna bağlı olarak yükseköğretim yöneticileri ve politikacılar, uluslararası öğrencileri bir ekonomik avantaj olarak görmektedir (Levent ve Karaevli, 2013: 98-99).

Ayrıca küreselleşen işgücü piyasalarının küreselleşmiş sektörlerinde kendilerine yer bulabilmek isteyen öğrenciler kendi ülkeleri dışındaki ülkelerde yükseköğrenimlerine devam etmek için bir arayış halindedirler. Lakin bu piyasalarda yer almak için ön koşullar çok kültürlü bir hayata uyum ve dünya dillerini bilmekten geçmektedir, bu durumun farkında olan öğrencilerin yükseköğrenimlerine yönelik öncelikli hedefleri yurt dışı odaklı olmaktadır (OECD, 2014: 342).

Neoliberal küreselleşme, eğitimi milyar dolarlık bir pazar hâline getirmekle kalmamış, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında büyük bir ayırma yol açmıştır. Uluslararası öğrenci hareketliliği ve yükseköğrenimin uluslararasılaşmasına bağlı olarak bilim, mühendislik ve tıp alanlarında önde gelen gelişmiş ülkeler, ileri teknoloji ve modernleşmeleriyle dünyadaki bütün yetenekli insanların ilgisini çekmektedirler. Bu durum, gelişmiş ülkelere çok büyük yarar sağlarken gelişmekte olan ülkelerde beyin göçünün oluşmasına zemin oluşturmaktadır (Pusser ve Turner, 2004 aktaran Levent ve Karaevli, 2013: 98).

Ayrıca yabancı öğrenciler eğitim görmek amacı ile gittikleri ülkelere ciddi anlamda ekonomik fayda da sağlamaktadırlar. Bugünlerde Amerika Birleşik Devletleri'nin yabancı öğrencilerden sağladığı ekonomik fayda yıllık 20 Milyar dolar civarındadır. Örneğin Avustralya'da Uluslararası öğrenciler, ulusal gelirin 12 milyon dolarını karşılamaktadır ve bu rakam, ülkenin gelir kalemleri arasında en yüksek üçüncü gelir kaynağı olarak dikkat çekmektedir (Levent ve Karaevli, 2013: 101).

2.4. Dünya'da ve Türkiye'de Yabancı Öğrencilerin Niceliksel Durumu ve Uygulanan Politikalar

Yükseköğretimin en erken zamanlarından beri var olan uluslararası eğitim, 13. yüzyılda Paris Üniversitesi'nin kapılarını Fransa dışındaki uzmanlara açması ve öğrencilerin onların verdiği eğitimi almak istemesi ile başlamıştır. Avrupa Ortaçağ'ından beri akademik eğitim küresel bir kapsamda sürmüştür; Latince, derslerde ortak dil olarak kullanılmış, uzmanlar ve öğrenciler başka ülkelerde düzenli olarak eğitim görmüştür.

Bunun sonrasında yaşanan Avrupa'daki uluslararası öğrenci artışının büyük oranda Bologna ve Lizbon Bildirgeleri ve Avrupa Yükseköğretim Alanı'ndaki gelişimlere paralel devam ettiği görülmektedir (Levent ve Karaevli, 2013: 99).

OECD'nin 2014 yılında yayınladığı raporuna göre 2012 yılında 4.5 milyon öğrenci, vatandaşı olduğu ülke dışındaki yüksek öğretim kurumlarına kayıtlıydı. Avustralya, Avusturya, Birleşik Krallık, Lüksemburg, İsviçre ve Yeni Zelanda, toplam yükseköğrenim kayıtları içindeki yüzde olarak en yüksek uluslararası öğrenci oranına sahipler. Dünya çapındaki yabancı öğrencilerin büyük kısmını Asya'dan gelen öğrenciler oluşturmaktadır. Zira Dünya'daki yabancı öğrenciler içerisinde Asyalılar %53'lük bir orana sahiptirler. 2012 yılında OECD ülkelerine gelen yabancı öğrenci sayıları, OECD ülkelerinden başka ülkelere eğitim amaçlı giden öğrenci sayılarının 3 katı kadardı. Ayrıca tüm kayıtlı yabancı öğrencilerin %75'i OECD ülkelerinde eğitimlerine devam ederken, %83'ü G20 ülkelerinde eğitimlerine devam etmektedir ve ilginç bir şekilde bu oranlar son 10 yıldır sabit bir şekilde durmaktadır. (OECD, 2014: 342).

Tablo 4
1975-2012 Yılları Arasında Uluslararası Öğrenci Sayısı

Yıl	Öğrenci Sayısı (Milyon)
1975	0,8 milyon
1980	1,1 milyon
1985	1,1 milyon
1990	1,3 milyon
1995	1,7 milyon
2000	2,1 milyon
2005	3 milyon
2010	4,1 milyon
2011	4,3 milyon
2012	4,5 milyon

Kaynak: (OECD, 2012: 344)

Ayrıca uluslararası öğrenci gönderen ülkeler içinde öğrencisini yurt dışına en fazla gönderen ülkelerin başında Çin, Hindistan ve Kore gelmektedir.

Dünyanın birçok ülkesinde hükümetler, üniversitelerindeki uluslararası öğrencilerin sayısını arttırmak için ulusal politikalar uygulamaktadır. Bu duruma bağlı olarak bazı hükümetler, kendi ülkelerinde yayınlanan ders kitaplarında dilin sade olmasına bile özen göstermektedir. İsveç gibi Kuzey Avrupa ülkeleri, uluslararası öğrenci hareketliliğini yerel öğrencilerin ve kendi vizyonlarını genişletmek, küresel bir anlayış kazanmak adına desteklemektedir. Örneğin ABD'yi uluslararası öğrenci hareketliliğinde etkili kılan bazı özellikler vardır. ABD, öğrenci hareketliliği politikalarının ve politika stratejilerinin çoğunu bağımsız kuruluşlara ve kişisel şirketlere bırakmış ve bu durum öğrenci piyasasındaki rekabeti canlandırmıştır. İngiltere, uluslararası öğrencilerin yükseköğrenim için en çok tercih ettiği Avrupa ülkesidir. Bu ülkede, uluslararası öğrencilere ve onlarla ilgilenenlerin menfaatlerine hizmet eden İngiltere Uluslararası Öğrenci İşleri Kurulu (UK Council for International Student Affairs) adında ulusal bir danışma kurulu bulunmaktadır. Bu kurulun amacı; uluslararası öğrencilere verilen desteği artırmak, uluslararası eğitimin ülkeye sağladığı faydalar hakkında toplumda farkındalık oluşturmak, ilgili birimlerde çalışan personelin profesyonel gelişimine katkıda bulunmak, uluslararası öğrenci akışını olumsuz etkileyen faktörleri belirlemek ve ortadan kaldırmaktır. Ayrıca bu kurul, hükümetin uluslararası öğrencilerle ilgili izlediği politikaları yakından takip etmekte, yaptığı yayınlar ve yürüttüğü kulis faaliyetleriyle bu politikalara öğrencilerin menfaatleri doğrultusunda yön vermeye çalışmaktadır. Amerika ve İngiltere'den sonra en fazla uluslararası öğrenci barındıran Fransa, öğrenci hareketliliğini artırmak amacıyla çeşitli ulusal politikalara ve yasal düzenlemelere sahip olan bir ülkedir. Devlet yardımlarıyla desteklenmiş işe alımlar, daha etkili ve esnek vize uygulamaları, bazı kredileri almaya hak kazanma ve öğrencilerin okul sonrası çalışmaları için izin olanakları sağlamanın yanı sıra konsolosluk ve elçiliklerin işbirliği ile uluslararası öğrencilerin durumlarını iyileştirmeleri için burs imkânları sunması, bu politikalar ve uygulamalar arasında sayılabilir. Kanada'da, Eğitim Başkanları Konseyi (CMEC) ve eyalet başkanları ortaklığında bütün eğitim bölgelerinde uygulanmak üzere öğrenci hareketliliğini iyileştirmek ve mezun olduktan sonra da aynı misyonu sürdürmek için bir plan geliştirilmiştir. Bu plan doğrultusunda uluslararası öğrenci pazarında Kanada'nın

payının arttırılmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Japonya’da 2000 ve 2006 yılları arasında uluslararası öğrencilerin sayısında %95 oranında artış görülmüştür. Bu artışın kaynağında, Asya’daki rekabete karşı uluslararası öğrenci nüfusunu arttırmaya yönelik ulusal politikalar bulunmaktadır. “Global 30” planında, uluslararası öğrenci kayıtlarının üçe katlanıp 2020 yılı ile 300.000’e ulaşması hedeflenmektedir (Levent ve Karaevli, 2013: 105-107; Özoğlu ve Diğerleri, 2012: 40).

2.4.1. Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’de Yabancı Öğrencilere Yönelik Politikalar

Uluslararası öğrenci hareketleri bağlamında OECD’nin 2012 verilerine göre dünyada en fazla yabancı öğrenciye sahip ülke Amerika Birleşik Devletleri’dir. Dünyadaki yabancı öğrencilerin %16’sına sahip olan Amerika Birleşik Devletleri’nde toplam 720 bin yabancı öğrenci bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri’ni bu sıralamada Birleşik Krallık takip etmektedir. Dünyadaki yabancı öğrencilerin %13’üne sahip olan Birleşik Krallık bünyesinde 585 bin yabancı öğrenci barındırmaktadır. Bir diğer ilginç ayrıntı ise ABD’de uluslararası öğrenciler yerel öğrencilerden %25 daha fazladır (OECD, 2014: 344).

ABD’nin uluslararası öğrencilerden sağladığı gelir 20 milyar dolar civarındadır. ABD Ticaret Bakanlığı’nın 2000 yılı verilerine göre yükseköğrenim seviyesindeki yabancı uyruklu öğrencilerin ABD ekonomisine katkısı, hizmet sektöründe beşinci sıraya kadar yükselmiştir. ABD’de öğrenci gelirlerinin %70’i yurt dışından gelmektedir. 15 milyon dolar; sadece harçlar, ikamet masrafları ve çeşitli ihtiyaç giderleri olarak uluslararası öğrenciler tarafından ekonomiye doğrudan katkı yapmaktadır. (Levent ve Karaevli, 2013: 101; Kiroğlu ve Diğerleri, 2010: 26).

Bu ekonomik kazançların yanı sıra dikkat çeken bir diğer nokta, başarılı ve yetenekli öğrencilerin eğitimlerini tamamladıktan sonra ülkelerine dönmek yerine Amerika’daki önemli şirketlerde çalışmayı tercih etmeleridir. Dolayısıyla uluslararası öğrenciler, hem eğitimleri döneminde Amerikan ekonomisine hem de mezun olduktan sonra bu ülkenin bilimsel, teknolojik ve askerî alanındaki birçok gelişmeye katkı yaparak olumlu ivme sağlamaktadır.

Ayrıca uluslararası öğrenci adaylarının kararlarını etkileyen diğer bir faktör, üniversitelerin başarı durumlarıdır. Örneğin ABD ve İngiltere’deki üniversitelerin bilinen eğitim kalitesi ve başarıları, uluslararası öğrenciler için önemli bir tercih nedenidir. İngiltere’de Dünya Üniversite Sıralaması tarafından yayınlanan rapor, çok geniş örneklem grubu ile yapılmış ve 29 farklı bilim alanını içeren kapsamlı bir araştırmanın sonuçlarını yansıtmaktadır. Bu araştırma, 46.000 akademisyen ve 25.000 mezun çalışanla yapılan görüşmeler sonucunda oluşmuştur ve üniversitelerin performanslarının karşılaştırılmasında önemli bilgiler vermektedir. Bu rapora göre MIT (Massachusetts Teknoloji Enstitüsü) birinci sırada yer almaktadır. ABD’nin ilk 10’da 6, ilk 20’de 13 ve ilk 100’de 31 üniversiteye sahip olması; İngiltere’nin ise ilk 6’da 4 üniversitesinin bulunması dikkat çekmektedir (Levent ve Karaevli, 2013: 105).

2.4.2. Avrupa Ülkeleri’nde Yabancı Öğrencilere Yönelik Politikalar

Avrupa ülkelerinde en fazla yabancı öğrenciye sahip ülkeler dünyada %6’lık oranlarıyla Almanya ve Fransa’dır, bu iki ülkeyi %4’lük oranla Rusya Federasyonu ve %2’lik oranlara sahip İspanya, Avusturya ve İtalya takip etmektedir (OECD, 2014: 344-345).

Bugün dünya çapında ünlü üniversiteleri bulunan ve araştırma yenilik alanlarında lider olan AB, Asya ile işbirliğinin geliştirilmesi kapsamında yükseköğretim kurumlarına katkıda bulunmaya çalışmaktadır. AB’nin “The Commission’s Regional Strategy Paper for EU-Asia Cooperation” kurumu, bu ülkelerdeki yükseköğretim ve araştırma kurumlarına desteği bu ilişkiler kapsamında iki önemli öncelik olarak belirlemiştir. Bu duruma örnek olarak Tempus Programı verilebilir. Tempus, Avrupa’da yüksek öğretim konusunda işbiliğini geliştirmeyi amaçlayan bir programdır. Bu program, Avrupa Birliği’nin güney doğu Avrupa ülkeleri ile yeni bağımsızlığına kavuşan ülkelerin yeniden kalkınmaları için yürüttüğü ekonomik ve sosyal yeniden yapılanmasını ele alır. Türk Dünyası’nda yükseköğretimi destekleme adına üniversitelerin modernleşmesini, karşılıklı öğrenimi ve kültürel diyalogu amaçlayan Tempus programı başarılı olmuştur (Bayraktaroğlu ve Mustafayeva, 2009: 287-288).

Yükseköğretim kurumlarında üretilen bilginin kalitesi ve iş dünyasında kullanılabilirliği, uluslararası rekabet gücü açısından büyük önem taşımaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde yükseköğretimin performansını, kalitesini ve öğrencilerin yükseköğretim alabilme koşullarını iyileştirmek için birçok program uygulanmakta ve

çeşitli tedbirler alınmaktadır (Bakioğlu ve Kurnaz, 2013'ten aktaran Levent ve Karaevli, 2013: 110).

2.4.3. Türkiye’de Yabancı Öğrencilere Yönelik Politikalar

Sovyetler Birliği’nin dağılması ve iki kutuplu sistemin sona ermesiyle ortaya çıkan yeni uluslararası sistemde, Türkiye, yer kürenin odak konumundaki alanı haline gelen Avrasya bölgesinin merkezinde yer almaktadır. Sahip olduğu bu jeopolitik konum, Türkiye'nin Avrupa, Ortadoğu, Balkan, Kafkas, Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinin özelliklerini bir arada taşımasına olanak sağlamaktadır. Türkiye bu özelliğini de kullanarak 1991 yılından itibaren söz konusu bölgelerdeki ülke ve topluluklara yönelik eğitim girişimlerine başlamıştır. Bu bağlamda yapılan en önemli adım hükümetler arası imzalanan ikili anlaşmalar neticesinde Kazakistan’da ve Kırgızistan’da iki üniversitenin açılmasıdır. Bu üniversiteler Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi ve Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi’dir. Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Türkiye ve Kazakistan Cumhuriyetlerinin uluslararası, özerk statüye sahip, ortak devlet üniversitesidir. Ahmet Yesevi Üniversitesinde, bugün 7 fakülte ve 1 yüksekokulda yaklaşık 14 bin öğrenci öğrenim görmektedir. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, 30 Eylül 1995 tarihinde İzmir’de imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgızistan Cumhuriyeti hükümeti arasında Kırgızistan’ın başkenti Bişkek şehrinde Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi kurulmasına dair anlaşma”nın her iki ülke yetkili makamlarınca onaylanmasına müteakip 1997-1998 öğretim yılında öğretime başlamıştır. 2011-2012 Eğitim-Öğretim döneminde Bahar Yarıyılı sonu itibariyle 9 Fakülte, 4 Yüksekokul, 1 Meslek Yüksekokulu’nda 3809 lisans ve önlisans, 2 Enstitüde ise 196 Yüksek Lisans ve Doktora öğrencisi öğrenimini sürdürmektedir. Öğretim Dili Türkiye Türkçesi ve Kırgızcadır (Kavak ve Baskan, 2001: 93; <http://www.ayu.edu.tr/>; <http://manas.edu.kg/>)

Türkiye, 1981 yılında kendi imkânlarıyla Türkiye’de yükseköğrenim görmek isteyenler için düzenlenen Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı’yla (YÖS) uluslararası öğrenci hareketinde aktif rol almaya başlamıştır. 1989 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlığını ilan eden Türk Cumhuriyetleri’ndeki öğrencilerin Türkiye’de eğitim görmesi amacıyla 1992 tarihinde Türk Cumhuriyetleri ile işbirliği yapılarak Türk ve Akraba Toplulukları Sınavı (TCS) yapılmaya başlanmıştır. Bu anlamda Türkiye'nin

başlattığı "Büyük Öğrenci Projesi", Türk Dünyasına yönelik yeni politikalar ve bu politikalar çerçevesinde eğitim sektörünün yerini güçlendirme açısından önemli bir adım olarak değerlendirilebilir (Kavak ve Baskan, 2001: 99).

Her yıl ÖSYM tarafından Türkiye’de yükseköğrenim görecekt yabancu uyruklu öğrencileri seçmek için Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan ve Tataristan’da TCS yapılmaktadır. Ayrıca İslam Kalkınma Bankası, Türk Diyanet Vakfı ve benzeri kuruluşlar aracılığıyla da yabancı uyruklu öğrenciler Türkiye’ye gelmektedir.

Türkiye’ye eğitim amacıyla gelmek için öğrenciler önceden Türkiye Bursları’na başvurumaktadırlar. 2014-2015 eğitim döneminin başında Türkiye Bursları 2014 Lisans ve Lisansüstü programlarına 176 farklı ülkeden 82 bin başvuru gerçekleşmiştir. 19 Nisan-19 Mayıs 2014 tarihleri arasında Türkiye Bursları Lisans Programları için 166 farklı ülkeden 45.581 başvuru gerçekleştirilmiştir. Böylece Türkiye’de burslu öğrenim görmek isteyen dünya öğrencilerinin sayısı da rekor düzeye ulaşmıştır. Geçtiğimiz yıl Türkiye Bursları Lisans Programları için başvuru yapanların sayısı 31.026 olarak gerçekleşmişti. 2014 yılında ise bu rakam 14.555 kişi artarak %47’lik bir artışla yaklaşık 1,5 katına ulaşmış oldu. 2013 yılında 145 farklı ülkeden lisans eğitimi için Türkiye Burslarına başvuru yapılırken, bu yıl 166 farklı ülkeden başvuru gerçekleştirildi. 2014 yılında Türkiye Bursları Lisansüstü Programları için başvuranların sayısı da geçtiğimiz yıla göre büyük bir artış gerçekleştirdi. 2013 yılında başvuru sayısı 24.045 iken 2014 yılında bu rakam 36.164’e çıktı. 2014 yılında Lisans programlarına en fazla başvuruların yapıldığı ilk beş ülke Suriye, Afganistan, Mısır, Yemen ve Somali olurken, Lisansüstü programlara en fazla Pakistan, Afganistan, Filistin, Suriye ve Somali’den başvurular gerçekleştirildi. Türkiye Bursları, Türkiye’nin uluslararası eğitim markası olarak; ABD, Çin, Norveç, Ermenistan, Vietnam, Zambiya, Rusya, İspanya, Japonya, Moğolistan, Kosova, Hindistan, Benin, Bosna-Hersek, İran, Brezilya, Tanzanya ve İsrail gibi birçok farklı ülke ve bölgelerden gelen başvurularla her geçen yıl daha fazla talep görüyor (<http://www.turkiyeburslari.gov.tr/>).

Tablo 5
Türkiye’de Yabancı Öğrencilerin Yıllara Göre Sayıları

Yıllar	Toplam Öğrenci Sayısı	Yeni Kayıt	Mezun
2000-2001	15.805	2.713	1.774
2001-2002	15.505	2.707	1.746
2002-2003	15.017	3.070	1.813
2003-2004	14.693	3.289	1.599
2004-2005	14.794	3.226	1.499
2005-2006	15.481	3.323	1.599
2006-2007	15.893	3.533	1.550
2007-2008	16.829	3.824	1.691
2008-2009	18.158	4.099	1.754
2009-2010	21.361	5.100	1.980
2010-2011	26.228	7.273	1.980
2011-2012	31.170	8.410	1.952
2012-2013	44.025	13.082	2.364

Kaynak: “Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Uyruklarına Göre Sayıları” ÖSYM, 2013’den alınmıştır.

Tablo 5’de görüldüğü gibi Türkiye’deki uluslararası öğrenci sayısında son 8 yılda, her yıl artış olmuştur. 2005-2006 akademik yılında 15.481, 2006-2007 akademik yılında 15.893, 2007- 2008 akademik yılında 16.829, 2008-2009 akademik yılında 18.158, 2009-2010 akademik yılında 21.361, 2010-2011 akademik yılında 26.228 ve 2011-2012 akademik yılında 31.170 uluslararası öğrenci Türkiye’de eğitim görmüştür. 2012-2013 akademik yılında ise ciddi bir artışla uluslararası öğrenci sayısı 44.025’e çıkmıştır.

Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarında öğrenim görmek isteyen yabancı uyruklu öğrenciler ÖSYM tarafından yapılan Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavına girmek zorundadırlar. YÖS Türkiye’de üniversite öğrenimi görmek isteyen yabancı uyrukluların, Türkiye üniversitelerine kayıt yaptırabilme hakkını kazanmalarını sağlayan bir üniversiteye giriş sınavıdır. YÖS, iki testten oluşan bir “değerlendirme sınavı”dır. Bu testlerden birisi olan “Temel Öğrenme Becerileri Testi”, adayların soyut düşünme güçlerini ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu test, dile olabildiğince az dayanmakta, bununla birlikte soruların hem Türkçe hem de İngilizce açıklamaları bulunmaktadır. Bu testte Genel Yetenek, Matematik ve Geometri soruları sorulur. “Türkçe Testi” ise adayların, Türkçe yazılmış ifadeleri anlama düzeylerini ölçme amacını gütmektedir. Öğrencilerin üniversitelere kabul edilmelerinde Temel Öğrenme Becerileri Testi puanı esas alınmaktadır. Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavına başvuranların; Yabancı uyruklu (hiçbir devletin uyruğunda olmayanlar ve mülteciler dahil) olmaları, Türk liselerinin

veya Türk liselerine denk bir okulun son sınıfında olmaları ya da böyle bir okuldan mezun durumda bulunmaları, tercih etmek istedikleri yükseköğretim kurumlarınca belirlenen kayıt koşullarını taşımaları gerekir. Bu sınavdan adlıkları notun (YÖS'ün) %65'i ile diploma notunun %35'i esas alınarak elde edilen toplam puan ile Türk Üniversitelerinde okuyabilmek için tercih yapmaktadırlar (Paksoy ve Diğerleri, 2012: 86-87; Bayraktaroğlu ve Mustafayeva, 2009: 285; <http://www.yossinavi.com/>).

Tablo 6
Türkiye'de Öğrencisi Bulunan Ülkeler (2013)

Ülkeler	Toplam	Yeni Kayıt	2011-2012 Öğretim Yılı Mezunu
Azerbaycan	2.141	7.379	255
KKTC	4.221	269	288
Türkmenistan	6.136	2.609	237
İran	1.690	408	84
Bulgaristan	1.263	395	96
Almanya	1.882	444	134
Yunanistan	1.704	314	113
Moğolistan	901	120	115
Afganistan	1.679	729	75
Kazakistan	922	241	76
Bosna-Hersek	430	77	39
Kırgızistan	904	253	64
Rusya	713	202	36
Arnavutluk	507	94	69
Suriye	962	418	28

Kaynak: “Yabancı Uruklu Öğrencilerin Uruklarına Göre Sayıları” ÖSYM, 2013'den alınmıştır.

2.4.4.1. Büyük Öğrenci Projesi

Sovyetler Birliğinin 1990'lı yılların başında dağılmasıyla yeni bir değişim ve gelişim süreci içerisine giren Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye Cumhuriyeti arasında siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerde yeni boyutlar gelişmeye başlamıştır (Çelik, 2008: 126). Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti ve Orta Asya ülkeleri arasında birçok anlaşma imzalanmıştır.

Bu anlaşmalardan birisi 1992 yılında uygulamaya konulan Büyük Öğrenci Projesidir. Bu proje, Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve Akraba Topluluklarının yetişmiş insan gücü ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olmak, Türkiye dostu genç bir nesil yetiştirmek ve Türk Dünyası ile kalıcı bir kardeşlik ve dostluk köprüsü kurmak, Türkçeyi öğretmek ve Türk kültürünü tanıtmak, Türk Dünyası'nda yer alan ülkeleri, bu ülkelerin kendi aralarındaki ilişkileri geliştirerek büyük bir şemsiye oluşturmak amacıyla uygulamaya konulmuştur. Başlangıçta 5 Türk Cumhuriyetini kapsayan, giderek Türk Cumhuriyetleri ile birlikte Asya ve Balkanlar'daki ülke ve topluluklarında içine alan Proje kapsamında ülkelerinden gelen öğrenciler, Türkiye'de öğrenimlerini sürdürmektedirler (Kılıçlar ve Diğerleri, 2012: 158; Kavak ve Baskan, 2001: 96).

Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki ortak eğitim uygulamaları; 1991 yılından günümüze kadar olan dönemde, Türkiye ile söz konusu ülkeler arasında imzalanan eğitim, bilim ve kültür alanındaki işbirliği anlaşmaları, mutabakat zabıtları, protokoller, kültürel değişim programları ve şartnameler gibi uluslararası yasal temellere dayanmaktadır. Büyük Öğrenci Projesi ise; yasal düzenlemelere ek olarak aşağıdaki yasa ve şartnameler çerçevesinde yürütülmektedir.

- Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun (2922 Sayı ve 14.10.1983 tarih)
- Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve Akraba Topluluklarından Gelen Öğrencilere Verilen Yükseköğrenim Bursları ile ilgili Şartname (4.6.1999 tarih ve 4490 sayılı Makam Onayı)
- Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve Akraba Topluluklarından Gelen Öğrencilere Verilen Lisansüstü Bursları ile ilgili Şartname (4.6.1999 tarih ve 4490 sayılı Makam Onayı)

Bu kanunlardan Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Kanun ile yabancı uyruklu öğrencilerin öğrenim görmek üzere Türkiye'ye gelişleri, öğretim kurumlarına kabulleri, ilgili kurum ve kuruluşların ve yabancı uyruklu öğrencilerin yükümlülükleri ile ilgili esasları düzenlenmektedir. Ayrıca Kanun ile bir değerlendirme kurulu oluşturulmuş olup, Kanun'da bu kurulun görevleri, ilgili diğer kurum ve kuruluşların yükümlülükleri, yabancı uyruklu öğrencilerin yükümlülükleri vb. konulara da yer verilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve Akraba Topluluklarından Gelen Öğrencilere Verilen Yükseköğrenim Bursları ile ilgili Şartname ile de burslar, Türkiye'de yükseköğrenim görececek Türk Cumhuriyetleri orta öğretim kurumu mezunları ile Türkiye'de ortaöğrenimini bitiren öğrencilere verilmektedir. Öğrenci kabulü, Türk Cumhuriyetleri ve Akraba Toplulukları Sınavı (TCS) ile yapılmaktadır. Ayrıca Şartname'de burslarla ilgili genel bilgiler, adaylarda aranan nitelikler, adaylardan istenen belgeler, bursların kesinleşmesi, bursların kesilme durumları vb. konular yer almaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve Akraba Topluluklarından Gelen Öğrencilere Verilen Lisansüstü Bursları ile ilgili Şartname ile bu burslar, Türkiye'de lisansüstü eğitim yapmak isteyen Türk Cumhuriyetleri ve topluluklarının üniversite mezunlarına verilmektedir. Şartname'de burslarla ilgili genel bilgiler, adaylarda aranan nitelikler, adaylardan istenen belgeler, bursların kesilme halleri vb. konular düzenlenmektedir (Kavak ve Baskan 2001: 96-97).

Türk Hükümeti 1992/93 eğitim-öğretim yılından itibaren Orta Asya ülkeleri ve diğer eski SSCB coğrafyasından gelen öğrenciler için Büyük Öğrenci Projesi kapsamında burs vermeye başlamıştır. 2010 yılında burs miktarının artırılarak lisans (270 TL), yüksek lisans (340 TL) ve doktora öğrencileri için (400 TL) olarak belirlenmiştir. Giyecek yardımı 20 lira artırılarak 160, kitap yardımı ise 70 lira artırılarak 180 liraya yükseltilmiştir. Son dönemde bursların azlığından yakınan ve burs miktarının 373 liraya çıkarılmasını isteyen Türkiye'de Okuyan Yabancı Uyruklu Öğrenciler Birliği Türkiye'de okuyan 7.500 öğrenci adına Başbakanlık, Milli Eğitim Bakanlığı ve YÖK'e protesto dilekçesi göndermişlerdir (Ergin ve Türk, 2010: 36-37). Mevcut iyileştirmelerle birlikte burs miktarlarının yeterli seviyeye ulaştığını söylemek mümkün değildir. Türkiye Bursları adı altında birleştirilen burs miktarları 2016 Ocak ayı itibari ile düzeylere göre öğrencilere ödenen aylık miktar şu şekildedir:

Lisans; 600 TL (yaklaşık 250 USD)

Yüksek lisans; 850 TL (yaklaşık 360 USD)

Doktora; 1.200 TL (yaklaşık 500 USD)

Araştırma; 2.500 TL (yaklaşık 900 USD)

Ayrıca Türkiye Burslusu öğrenciler, devlet yurtlarında ücretsiz olarak konaklayabilmektedir. Bu imkândan faydalanmak istemeyen öğrenciler ise ücretini kendileri karşılamak üzere farklı konaklama imkânlarını kullanabilirler ve yerleştirildikleri üniversitelerdeki eğitim ücretini de ödemezler. Bunların haricinde öğrencilere başvuru hallerinde memleketlerine gidiş ve dönüşleri için uçak bileti devlet tarafından alınmaktadır (<http://www.turkiyeburslari.gov.tr/>).

2.4.4.2. Uyum Programları ve Sakarya TÖMER

Türk Dili Öğretimi Uygulama Ve Araştırma Merkezi (TÖMER) yurt içi ve yurt dışında Türkçeyi ve yabancı dilleri öğretmek için gerekli eğitim ortamını yaratmak, bu alanda eğitim-öğretim, araştırma, uygulama ve yayın faaliyetlerinde bulunmak, bu alanda yapılan çalışmalara öncülük etmek amacıyla yabancı öğrencilere eğitim veren üniversitelerde kurulmuştur.

Büyük Öğrenci Projesi kapsamında Türk Dünyasından (Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile Türk akraba ve topluluklarından) Türkiye'ye yükseköğrenim için gelen öğrencilerin Türkiye'deki şartlara kısa sürede uyum sağlayabilmeleri ve kendilerine tanınan eğitim-öğretim olanaklarından çevreyle uyum içerisinde ve en üst düzeyde yararlanabilmeleri ve dolayısıyla akademik anlamda başarılı olmaları; yaşadıkları sosyo-kültürel ortama alışmalarını zorlaştıran olumsuz şartların kısa sürede ve etkili bir biçimde ortadan kaldırılması gayret ve çalışmalara bağlıdır. Çünkü Türk Dünyasından gelen bu öğrenciler her ne kadar Türk kültür, gelenek ve göreneklerine aşina olsalar da bu öğrenciler için farklı bir eğitim sistemi, farklı kültürel yaşam, Türkçeyi yeterli konuşamama, ekonomik problemler onların üniversiteye ve çevreye uyumlarını zorlaştırmakta ve akademik başarılarını etkilemektedir (Kılıçlar ve Diğerleri, 2012: 158). Nitekim Çelik (2008:126) yaptığı çalışmada söz konusu bu öğrencilerin Türkiye'de yerleştirildikleri üniversite ve eğitim programlarında uyum sorunları

yaşadıklarından, yaşanan bu sorunların öğrencilerde stres oluşturduğundan bunun da akademik başarılarına olumsuz yansıdığından söz etmektedir.

Sakarya Üniversitesi bünyesinde yabancı öğrencilere yaz aylarında Türk dili ve kültürü adı altında bir aylık, Erasmus Yoğun Türkçe Dil Kursu'yla da altıyar haftalık kurslar düzenlenmektedir. Ayrıca 2005 yılından itibaren Türk dili derslerinde öğretim yılı boyunca Türkçe öğretiliyordu. Ancak artan yabancı öğrenci sayısı yabancılara Türkçe öğreten bir merkezin kurulmasını zorunlu kıldı. 2010 yılı başlarında kurulan komisyonun hazırladığı yönetmeliğin YÖK tarafından kabul edilip 5 Aralık 2010 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanmasıyla Merkez hukuki bir kimlik kazandı. 2012-2013 Öğretim Yılı'nda Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın Türkiye Bursları'ndan 78, doğrudan başvuru ile 30 öğrenci olmak üzere 40 farklı ülkeden toplam 108 öğrenciye 1 Ekim 2012-15 Haziran 2013 tarihleri arasında Türkçe Hazırlık Kursu eğitimi verilerek Sakarya Üniversitesi TÖMER hizmete başlamıştır (<http://www.tomer.sakarya.edu.tr/>).

2.5. Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Öğrencilerin Genel Olarak Yaşadıkları Problemler

Yabancı bir ülkede öğrenim görmenin sosyal açıdan zorlukları kaçınılmazdır. Türkiye üniversitelerinde okuyan yabancı uyruklu öğrenciler de sosyal problemler yaşamaktadırlar (Paksoy ve Diğerleri, 2012: 87).

Yabancı uyruklu öğrenciler sosyo-kültürel (gelenek-görenek, insan ilişkileri, barınma, giyim, yemek) ve ekonomik sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Yabancı uyruklu öğrencilerin gerek dünya gerek Türkiye ölçeğindeki hareketliliği doğal olarak dil ve eğitime ilişkin sorunların yanı sıra pek çok sosyo-kültürel ve ekonomik sorunu da beraberinde getirmiştir (Babadağ ve Diğerleri, 2014: 624; Kıroğlu ve Diğerleri, 2010: 27).

Türkçe kurslarının süresinin kısa olması ve verilen bursların miktarının düşük olması ile öğrencilerin Türkiye'de yaşadıkları uyum problemleri karşılaşılan sorunlardan bazılarıdır. Özellikle Türkiye'de verilen eğitimin müfredat bakımından Orta Asya, Afrika ve Orta Doğu ülkelerine göre daha ağır olması ve yukarıda sayılan nedenlerden

dolayı Türkiye'ye eğitime gelen her on öğrenciden ancak biri eğitimini tamamlayarak geldiği ülkeye geri dönebilmektedir (Ergin ve Türk, 2010: 37).

2.5.1. Dil Problemleri

OECD'ye göre öğrencilerin başka bir ülkede yükseköğrenim görmeye karar verdiklerinde ülke seçimlerinde ilk önem verdikleri konu gidilecek ülkenin eğitim ana dili ve dil yapılarıdır. Bunun haricinde yükseköğrenim öncesinde verilen dil eğitimi ve programları da seçim esnasında önemli bir kriter oluşturmaktadır (OECD, 2014: 345).

Eğitim dilinin tamamının veya bir kısmının İngilizce olması bir ülkenin yabancı öğrenciler tarafından tercih edilmesi bağlamında önem arz etmektedir. Keza yabancı öğrenciler tarafından tercih edilen ülkelerin başında gelen Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Kanada, Yeni Zelanda, Avustralya ve İrlanda da eğitim dili İngilizcedir. Ayrıca ana dili İngilizce olmasa da Finlandiya, Danimarka, Hollanda ve İsveç gibi ülkeler birçok programlarında eğitim dilini İngilizce olarak düzenlemişlerdir. Bu durumda bu ülkelerin yabancı öğrenciler tarafından ağırlıklı olarak tercih edilmesine neden olmaktadır (OECD, 2014: 455). Türkiye'de de eğitim dilinin İngilizce olması yabancı uyruklu öğrenciler özelinde Türk üniversitelerine bu alanda bir avantaj sağlayacağı yadsınamaz bir gerçektir. Ana dili İngilizce olmamasına rağmen yukarıda bahsedilen ülkeler gibi eğitim dilinin İngilizce olarak belirlenmesi Türkiye'nin de yabancı öğrenciler tarafından daha çok tercih edilmesine neden olacaktır.

Eğitim dilinin ana dilden farklı bir dil olarak belirlenmesi özellikle yerli öğrenciler üzerinde bir takım problemleri ve yükseköğrenimde bir takım yapısal problemleri beraberinde getireceği aşıkardır. Ancak yabancı öğrenciler için açılacak İngilizce programlar bu sorun için bir çözüm olabilir.

Türkiye OECD'ye göre bazı programları İngilizce olan ülkeler arasında gösterilmektedir. Bu durumda yetersiz kalan İngilizce bölümlerin yerine eğitim dili Türkçe olan bölümlerde yabancı öğrenciler tarafından tercih edilmektedir. Bu bağlamda Türkiye Türkçe bölümleri tercih eden yabancı öğrencilere bir yıllık Türkçe eğitiminin verildiği hazırlık programları oluşturmuştur. Öğrencilerin Türkçe hazırlık eğitimleri, üniversitelere bağlı Türkçe Öğretim Merkezleri aracılığı ile yürütülmektedir. Bu dil eğitiminin yetersiz kaldığı, bu yetersizliğin de söz konusu kurumlara sağlanan mali

kaynak ve kadro yetersizliklerinden kaynaklandığı belirtilmektedir. Ayrıca öğrencilerin kurslara geç başladıkları ya da düzenli olarak devam etmedikleri vurgulanmaktadır. Hazırlık eğitimi aşaması için öngörülen başka bir yetersizliğin de, hazırlık programı sırasında öğrencilerin Türkiye'ye uyumlarını sağlayacak bir programın bulunmaması olduğu belirtilmektedir (Kavak ve Baskan, 2001; 100).

2.5.2. Ekonomik Problemler

Kavak ve Baskan'a göre Büyük Öğrenci Projesi'nin başarısı üzerinde etkili olan en temel faktör maddi desteklerin yetersizliği (Kavak ve Baskan, 2001: 101).

Eğitim masrafları, uluslararası eğitim hareketlerine yön veren önemli faktörlerden biridir. Yurt dışında okumak pahalıdır ve eğitim masrafları finansal kuruluşlar veya ikili hükümetler tarafından karşılanmaktadır. 1950'lerden 1980'lere kadar yabancı öğrenciler bu masrafları kendileri karşılamaktaydılar ve bu durum onlar için ciddi bir külfet oluşturmaktaydı. 1980'lere kadar öğrenci harçlarını düşürmeyen devletlerin neredeyse tamamı artık bu masrafları kendileri karşılamaktadır. Bununla birlikte günümüzde hâlen uluslararası öğrenciler için harç uygulayan devletler vardır (Varghese, 2008: 14).

ABD, İngiltere ve Avustralya gibi yükseköğrenim dilinin İngilizce olduğu ülkelere giden uluslararası öğrencilerden, diğer ülkelerdeki okullara göre daha fazla para alınmaktadır. Avustralya ve İngiltere'deki enstitülerde eğitim gören uluslararası öğrenciler; Çin, Singapur ve Malezya gibi ülkelere 12 kat fazla para öderken bu miktar ABD'de 18 kat daha fazladır (Levent ve Karaevli, 2013: 102). Türkiye'de ise Türkiye Bursları'na hak kazanan öğrencilerden harç talep edilmemektedir.

Verilen bursların yetersizliği de ayrı bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Keza daha öncede belirtildiği gibi verilen burs miktarlarının yabancı öğrenciler tarafından az bulunması nedeniyle Türkiye'de Okuyan Yabancı Uyruklu Öğrenciler Birliği Türkiye'de okuyan 7.500 öğrenci adına Başbakanlık, Milli Eğitim Bakanlığı ve YÖK'e protesto dilekçesi göndermişlerdir.

2.5.3. Kültürel Problemler

Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre kültür; tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere

iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünüdür (www.tdk.gov.tr).

Gökalp kültüre hars der ve harsla uygarlık arasında bazı benzerlikler ve farklılıklar olduğunu ileri sürer. Kültür ile uygarlık arasındaki birleşme noktası, ikisinin de bütün toplumsal yaşayışları kapsamalarıdır. Toplumsal yaşayışlar şunlardır: Din, ahlak, hukuk, us, estetik, iktisat, dil ve fenle ilgili yaşayışlar. Bu sekiz türlü toplumsal yaşayışın toplamına kültür adı verildiği gibi, uygarlık da denilir (Kocadaş, 2005: 4).

Kültürün 4 temel özelliği;

- Kültür öğrenilir ve kuşaktan kuşağa aktarılır.
- İnsanlar kendi öz kültürlerini doğuştan itibaren öğrenmeye başlarlar.
- Kültür “paylaşılır”.
- Kültür bireyin çevresine “uyumu”dur, “dinamik” ve “değişen” bir süreçtir (Babadağ ve Diğerleri, 2014:623).

Göç ve kültür etkileşim halinde olan iki kavramdır. Kültürel farklılaşmanın ortaya çıkmasında en önemli rol göç olgusuna aittir. Toplulukların ve toplumların homojenliklerinin bozulması, farklı kültürlerden grupların yer değiştirme sonucunda aynı çevreyi paylaşmaları ile ortaya çıkmıştır (Yalçın, 2004: 4).

Farklı bir ülkeye eğitim amaçlı giden yabancı öğrencilerin farklı kültürlerle karşılaşması önemli uyum problemlerine yol açmaktadır. Kültürel farklılıklar yabancı öğrencilerin özellikle ilk zamanlarında birçok konuda sorun yaşamasına neden olmaktadır. Bunların başında da arkadaşlık ve ikili ilişkilerde yaşanan zorluklar gelmektedir.

Türkiye’ye gelen yabancı öğrenciler ağırlıklı olarak her ne kadar Türk Cumhuriyetlerinden gelseler de uzun yıllar farklı ülkelerin çatıları altında yaşamaları ciddi kültürel farklılıklar doğmasına neden olmuştur.

Yapısal nedenlerden dolayı kültürel uyum sürecinin uzaması hala da çok ciddi problem doğurmaktadır.

2.5.4. Uyum Problemleri

Uyum kavramı, çeşitli psikolojik yaklaşım ve disiplinlere göre farklı biçimde anlaşılabilir. Genel anlamda bireyin hem kendisi, hem de çevresi ile ilişkiler kurabilmesi ve bu ilişkileri sürdürebilme derecesi biçiminde tanımlanabilir. Bireyin kendine güvenmesi, kendi yeteneklerinin farkında olması, duygusal yönü, insanlarla iyi etkileşim kurabilmesi gibi özelliklerine kişisel uyum, ailesel ilişkilerinin sağlıklı olması, sosyal becerilerinin yüksek olması, kendi istek ve ihtiyaçlarını toplumla uzlaştırması gibi özelliklerine sosyal uyum, çevrenin taleplerine birey veya grup olarak kişinin kendisini uyarlayabilme yeteneğine ise psikolojik uyum denilmektedir (Kılıçlar ve Diğerleri, 2012: 159).

Üniversite eğitimi, köyden şehre göç gibi çeşitli nedenlerle aynı ülke içerisinde yer değiştiren bireyler dahi bir uyum sorunu yaşamakta iken, bir başka ülkeden gelen bireylerin bu sorunu yaşamayacaklarını kabul etmek ya da bu sorunları gözardı etmek büyük bir yanlıgı olacaktır (Otrar ve Diğerleri, 2002: 477).

Farklı bir kültür, dil ve din yabancı öğrencilerin eğitim amaçlı göç ettikleri ülkelere uyum süreçlerini zorlaştıran etkenlerdir. Bu zamana kadar bu konuda yapılan araştırmalar da bu durumu ön plana çıkarmıştır. Örneğin Çelik (2008: 126) Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinden gelen öğrencilerin yerleştirildikleri üniversite ve eğitim programlarında uyum sorunları yaşadıkları ve öğrencilerin yetişmiş oldukları kültürün farklılıklarını yeterince özümseyememiş olmaları nedeniyle de büyük bir çoğunluğunun stres yaşadıklarını gözlemlemiştir. Ergin ve Türk'te (2010: 37) yaptıkları araştırmada uyum sorununun yabancı öğrencilerin yaşadıkları sorunların başında geldiğini belirtmektedir. Kavak ve Baskan (2001:100-101) hazırlık kurslarının yanında uyum sorununun çözümüne odaklı belli rehberlik hizmetlerinin olmamasından bahsetmişlerdir, bugünlerde her ne kadar Hacettepe Üniversitesi, Gazi Üniversitesi gibi üniversitelerde bu duruma yönelik Yabancı Öğrenciler Ofislerinde yapılan çalışmalar olsa da hali hazırda bu konuda yetersiz kalan üniversitelerde mevcuttur. Kılıçlar ve arkadaşları da (2012: 158) yabancı öğrencilerin Türkçe'yi yeteri kadar iyi konuşamamaları farklı bir kültürle yaşamak zorunda olmaları sebebiyle yabancı öğrencilerin Türk Cumhuriyetleri'nden gelseler dahi uyum problemi yaşadıklarını belirtmiştir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin kısmen de olsa dışlanma duygusu yaşamaları, Türk ve yabancı uyruklu öğrenciler arasında kaynaşmanın etkin bir şekilde gerçekleşmediğini göstermektedir. Bu tür sorunların aşılmasında danışmanlara daha çok görev düşmektedir. Sınıf danışmanları akademik anlamdaki rehberlik ve yönlendirmenin yanı sıra özellikle yabancı uyruklu öğrencilerin geldiği ilk sene uyum, kaynaşma ve iletişim kurma gibi konularda öğrencilere gerekli desteği vermelidir. Ayrıca eğitimin amaçlarından biri de mevcut kültüre entegrasyon ve sosyalizasyondur. Bu sosyal uyum aynı zamanda kişisel uyumu da etkiler. Tüm eğitim süreçlerinin onların ihtiyaçlarını da dikkate alacak tarzda düzenlenmesi önemlidir. Kişisel uyumu desteklemek için ayrıca psikolojik danışma hizmetlerinin de daha etkili ve onların problemlerine duyarlı hale getirilmesi uygun olacaktır (Kıroğlu ve Diğerleri, 2010:35; Otrar ve Diğerleri, 2002: 359).

BÖLÜM 3: GÖÇ VE SOSYAL DIŞLANMA ÜZERİNE BİR İNCELEME: SAKARYA ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Çalışmanın bu bölümünde yabancı uyruklu öğrenciler özelinde göç ve sosyal dışlanma üzerine Sakarya Üniversitesinde yapılan incelemenin yöntemi, modeli, problemi, amacı, önemi, hazırlık süreci, kapsamı, sınırlılıkları, evreni ve örnekleme açıklanmış, araştırmaya dair varsayımlar sunulmuş ve araştırmanın bulguları tablolar halinde verilmiştir.

3.1. Sakarya Üniversitesi'nin Tarihçesi ve Sakarya Üniversite'sinde Yabancı Öğrencilerin Niceliksel Durumu

1970 yılında açılan Sakarya Mühendislik ve Mimarlık Yüksekokulu Sakarya Üniversitesi'nin temelini oluşturmaktadır. Bu yüksekokul 1971 yılında Sakarya Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi'ne dönüşmüş ve 1982-1992 yılları arasında İstanbul Teknik Üniversitesi'ne bağlı bir fakülte olarak öğretim vermiştir. 3 Temmuz 1992 tarih ve 3837 sayılı kanun ile Sakarya Üniversitesi kurulmuştur. 1990 sonrasında kurulan üniversiteler arasında akademik ve teknik altyapısını hızla tamamlayan Sakarya Üniversitesi idari birimleri ile ISO-2002 Kalite Belgesi ile "EFQM Mükemmellik Yetkinlik Seviyesi Kalite Belgesi"ne sahip ilk ve tek devlet üniversitesi olup laboratuvar, eğitim ve sosyal hizmetler, İnternet alt yapısı ve bilişim sektöründeki atılımlarıyla birçok üniversite için örnek oluşturmaktadır (www.sakarya.edu.tr).

Sakarya Üniversitesi Öğrenci İşleri Daire Başkanlığının yayınladığı 2014-2015 yılı mevcut sayısal bilgilerine göre Sakarya Üniversitesinin de 1462'si erkek 724'ü kadın olmak üzere 2186 yabancı uyruklu öğrenci öğretim görmektedir (www.ogrisl.sakarya.edu.tr).

3.2. Araştırma Sürecine İlişkin Bilgiler

3.2.1. Araştırmada Kullanılan Yöntem

Araştırmada kullanılan yöntem, literatürde nicel araştırma tekniklerinden olan alan araştırmasıdır. Bu araştırma yönteminin kullanılmasının nedeni ise, kişisel ifadelerle dayalı davranış, tutum ve karakteristiklere ilişkin araştırma yapılmasıdır. Araştırmada tercih edilen veri toplama aracı ise, tam yapılandırılmış ankettir.

Yapılan yerli ve yabancı literatür taraması sonucu, göçün sosyal dışlanma üzerindeki etkilerini ortaya çıkarabilecek anketler araştırılmış, doğrudan ilgili olmasa da Bristol Üniversitesi tarafından sosyal dışlanma ve yoksulluk üzerine hazırlanmış anket örneğinin çevirisi yapılmış daha sonra araştırmanın amacı doğrultusunda sorular yeniden düzenlenerek yeni bir soru formu geliştirilmiştir. Anket formlarına ilişkin uygulama ise, Sakarya Üniversitesi Esentepe Yerleşkesi ve Sakarya TÖMER’de yabancı öğrencilerle yüz yüze görüşme ile gerçekleştirilmiştir. Anket doğrudan bireye özel uygulanmıştır. Hazırlanan anketler ile Sakarya Üniversitesi’nde öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin, kendilerini ne kadar sosyal dışlanmış hissettikleri veya öyle gördükleri belirlenmeye çalışılmıştır.

3.2.2. Araştırmanın Modeli

Araştırma modelinde, araştırma değişkenleri arasındaki ilişkiler ortaya konmaktadır. Her araştırmanın bir modeli vardır. Bizim de araştırmamızın modeli, göç ve sosyal dışlanma arasındaki ilişkidir. Bu ilişki çerçevesinde de, göçün sosyal dışlanma üzerindeki etkilerinin yani göçmenlerin sosyal dışlanmışlık sürecinin araştırılmasıdır.

3.2.3. Araştırmanın Problemi ve Amacı

Son yıllarda Türkiye’de toplumun yaşadığı en önemli sosyal değişimlerden biri, ülkenin göç veren ve uluslararası göçlerde transit ülke olması konumundan göçmen alan bir ülke konumuna gelmesidir. Her yıl milyonlarca insan Türkiye’ye farklı amaç ve nedenlerle gelmektedir. Bu amaçlar ve nedenler bazen savaş bazen iş bulma umudu bazense eğitim olabilmektedir. Bu araştırmanın amacı Türkiye’ye eğitim amacıyla göç eden yabancı öğrencilerin sosyal, ekonomik, kültürel ve uyum problemlerini incelemek, ayrıca yabancı uyruklu öğrencilerin üniversite, kampüs ve barınma konusunda yaşadıkları problemleri tespit etmek ve sosyal dışlanmışlık seviyelerini ölçmektir.

Bilindiği gibi göç sosyal dışlanmanın en önemli nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Her yıl Türkiye’ye binlerce yabancı öğrenci eğitim amacıyla gelmekte ve Türkiye’de gerek ekonomik gerek farklı kültüre uyum gerekse yabancı dil eksiklikleri gibi nedenlerle birçok problem yaşamaktadırlar. Sonuç olarak bu araştırmanın problemi, göç ve sosyal dışlanma arasındaki ilişki çerçevesinde, göçün sosyal dışlanma üzerindeki etkilerinin araştırılmasıdır. Bunun için, yabancı öğrencilerin sosyal dışlanmışlığı yani

kendilerini hangi alanlarda ne kadar sosyal dışlanmış hissettikleri ve algıladıkları araştırılmaya çalışılacaktır. Bunun yanı sıra çalışmada araştırmaya katılanların Türkiye'ye göç etmeden önce yaşadıkları ülkeler, cinsiyetleri, gelir seviyeleri ve Türkiye'ye göç etmeden önce Türkiye'ye de varsa tanıdıklarından yardım alıp almama durumları ile sosyal dışlanma seviyeleri arasında ki ilişki belirlenmeye çalışılması amaçlanmaktadır. Ayrıca bu çalışma ile ileride göç ve sosyal dışlanma ile ilgili olarak, Türkiye'de yapılacak daha makro ölçekteki çalışmalara katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

3.2.4. Araştırmanın Hazırlık Süreci

Araştırmanın problemi göçün sosyal dışlanma üzerindeki etkileri olduğundan, öncelikle çalışmanın birinci ve ikinci bölümlerinde, araştırmanın kuramsal çerçevesi belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, göç ve sosyal dışlanma ile ilgili tanımlar, teoriler ve bunların ölçüm araçları ele alınarak, işsizlik ve sosyal dışlanma arasındaki ilişkiye değinilmiştir. Bu kuramsal çerçevenin belirlenmesi amacıyla da literatür taraması yapılmış, yerli ve yabancı yazılmış, kitap, makale, rapor vb. kaynaklardan ve internet sitelerinden yararlanılmıştır. Göçün sosyal dışlanmanın tüm boyutları üzerindeki etkilerini ölçebilmek için kapsamlı bir anket hazırlanmış ve anketin geçerlilik ve güvenilirliği yapılan deneme anketleri üzerinden ispatlanmıştır.

3.2.5. Araştırmanın Önemi

Yapılan literatür taramasında göç ve sosyal dışlanma üzerine yapılmış ayrı ayrı bir çok çalışma ve araştırma vardır. Ancak eğitim amacıyla göç eden yabancı öğrencilerin sosyal dışlanmışlıkları üzerine yerli ve yabancı literatürde bir çalışma ya da araştırmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda yapılmış mevcut çalışmalara bir yenisini eklemek mevcut çalışmaların tekrar etmekten ve belirlenmiş problemleri yeniden belirlemekten başka bir şey olmayacağından daha önce çalışılmamış ve tespit edilmemiş bir problemi tespit etmek ve çözüm üretmek çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

3.2.6. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu araştırmanın kapsamı ve sınırlılığını Sakarya Üniversitesi'nde araştırmanın gerçekleştirildiği zaman diliminde öğrenim gören yabancı uyruklu öğrenciler oluşturmaktadır.

3.2.7. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmanın varsayımları şu şeklide belirlenmiştir;

- Göçün sosyal dışlanma üzerindeki etkileri yani göçmenlerin sosyal dışlanmışlığı, deneklerin ölçeklerdeki sorulara verdikleri cevaplar yolu ile ölçülebilir.
- Göçün sosyal dışlanma üzerinde etkileri vardır.
- Yabancı öğrencilerin Türkiye'ye göç ettikleri bölgeye göre sosyal dışlanmışlık seviyeleri değişkenlik gösterir.
- Yabancı öğrencilerin Türkiye'de öğrenim gördükleri yıl miktarının sosyal dışlanmışlık seviyeleri üzerinde bir etkisi vardır.
- Yabancı öğrencilerin Türkiye'ye gelmeden önce Türkiye'deki tanıdıklarının olması ve bu tanıdıklarından yardım alıp almama durumunun sosyal dışlanmışlık seviyeleri üzerinde etkisi vardır.
- Göç eden bireylerin cinsiyetlerinin sosyal dışlanmışlık seviyeleri üzerinde etkisi vardır.
- Gelir seviyesinin sosyal dışlanmışlık seviyeleri üzerinde etkisi vardır.

3.2.8. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırma sonuçlarının genellenmek istediği bütüne, evren denmektedir. Genel evrene ulaşmak ise, maddi açıdan zor olduğu kadar zaman açısından da sıkıntı yaratmaktadır. Bu nedenle, araştırmacılar, genel evren yerine, çalışma evrenini kullanmayı tercih etmektedirler. Çalışma evreni, sınırlamalar ve tanımlamalar ile belirlenir. Yapılan bu araştırmada da çalışma evreni tercih edilerek, araştırma, Türkiye genelindeki devlet ve özel üniversiteler değil, Sakarya Üniversitesi'nde yapılmıştır. Bu araştırmanın evreni, Sakarya Üniversitesi'nde öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerdir.

Örnekleme, belirli bir evrenden, belirli kurallara göre seçilen ve seçildiği evreni temsil yeterliliği olan gruptur. Maddi yetersizlikler, kontrol güçlükleri ve zaman problemleri nedeniyle örneklem üzerinde çalışma tercih edilir. Örneklemeden alınan sonuçlar evrene

genellenebilir. Bu araştırmanın örneklem grubu Sakarya Üniversitesi'nde öğrenim gören 988 erkek ve 509'u kadın olmak üzere 1497 yabancı öğrenciden 234'ü erkek 66'sı kadın olmak üzere 300 yabancı uyruklu öğrenciden oluşmaktadır.

3.3. Araştırmanın Bulguları

Sakarya Üniversitesi'nde öğrenim gören Türki Cumhuriyetler, Avrupa, Ortadoğu ve Afrika'dan yüksek öğrenim amacıyla Türkiye'ye göç eden yabancı uyruklu öğrenciler üzerinde yapılan anket sonucunda yabancı uyruklu öğrenciler Sakarya Üniversitesi'nde sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Yabancı uyruklu öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri ile geldikleri ülke, Sakarya Üniversitesi'nde buldukları süre, Türkiye'ye göç etmeden önce Türkiye'de varsa tanıdıklarından yardım alıp almama durumu arasında anlamlı ilişki tespit edilmiş ancak sosyal dışlanma düzeyleriyle yabancı uyruklu öğrencilerin cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

3.3.1. Demografik Bilgiler ve Dışlanmışlık Düzeylerini Gösteren Dağılımlar

Araştırmanın bu bölümünde ankete katılanların demografik bilgilerinden yola çıkılarak dışlanmışlık düzeylerini gösteren dağılımlar gösterilmiştir.

3.3.1.1. Demografik Özelliklere İlişkin Dağılımlar

3.3.1.1.1. Geldikleri Bölge, Yaş, Cinsiyet, Eğitim ve Göçe Dair Neden ve Amaçlarına İlişkin Dağılımları

Tabloda, ankete katılan yabancı öğrencilerin tamamının geldikleri bölge itibari ile dağılımları gösterilmektedir. Ankete katılan yabancı öğrencilerin %32'si Afrika/Ortadoğu bölgesinden gelen yabancı öğrencilerden, %50,3'ü Türki Cumhuriyetlerden gelen yabancı öğrencilerden %17,7'si Avrupa'dan gelen yabancı öğrencilerden oluşmaktadır.

Tablo 7
Araştırmada Yer Alanların Türkiye'ye Geldikleri BÖlgeler

Geldikleri Bölge	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
Afrika/Ortadoğu	96	32,0
Türk Cumhuriyetleri	151	50,3
Avrupa	53	17,7
Toplam	300	100,0

Ankete katılanların yaş aralıklarına baktığımızda, yabancı öğrencilerin %2'si 17 ve altı yaş aralığında, %48,3'ü 18-21 yaş aralığında, %41,7'i 22-25 yaş aralığında, %8'i de 26-30 yaş aralığındadır. 31 ve üzeri yaş aralığında ise araştırmaya katılan yabancı öğrenci bulunmamaktadır. Ayrıca ankete katılanların %78'i erkek, %22'si ise kadındır.

Tablo 8
Araştırmada Yer Alanların Mevcut Eğitim Düzeyi Dağılımı

Eğitim Düzeyi	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
Lisans	272	%90,7
Yüksek Lisans	22	%7,3
Doktora	6	%2
Toplam	300	%100,0

Ankete katılanların %90,7'si lisans düzeyinde, %7,3'ü yüksek lisans seviyesinde, %2'si ise doktora düzeyinde Sakarya Üniversitesinde eğitim görmektedirler.

Tablo 9
Araştırmada Yer Alanların Sakarya Üniversitesi'nde Öğrenim Gördükleri Yıl Dağılımı

Yıl	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
1 yıldan daha az	46	15,3
1 yıl	82	27,3
2 yıl	78	26,0
3 yıl	63	21,0
4 yıl ve daha fazla	31	10,3
Toplam	300	100.0

Ankete katılanların %15,3'ü 1 yıldan daha az, 27,3'ü 1 yıl, %26'sı 2 yıl, %21'i 3 yıl, %10,3'ü ise 4 yıl ve daha fazla süredir Sakarya Üniversitesi'nde öğrenim görmektedirler.

Ayrıca ankete katılan yabancı öğrencilerin gerek kendi ülkelerinde gerekse Türkiye'de kendilerine verilen haklar konusunda farkındalıklarına bakıldığında yabancı öğrencilerin %55'i kendi ülkelerinde üniversite öğrencilerine verilen haklar konusunda belirli bir bilgiye sahip olduklarını belirtirken, %45'i ise bu konuda herhangi bir bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir. Kendi ülkelerinde üniversite öğrencilerine verilen haklardan belirli düzeyde bilgi sahibi olduğunu belirten %55'lik kısmın bu konuda ne derecede bilgi sahibi olduklarına bakıldığında, kendi ülkelerinde üniversite öğrencilerine verilen haklar konusunda bilgi sahibi olduğunu belirten 165 öğrencinin %1,8'i bu konuda hiçbir bilgisi olmadığını, %33,9'u biraz bilgi sahibi olduğunu, %24,2'si ortalama düzeyde bilgi sahibi olduğunu, %25,5'i iyi derecede bilgi sahibi olduğunu, %14,5'i ise tüm hakları bildiğini belirtmiştir. Ankete katılanların %45'lik kısmı bir önceki soruda kendi ülkelerinde yabancı öğrencilere verilen haklar konusunda bilgi sahibi olmadıklarını belirttiklerinden bu soruya cevap vermemeleri istenmiştir. Ayrıca ankete katılan yabancı öğrencilerin %50'si Türkiye'de üniversite öğrencilerine verilen haklar konusunda belirli bir bilgiye sahip olduklarını belirtirken, %50'si ise bu

konuda herhangi bir bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir. Ankete katılan yabancı uyruklu öğrencilerden Türkiye’de yabancı uyruklu öğrencilere verilen haklardan belirli düzeyde bilgi sahibi olduğunu belirten %50’lik kısmın bu konuda ne derecede bilgi sahibi olduklarına bakıldığında, Türkiye’de yabancı uyruklu öğrencilere verilen haklar konusunda bilgi sahibi olduğunu belirten 150 öğrencinin %0,7’si bu konuda hiçbir bilgisi olmadığını, %29,3’ü biraz bilgi sahibi olduğunu, %40’ı ortalama düzeyde bilgi sahibi olduğunu, %25,3’ü iyi derecede bilgi sahibi olduğunu, %4,7’si ise tüm hakları bildiğini belirtmişlerdir. Ankete katılanların %50’lik kısmı bir önceki soruda Türkiye’de yabancı öğrencilere verilen haklar konusunda bilgi sahibi olmadıklarını belirttiklerinden bu soruya cevap vermemeleri istenmiştir.

Tablo 10
Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Ülkelerinden Göç Etme Nedenlerinin Dağılımı

Neden	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
Savaş	40	13,3
Az gelişmişlik	155	51,7
Dışlanmışlık	75	25,0
İş bulamadığı için	24	8,0
Üniversitelerin Azlığı	93	31,0
Üniversitelerin Az Gelişmişliği	115	38,3
Devlet Desteğinin Yetersizliği	48	16,0
Diğer	23	7,7

Yukarıdaki tabloda ankete katılanların ülkelerinden göç etme nedenlerinin dağılımı verilmiştir. Ankete katılanların ülkelerinden göç etme nedenlerini en yüksekten düşüğe doğru sıraladığımızda %51,7 ülkelerinin az gelişmişliği, %38,3’ü ülkelerindeki üniversitelerin az gelişmişliği, %31’i ülkelerindeki üniversitelerin azlığı, %25’i herhangi bir alandan dışlanmışlık, %16’sı devlet desteğinin yetersizliği, %13,3’ü savaş,

%7,7'si kendi ülkesinde iş bulamama durumundan, ve %7,7'si farklı kültürleri tanıma, kişisel istekler, değişim programları gibi diğer nedenler ile kendi ülkelerinden göç etmişlerdir. Burada önemli olan noktalar ülkelerinden göç eden yabancı öğrencilerin %51,7'si kendi ülkelerini az gelişmiş bir ülke olarak nitelendirmeleri ve %38,3'ünün kendi ülkelerindeki üniversiteleri az gelişmiş bulmalarıdır. Buradan, Türkiye'ye göç eden yabancı öğrencilerin geldikleri ülkelerin Türkiye'den daha az gelişmiş ülkeler olduğu ve Türkiye'yi yoğun olarak az gelişmiş ülkelere gelen yabancı öğrencilerin tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Bu durumda Türkiye'nin yabancı öğrenci konusunda daha yolun başında bir ülke olduğu ve Türkiye'nin üniversitelerinin gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde daha çok tanıtıma ihtiyacı olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca yabancı öğrencilerin eğitim için neden Türkiye'yi tercih ettiklerine bakılırsa ankete katılanların %64,7'si Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olması, %42,3'ü Türkiye'deki üniversitelerin eğitim standartlarının yüksek olması, %26,7'si Türkiye'nin güvenli bir ülke olması, %24,7'si Türk vatandaşlığına geçme, %22'si Türkiye'de yabancı öğrencilere verilen haklar ve %10,3'ü Türkiye'nin İslam ülkesi olması ve ayrıca Türkiye'nin Türk devletlerinin lider ülkesi olarak görülmesi, öğrenci değişim programlarına üye olması ve Recep Tayyip Erdoğan hayranlığı gibi diğer nedenlerle Türkiye'yi tercih ettikleri görülmektedir.

Tablo 11
Göç Etmeden Önce Türkiye'de Yaşayan Tanıdığım Olup Olmama Durumunun Dağılımı

	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
Evet	165	55,0
Hayır	135	45,0
Toplam	300	100,0

Yukarıdaki tablo ankete katılanların Türkiye'ye göç etmeden önce yaşayan tanıdıklarının olup olmama durumunun dağılımını göstermektedir. Ankete katılanların %55'i Türkiye'ye göç etmeden önce burada yaşayan tanıdıkları olduğunu belirtmişken %45'i ise Türkiye'ye göç etmeden önce burada yaşayan tanıdıklarının olmadığını belirtmiştir. Bu durum yabancı öğrencilerin Türkiye'de yaşayan tanıdıklarının Türkiye ve Türkiye'nin yaşam ve eğitim alanlarının özelliklerine dair yapmış oldukları olumlu

referansların yabancı öğrencilerin eğitim için Türkiye’yi tercih etmelerinde önemli bir etken olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 12
Yabancı Uyruklu Öğrencinin Göç Ederken Türkiye’de Yaşayan Tanıdıklarından Yardım Alıp Almama Durumunun Dağılımı

	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
Evet	122	40,7
Hayır	178	59,3
Toplam	300	100,0

Yukarıdaki tabloda ankete katılanların Türkiye’ye göç ederken burada yaşayan tanıdıklarından yardım alıp almama durumunun dağılımı verilmiştir. Bilindiği gibi göç edilen bölgede göçmenin bir tanıdığına olması göçmenin gittiği ülkeye entegrasyon sürecini hızlandırmakta ve uyum problemleri daha hızlı bir şekilde çözüme kavuşmaktadır. Bu durum göçmenin göç ettiği ülkede yaşaması muhtemel sosyal dışlanma riskini daha aza indirmekte ve sosyal dışlanma seviyesine etki etmektedir. Bu ilişki ilerleyen başlıklarda daha ayrıntılı bir şekilde açıklanmaya çalışılacaktır.

3.3.1.1.2. Barınma Durumlarına İlişkin Dağılım

Araştırmanın bu bölümünde ankete katılan yabancı uyruklu öğrencilerin barınma durumlarına yönelik sorular sorulmuş ikamet ettikleri yerlerin konut olarak durumu, oda sayısı, kaç kişi birlikte yaşadıkları, kampüs merkez alınarak ikamet yerleri ve kampüse olan uzaklığı ikamet alanlarının fiziksel durumu ve dayanıklı tüketim mallarına olan sahiplik durumları belirlenmeye çalışılmıştır.

Ankete katılanların %54,7’si apartman dairesinde, %5’i apartta, %24’ü devlet yurdunda, % 16’sı özel yurttan, %1’i ise hizmet evinde ikamet etmektedir. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun apartman dairesi ve özel yurtlarda ikamet etmesi devlet yurtlarının sayısal olarak Türkiye’de yetersiz kalması ve öğrenci taleplerini karşılayamaması şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 13
Araştırmaya Katılanların Yaşadıkları Konut Durumunun Dağılımı

Barınma Alanı	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
Apartman Dairesi	164	54,7
Apart	15	5,0
Devlet yurdu	72	24,0
Özel Yurt	48	16,0
Hizmet Evi (Belediye/Valilik)	1	0,3
Toplam	300	100,0

Ankete katılanların %43,3'ü 1 odalı bir konutta, %13,7'si 2 odalı bir konutta, %38,3'ü 3 odalı bir konutta %4'ü 4 odalı bir konutta, %0,7'si ise 5 ve daha fazla odalı bir konutta ikamet etmektedirler. Bu tabloda en yüksek orana 1 odalı konut durumunun sahip olması öğrencilerin toplamda %40'ının devlet ve özel yurtlarda ikamet etmesi neden olmuş olabilir. Çünkü ülkemizde devlet yurtları ve özel yurtlar genelde öğrencilere tek odada ikamet etme olanağı sunmaktadırlar.

Ayrıca ankete katılanların ikamet ettikleri konutta kaç kişi ile birlikte kaldıklarının sayısal dağılımı şöyledir; ankete katılanların %5'i tek başına, %26,3'ü 2 kişi, %28,3'ü 3 kişi %26,3'ü 4 kişi %14'ü 5 veya daha fazla kişi ile birlikte ikamet etmektedir. Öğrencilerin gelir seviyeleri ve devlet ve özel yurtlarının 1 odada kalan kişi sayısı aynı konutta barınan kişi sayısını etkilediği söylenebilir.

Ankete katılanların %83'ü kampüs içerisinde ikamet ederken sadece %17'si kampüs içerisinde ikamet etmektedir. Kampüs içi ikamet her geçen gün başka bir şehirden ve ya başka bir ülkeden eğitim amacıyla göç eden öğrencilerin üniversite hayatına ve yeni bir şehre ya da ülkeye entegrasyonunda önemli bir durum oluşturmaktadır.

Ayrıca kampüs dışında ikamet edenlerin ikamet ettikleri yerin kampüse olan mesafesinde bakıldığında kampüs dışında ikamet eden 249 kişinin %16,1'i kampüse yürüme mesafesinde, %4,8'i kampüse motorsuz taşıt ile gelinebilecek mesafede, %75,9'u tek şehir içi ulaşım aracı kullanılarak gelinebilecek mesafede, %3,2'si ise

kampüse 2 ve 2 den fazla şehir içi ulaşım aracı kullanılarak gelinebilecek mesafede ikamet etmektedirler. Kampüse en yakın iki mesafe durumu olan kampüse yürüme mesafesi ve kampüse motorsuz taşıt ile gelinebilecek mesafenin sırasıyla %16,1 ve %4,8'lik paya sahip olması kampüs çevresi alanlarda konut yetersizliği nedeniyle açıklanabilir.

Tablo 14
Devlet Yurdu, Özel Yurt ve Apartta Kalanların İkamet Alanlarının Fiziksel Durumlarının Dağılımı

İkamet Alanının Fiziksel Durumu	Evet		Hayır	
	N	%	N	&
Yurt odası ihtiyacımızı karşılıyor	93	68,9	42	31,1
Wc (Tuvalet) odanın içerisinde	105	77,8	30	22,2
Banyo odanın içerisinde	105	77,8	30	22,2
İnternet bağlantısı var	117	86,7	18	13,3
Tv var	69	51,1	66	48,9
24 saat sıcak su var	120	88,9	15	11,1
Kişiyeye özel çalışma masası var	88	65,2	47	34,8
Kişiyeye özel gardırop var	125	92,6	10	7,4
Yurtta ısınma sorunu yaşamıyoruz	110	81,5	25	18,5
Yurttan kampüse direk toplu taşıma hattı var	93	68,9	42	31,1
Yurttan şehir merkezine direk toplu taşıma var	110	80,3	27	19,7

Yukarıdaki tabloda ankete katılanlardan devlet yurdu, özel yurt veya apartta ikamet eden 135 yabancı öğrencinin (Bkz: Tablo 13) ikamet ettikleri yurdun fiziki durumunun sınıflandırılması yapılmıştır. Buna göre devlet yurdu, özel yurt veya apartta ikamet eden 135 yabancı öğrencinin %68,9'u yurt odasının ihtiyacını karşıladığını düşünmekte %31,1'i düşünmemekte, %77,8'inin odasının içerisinde tuvalet ve banyo içerisinde %22,2'sinin değil, %86,7'si odasında internet erişimi mevcut %13,3'ünde mevcut değil, %51,1'inde Tv var %48,9'unda yok, %88,9'u 24 saat sıcak su kullanma imkânına sahipken %11,1'i böyle bir olanağa sahip değil, %65,2'si kişisel bir çalışma masasına

sahipken %34,8'inin kişisel bir çalışma masası yok, %92,6'sı kişisel gardıroba sahipken %7,4'ü sahip değil, %81,5'i ikamet alanında ısınma sorunu yaşamazken %18,5'i yaşamamaktadır, %68,9'unun yurdundan kampüse direk toplu taşıma hattı varken %31,1'inin yok, %80,3'ünün yurdundan şehir merkezine direk toplu taşıma hattı varken %19,7'sinin yurdundan şehir merkezine direk toplu taşıma hattı yok.

Katılımcıların çoğunda tuvalet, banyo gibi kişisel bakımda mahremiyet gerektiren mekanların oda içerisinde olması, odaların çoğunda kişisel gardırop, 24 saat sıcak su, internet bağlantısı olması örneklem grubunun barınma alanlarından dışlanması konusunda olumlu sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 15
Evde Kalanların İkamet Alanlarının Fiziksel Durumlarının Dağılımı

İkamet Alanının Fiziksel Durumu	Evet		Hayır	
	N	%	N	&
Evin oda ihtiyacımızı karşılıyor	125	75,8	40	24,2
Wc (Tuvalet) evin içerisinde	160	97,0	5	3,0
İnternet bağlantısı var	131	79,4	34	20,6
Tv yayınları düzgün izlenebiliyor	126	76,4	39	23,6
Evde doğalgaz sistemi var	136	82,4	29	17,6
Ev soba ile ısınıyor	43	26,1	122	73,9
Ev kalorifer ile ısınıyor	120	72,7	45	27,3
Evde ısınma sorunu yaşamıyoruz	102	61,8	63	38,2
Evden kampüse direk toplu taşıma hattı var	152	92,1	13	7,9
Evden şehir merkezine direk toplu taşıma var	153	92,7	12	7,3

Yukarıdaki tabloda ankete katılanlardan apartman dairesi ve hizmet evinde ikamet eden 165 yabancı öğrencinin (Bkz: Tablo 13) ikamet ettikleri evin fiziki durumunun sınıflandırılması yapılmıştır. Buna göre apartman dairesi ya da hizmet evinde ikamet eden 165 yabancı öğrencinin %75,8'i evin oda sayısının ihtiyaçlarını karşıladığını belirtirken %24,2'si karşılamadığını belirtmiş, tuvalet %97'sinin evinin içinde bulunmaktayken %3'ünün evinin dışarısında tuvalet bulunmaktadır, %79,4'ünün evinde internet erişimi varken %20,6'sının yoktur, %76,4'ünün evinde TV yayınları düğün izlenebilirken %23,6'sında izlenememektedir, evlerin %82,4'ünde doğalgaz sistemi varken %17,6'sında yoktur, evlerin %26,1'i soba ile ısınmaktayken %72,7'i kalorifer ile ısınmaktadır ayrıca evde kalan yabancı öğrencilerin %38,2'si evlerinde ısınma sorunu yaşamaktadırlar, evde kalan yabancı öğrencilerin %92,1'inin evinden kampüse direk toplu taşıma hattı varken %7,9'unda yoktur, son olarak evde kalan yabancı öğrencilerin %92,7'sinin evlerinden şehir merkezine direk toplu taşıma varken %7,3'ünde yoktur.

Tablo 16
Araştırmaya Katılanların Dayanıklı Tüketim Mallarına Sahipliğine Göre Dağılımı

Dayanıklı Tüketim Malı	Evet		Hayır	
	N	%	N	&
Televizyon	179	59,7	121	40,3
Buzdolabı	233	77,7	67	22,3
Bulaşık makinesi	53	17,7	247	82,3
Çamaşır makinesi	249	83,0	51	17,0
Elektrik süpürgesi	228	76,0	72	24,0
Bilgisayar	230	76,7	70	23,3
Klima	44	14,7	256	85,3
Müzik seti	57	19,0	243	81,0
Video/VCD/DVD	50	16,7	250	83,3
Diğer (Playstation)	2	0,7	298	99,3

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, ankete katılanların %59,7'sinin televizyonu olduğu, %40,3'ünün olmadığı, %77,7'sinin buzdolabı olduğu % 22,3'ünün olmadığı, %17,7'sinin bulaşık makinesi olduğu, %82,3'ünün olmadığı, %83'ünün çamaşır makinesine sahip olduğu, %17'sinin olmadığı, %76'sının elektrik süpürgesinin olduğu, %24'ünün olmadığı, %76,7'sinin bilgisayar sahibi olduğu, %23,3'ünün olmadığı, %14,7'sinin klima sahibi olduğu, %85,3'ünün olmadığı, %19'unun müzik seti sahibi olduğu, %81'inin olmadığı, %16'7'sinin video/VCD/DVD sahibi olduğu, %83,3'ünün olmadığı görülmektedir. Televizyon, buzdolabı, çamaşır makinesi, elektrik süpürgesi, bilgisayar gibi temel eşyalar katılımcıların çoğunda mevcut iken, bulaşık makinesi, video, müzik seti, klima gibi eşyaların çoğunlukla olmadığı görülmektedir. Bu durum gelir düzeyi yüksek öğrencilerin diğer eşyalara sahip olma düzeylerinin fazla olduğu şeklinde yorumlanabilir.

3.3.1.1.3. Ekonomik Destek, İstihdam ve İşsizlik Durumlarına İlişkin Dağılım

Araştırmanın bu bölümünde araştırmaya katılan yabancı öğrencilerin aldıkları ekonomik destekler, istihdam ve işsizlik durumları iş alanlarında ayrımcılığa uğrayıp uğramama durumları incelenmiştir.

Tablo 17
Ekonomik Destek Durumu

AİLEDEN DESTEK	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
Evet	231	77,0
Hayır	69	23,0
Toplam	300	100,0
BURS	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
Evet	156	52,0
Hayır	144	48,0
Toplam	300	100,0

Ankete katılanların %77'si ailesinden ekonomik destek almakta, %23'ü ise ailesinden herhangi bir ekonomik destek alamamaktadır. Bu durum yabancı uyruklu öğrencilerin ailelerinden ekonomik destek almaları halinde yabancı uyruklu öğrencilerin gelir düzeyleri artacağından sosyal dışlanma risklerinde olumlu yönde azalma meydana gelebileceği şeklinde yorumlanabilir.

Ankete katılanların %52'si herhangi bir yerden burs almakta iken %48'i almamaktadır. Burs alan öğrenci oranının %50'nin üzerinde olma durumu yabancı öğrencilere verilen Türkiye Bursları, yabancı bir ülkede öğrenim gördükleri için kendi ülkelerinden aldıkları burslar ve ayrıca Türkiye'ye gelen yabancı uyruklu öğrencilerin Türkiye'ye göç ederken burada yaşayan tanıdıklarından %40,7 oranında yardım almaları gibi etmenlerle yorumlanabilir.

Ankete katılan yabancı uyruklu öğrencilerin %13,7'si herhangi bir özel şirketten, %12,7'si kendi devletinden %21,3'ü Türkiye Cumhuriyeti Devletinden, %2,7'si Sakarya Üniversitesinden %12'si ise herhangi bir vakıf veya dernekten burs almaktadır.

Tablo 18
Araştırmaya Katılanların İstihdam Durumlarının Dağılımı

Şuanda çalışıyor musunuz?	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
Evet	54	18,0
Hayır	246	82,0
Toplam	300	100,0

Ankete katılanların %18'i bir yerde çalışırken %82'si herhangi bir yerde çalışmamaktadır. İki durum arasında çok ciddi bir oransal fark görülmektedir ve bu durum yabancı uyruklu öğrencilerin istihdam alanlarından dışlandıkları şeklinde yorumlanabilir. Ancak şu da belirtilmelidir ki yabancı uyruklu öğrencilerin Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmeliğin Dördüncü Bölümü 10. Maddesine göre Türkiye'de çalışma izni olmamakta ve mevcut çalışan öğrenciler ise ya kayıt dışı olarak istihdam edilmekte ya da ilgili yönetmeliğin istisnası olarak

lisansüstü öğrenim gören yabancı öğrencilerin bir bölümü araştırma yaptıkları yüksek öğretim kurumunda ücret karşılığı istihdam edilmektedirler (<http://mevzuat.meb.gov.tr/>).

Çalışanların iş türlerine baktığımızda çalışan yabancı öğrencilerin %13'ü sürekli/düzenli ve tam zamanlı işlerde, %46,3'ü sürekli/düzenli ve part time işlerde, %7,4'ü kendi evinde, %18,5'i geçici/kısa süreli/mevsimlik işlerde, %13'ü gündelik işlerde, %1,9'u ise işveren olarak çalışmaktadır. Çalışan öğrencilerin %46,3 ile en çok sürekli/düzenli ve part time iş türlerini tercih etmeleri, iş hayatının yanında eğitimlerini devam ettirme isteklerinin var olması şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca çalışanların %3,7'si sigortalı olarak çalışırken, %96,3'ü sigortasız olarak çalışmaktadır. Daha öncede belirtildiği gibi yabancı uyruklu öğrencilerin istisnası hariç ilgili mevzuata göre çalışma izinleri yoktur. Bundan dolayı çalışanların neredeyse tamamı kaçak olarak istihdam edilmektedirler ve bu durumun sonucunda sigortasız olarak istihdam edilmektedirler. Bunun yanında ankete katılanların %35'i Türkiye'de herhangi bir yerde daha önce en az 1 kere olmak üzere çalışmıştır, %65'i ise çalışmamıştır. Bu çalışanların %3,8'i daha önce sigortalı olarak çalışırken %96,2'si sigortasız olarak çalışmıştır. Yüksek oranda çalışma durumu olması yabancı uyruklu öğrencilerin gelir seviyelerinin düşük olması, ekonomik ihtiyaçları ve sosyalleşme gereksinimleri ile açıklanabilir.

Son olarak Türkiye'de daha önce çalışan örneklem grubunun bugüne kaç farklı iş yerinde çalıştıklarına baktığımızda bu güne kadar çalışan yabancı uyruklu öğrencilerin %46,7'si bir işyerinde, %38,1'i 2 işyerinde, %7,6'sı 3 işyerinde, %1,9'u 4 işyerinde ve %5,7'si 4'ten daha fazla işyerinde çalışmıştır. Çalışma hayatında birden fazla işyerinde çalışma farklı iş alanlarını farklı sosyal ortamları tanıma çeşitliliğini arttıracığından ve uyum problemlerinin kolay aşımına neden olacağı düşünülürse sosyal dışlanma riskini azaltacağı yönünde bir yorum yapılabilir.

Tablo 19
Araştırmaya Katılanların Çalışma Hayatında Ayrımcılığa Uğrama Durumlarının Dağılımı

Ayrımcılığa uğradınız mı?	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
Evet	41	39,0
Hayır	64	61,0
Total	105	100,0

Yukarıdaki tabloda Türkiye’de bugüne kadar en az bir yerde çalışan örneklem grubunun çalışma hayatında ayrımcılığa uğrama durumunun dağılımı verilmiştir. Türkiye’de bugüne kadar herhangi bir yerde en az bir kere çalışan örneklem grubunun %39’u çalışma hayatında ayrımcılığa uğrarken %61’i ise uğramamıştır. Ayrımcılık sosyal dışlanmanın en belirgin hallerinden birini oluşturmaktadır. %39’luk kısımda bulunan örneklem grubunun çalışma hayatında sosyal dışlanma yaşadığı yorumu yapılabilir.

Tablo 20
Araştırmaya Katılanların İş Hayatında Ayrımcılığa Uğrama Nedenlerinin Dağılımı

Neden	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
Yaş	11	3,7
Cinsiyet	5	1,7
Din	5	1,7
Milliyet	30	10,0
Mezhep	7	2,3
Diğer (Ten rengi)	1	0,3

Çalışma hayatında ayrımcılığa uğrayan örneklem grubunun %3,7’si yaş, %1,7’si cinsiyet, %1,7’si din, %10’u milliyet, %2,3’ü mezhep, %0,3’ü ise kendi deyimiyle ten rengi nedeniyle ayrımcılığa maruz kalmıştır.

Tablo 21
Araştırmaya Katılanların Kampüs İçerisinde İstihdam Durumlarının İncelenmesi

Kampüs içerisinde daha önce hiç çalıştınız mı?	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
Evet	17	5,7
Hayır	88	83,8
Toplam	105	100,0

Yukarıdaki tabloda Türkiye’de daha önce çalışan örneklem grubunun daha önce hiç kampüs içerisinde çalışıp çalışmama durumlarının dağılımı verilmiştir. Yukarıda da görüldüğü gibi bu güne kadar çalışan yabancı uyruklu öğrencilerin %5,7’si kampüs içerisindeki iş yerlerinde daha önce çalışmışken %83,8’i çalışmamıştır. Bu durumda yine ilgili yönetmelikte getirilen çalışma yasağı ve kampüs içerisinde işyerlerinin yetersiz sayıda olması ile de yorumlanabilir. Daha önce kampüs içerisinde çalışan örneklem grubunun %94,1’i kantin, kafe, restoran, fotokopi gibi özel iş alanlarında çalışmışken, %5,9’u kamusal alanlarda çalışmıştır.

Ayrıca ankete katılanların %31,3’ü iş ararken, %68’7’si iş aramamaktadır. İş arayanların hangi nedenlerle iş aradıklarına baktığımızda, ankete katılanların %27’si ekonomik ihtiyacı nedeniyle, %8,3’ü ailesine yardım etmesi gerekçesiyle, %14’ü sosyalleşme nedeniyle, %4,7’si eğitimini aldığı teorik bilgileri iş hayatından uygulamalı olarak görmek istemesi nedeniyle ve %1,3’ü düzenli bir iş bulma, boş zamanı değerlendirme ve sigortalı bir iş ihtiyacı gibi diğer nedenlerle iş aramaktadır. Bunun yanı sıra ankete katılanların %4,3’ü ülkenin genel ekonomik koşulları nedeniyle, %1,7’si zaman zaman yaşanan ekonomik krizler nedeniyle %9’u niteliklerine uygun iş olmaması nedeniyle, %9’u eğitiminin ya da niteliklerinin iş bulmaya yeterli olmaması nedeniyle %24’ü yabancı vatandaş olması nedeniyle, %2,3’ü ise cinsiyet, bilgilendirme konusundaki yetersizlikler, derslere devam zorunluluğu gibi nedenlerle iş bulamadığını belirtmiştir. Burada %24 ile en yüksek paya sahip olan yabancı vatandaş olması nedeni üzerinde durulması gerekmektedir. Bu konuda örneklem grubunun iş bulamama konusundaki nedenlerinin başında yabancı vatandaş olma durumunun gelmesi kişinin iş

arama kanallarında uğradığı ayrımcılığın ve sosyal dışlanmanın bir göstergesi olabilir yorumu yapılabilir.

Ankete katılanlardan iş arayanların iş arama sürelerinin dağılımına baktığımızda, iş arayan yabancı uyruklu öğrencilerin %69,1'i 1 yıldan az, %25,5'i 1 yıldır, %4,3'ü 2 yıldır, %1,1', 3 yıldır iş aramaktadır. 4 yıl ve daha fazla süresi iş arama durumuna rastlanmamıştır. Bilindiği gibi uzun süreli işsizlik, istihdam alanlarından dışlanmanın önemli göstergelerinden biridir ancak ülkemizde lisans eğitim süresinin 4 yıl, yüksek lisans öğreniminin 2 yıl, doktora öğreniminin 5 yıl olduğu düşünülürse bu örneklem grubu için uzun süreli işsizlik değerlendirmesi yapmak pek doğru olmayacaktır.

Yabancıların yaşam alanlarında ilk önceliğe sahip olan kampüs içerisinde iş arama durumlarına ve sonuçlarına baktığımızda, ankete katılanların %24'ü kampüs alanlarında daha önce iş aramışken %76'sı aramamıştır. Ayrıca kampüs içi iş alanlarında iş arayanların %23,6'sı iş bulmuşken %76,4'ü iş bulamamıştır. Bunun yanı sıra kampüs içerisinde daha önce iş arayışta bulamayanların %1,3'ü kampüs içerisindeki iş alanlarının ekonomik yetersizliği nedeniyle, %7,7 kampüs içerisindeki iş alanlarının az sayıda olması nedeniyle, %4,3'ü niteliklerine uygun iş olmaması nedeniyle, %1,7'si eğitiminin ya da niteliklerinin iş bulmaya yeterli olmaması nedeniyle, %14'ü yabancı vatandaş olması nedeniyle, %1,7'si ise cinsiyet, kamusal alanlar da istenilen not ortalaması koşulu gibi nedenlerle iş bulamadıklarını belirtmişlerdir. Burada da yabancı vatandaş olma nedeni %14'lük bir oran ile nedenler arasında en yüksek paya sahiptir. Daha öncede belirtildiği gibi örneklem grubunun iş bulamama konusundaki nedenlerinin başında yabancı vatandaş olma durumunun gelmesi kişinin iş arama kanallarında uğradığı ayrımcılığın ve sosyal dışlanmanın bir göstergesi olabilir yorumu yapılabilir.

Aşağıdaki tabloda ankete katılanların aylık ortalama gelir dağılımı verilmiştir. Tablo incelendiğinde ankete katılanların %23,3'ünün 500 TL ve altı, %27'sinin 501 TL-600 TL, %10,3'ünün 601 TL-700 TL, %16'sının 701 TL-800 TL, %16,7'sinin 801 TL-900 TL, %6,7'sinin 900 TL ve üstü aylık ortalama gelire sahip olduğu belirlenmiştir. Aylık ortalama gelir düzeyinin genel olarak düşük olması örneklem grubunun %82'sinin şuan bir yerde çalışmıyor olması (Bkz: Tablo 18), çalışanlarında %46,3'ünün parttime, %18,5'inin geçici veya mevsimlik işlerde, %13'ünün ise gündelik işlerde çalışması ile

açıklanabilir. Aylık ortalama gelir düzeyi kişilerin ve grupların sosyal dışlanma seviyeleri üzerinde bir etkiye sahiptir. Bu ilişki ilerleyen bölümlerde ayrıntılarıyla açıklanacaktır.

Tablo 22
Araştırmaya Katılanların Ortalama Aylık Gelirlerine Göre Dağılımı

Ortalama Gelir düzeyi	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
500 TL ve altı	70	23,3
501 TL - 600 TL	81	27,0
601 TL – 700 TL	31	10,3
701 TL – 800 TL	48	16,0
801 TL – 900 TL	50	16,7
900 TL ve üstü	20	6,7
Toplam	300	100,0

Ayrıca ankete katılanların maddi desteğe ihtiyaç duyduklarında hangi gruplar ve/veya kurumlardan destek gördüklerinin dağılımını görmekte fayda var. Maddi ihtiyaç halinde destek veren gruplar ve/veya kurumlar en yüksekten düşüğe doğru sıraladığında %69,7 ile aile kurumu ilk sırada yer almakta, daha sonra sırası ile %33 ile arkadaşlar, %15,7 ile hiçbir grup ve kurum, %7,7 ile cemaatler grubu, %7,3 ile devlet, %5,3 ile vakıflar, %3,7 ile sivil toplum kuruluşları, %2,3 ile üniversite ve son olarak %0,3 ile işyeri gelmektedir.

Burada dikkat çeken iki nokta arkadaşlardan alınan destek (%33) ve herhangi bir grup ve kurumdan alınmayan destektir (%15,7). Arkadaşlardan alınan destek oranının %33 gibi yüksek bir oran olması yabancı uyruklu öğrencilerin %33'ünün sosyal entegrasyonlarının sağlanması şeklinde yorumlanabilir. Herhangi bir grup ve kurumdan alınmayan destek ise yabancı öğrencilerin %15,7'sinin sosyal dışlanmaya maruz kaldıklarının göstergesi şeklinde yorumlanabilir.

3.3.1.1.4. Sosyal Yaşam Durumlarına İlişkin Dağılım

Araştırmanın bu bölümünde araştırmaya katılan yabancı uyruklu öğrencilerin sosyal yaşam alanı temelinde memleketlerine gidip gelme, kampüs içerisindeki sosyal hayata katılma, ikili ilişkileri, sosyal kuruluşlara üyelikleri gibi durumları incelenmiştir.

Ankete katılanların %48,7'si memleketlerine düzenli bir şekilde gidebildiklerini, %51,3'ü ise gidemediklerini belirtmiştir. Ankete katılanların yarısından fazlasının memleketlerine gidememeleri durumu iki ülke arası uzaklığın fazla olması ve yolculuk masraflarının pahalı olması ile açıklanabilir.

Ankete katılanların %48'i yılda bir kere, %27'si iki kere, %5,3'ü yılda üç kere, %2,3'ü dört kere, %4,3'ü ise yılda dört kereden fazla memleketlerine gidebilmekteler. Ankete katılanların %13'ü ise memleketlerine hiç gidememekteler.

Ankete katılanların %5,3'ünün yolculuk masrafları herhangi bir özel şirket tarafından, %4,3'ünün masrafları kendi devletleri tarafından %1,7'sinin masrafları ise herhangi bir vakıf veya dernek tarafından karşılanmaktadır. Ankete katılanlar yolculuk masraflarına ilişkin Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Sakarya Üniversitesi'nden herhangi bir destek görmedikleri belirlenmiştir. Ankete katılanların %89,3 ise yolculuk masraflarına ilişkin hiçbir yerden destek almadığı belirlenmiştir.

Sosyal anlamda ankete katılanların %21'i kendi akrabaları ve hemşerileriyle, %57,7'si üniversiteden arkadaşlarıyla, %1'i herhangi bir dernekte veya sivil toplum kuruluşunda tanıştığı kişilerle, %17,7'si başka bölgelerden gelen kişilerle görüşmektedirler. Ayrıca anket sorusunun diğer kısmında örneklem grubunun %1,3'ü hiç kimseyle, %0,3'ü sadece Afrikalı kadınlarla, %1'i ise işyeri arkadaşlarıyla en çok görüştiklerini belirtmişlerdir.

Sağlıklı ikili ilişkiler kurabilme yeteneği bireylerin sosyal dışlanma riskini azaltan unsurlardandır. Göç edilen bölgelerde kurulan ikili ilişkiler göç edilen bölgeye entegrasyonu hızlandırır ve böylece kişi uyumsal problemleri daha rahat çözebilir. Bu bağlamda ankete katılanların %57,7'sinin en çok üniversiteden arkadaşlarıyla görüşmesini sosyal dışlanma riskini azaltabilecek bir faktör olarak yorumlanabilir.

Ankete katılanların %15'inin herhangi bir derneğe, %20,3'ünün herhangi bir öğrenci kulübüne, %5'inin herhangi bir spor derneğine, %7,3'ünün herhangi bir sivil toplum örgütüne üye olduğu belirlenmiştir. Ayrıca %68,7'sinin ise hiçbir kuruluşa üyeliğinin olmadığını belirlenmiştir.

Üniversite şenlikleri üniversite öğrencileri için belki de en önemli sosyal organizasyonlardan biridir. Ankete katılanların %52'sinin daha önce en az bir kez üniversite şenliklerine katıldıkları belirlenirken, %48'inin daha önce hiç üniversite şenliklerine katılmadıkları belirlenmiştir.

Yabancı öğrencilerin Türkiye'de birinci derece bağ kurdukları kurum üniversitedir. Doğal olarak yabancı öğrencilerde kendi sorunlarının çözümü ekseninde üniversiteden bir beklentileri olmaktadır. Ankete katılanların %52'si üniversite hizmetlerinin yabancı öğrencilerin sorunlarına çözüm getirdiğine katılırken, %48'i bu duruma katılmamaktadır. Sakarya Üniversitesi bu sene gerek fakülte dekanlıklarının düzenlediği gerekse rektörlüğün düzenlediği toplantılarda yabancı öğrencilerin sorunlarını dinlemekte ve bu sorunlara çözüm üretmeye çalışmaktadır. 19.11.2014 tarihinde Sakarya Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'nin düzenlediği toplantıda İİBF Dekanı Prof. Dr. Hamza Al bizzat kendisi yabancı öğrencilerin sorunlarını dikkatle dinlemiş notlar almış ve bu sorunların çözümüne dair adımlar atmıştır. Örneğin yabancı öğrencilerin dil problemleri sebebiyle vize ve final sınavlarına dair ek süre talepleri toplantıdan sonraki ilk final sınavlarında uygulamaya geçirilmiş yabancı öğrencilere ek süre verilmiştir. Sakarya Üniversitesi'nde aynı tarihte rektörlüğün düzenlediği toplantıya Sakarya Valisi Hüseyin Avni Coş katılmış ve bizzat yabancı öğrencilerin sorunlarını dinlemiş ve anında problem tespitleri yapıp nedenlerini öğrenmek için girişimlere başlamıştır. Örnek vermek gerekirse yabancı öğrenciler Genel Sağlık Sigortası hakkında yaşanan problemlerden bahsetmiş ve Sayın Vali problemin tam anlamıyla tespit edilmesi ve çözümü ile ilgili toplantı esnasında Sosyal Güvenlik Kurumu Sakarya İl Müdürü Sayın Nurten Canbasoğlu'nu telefonla aramış problemin tespitini sağlamış ve çözümü için gerekenlerin yapılması için talimatlar vermiştir.

Bahsedildiği gibi Sakarya Üniversitesi gerek dekanlıklar bazında gerekse rektörlük bazında yabancı uyruklu öğrencilere son derece önem vermekte sorunlarını dinlemekte ve bu sorunlara çözüm üretmektedir. Bu durum yabancı uyruklu öğrencilerin Sakarya

iline ve Sakarya Üniversitesi'ne entegrasyonunu hızlandıracak, sosyal dışlanma riskini arttıran faktörlerin önüne geçecek ve sosyal dışlanma riskinin azalmasına katkı sağlayacağı şeklinde yorum yapılabilir.

Sakarya Üniversitesinin yabancı uyruklu öğrencilere yapmış olduğu yardımlara bakıldığında, Sakarya Üniversite'si tarafından ankete katılanların %1,3'üne konut yardımı, 9,7'sine sağlık hizmetleri yardımı, %10,7'sine eğitim yardımı, %1'ine 100 TL yardımı yapılmıştır. Ayrıca Sakarya Üniversitesi ankete katılanların %2,7'sine yemek bursu vermiştir. Öte yandan ankete katılanların %76,7'sinin Sakarya Üniversitesi'nden hiçbir şekilde yardım görmediği belirlenmiştir.

3.3.1.1.5. Üniversite İçerisinde Yabancılık Yaşadıkları Yerlere İlişkin Dağılım

Bilindiği üzere üniversite öğrencilerinin yoğun olarak zaman geçirdikleri mekânlardan biri de üniversite kampüsleridir. Araştırmanın bu bölümünde yabancı uyruklu öğrencilerin üniversite içerisinde yaşadıkları sosyal dışlanma düzeyleri mekânsal boyutuyla incelenmiştir.

Aşağıdaki tabloda araştırmaya katılanların yabancılık yaşadıkları yerlere ilişkin dağılım verilmiştir. Örneklem grubundan yaşadıkları yabancılık düzeyini sıklık seviyesine göre belirtmeleri istenmiştir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin %47'si her zaman, %10,7'si sık sık, %13,7'si bazen, %12,3'ü ise nadiren derslerde yabancılık yaşamaktadır. %16,3'ünün ise derslerde hiç yabancılık yaşamadığı belirlenmiştir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin %43,7'si her zaman, %16'sı sık sık, %16'sı bazen, %9'u ise nadiren sınavlarda yabancılık yaşamaktadır. %15,3'ünün ise sınavlarda hiç yabancılık yaşamadığı belirlenmiştir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin %32'si her zaman, %10,7'si sık sık, %16,3'ü bazen, %12,3'ü ise nadiren rektörlük binasında yabancılık yaşamaktadır. %28,7'sinin ise rektörlük binasında hiç yabancılık yaşamadığı belirlenmiştir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin %31,7'si her zaman, %8'i sık sık, %19,7'si bazen, %12,7'si ise nadiren fakülte idare binasında yabancılık yaşamaktadır. %28'inin ise fakülte idare binasında hiç yabancılık yaşamadığı belirlenmiştir.

Tablo 23
Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Üniversite İçerisinde Yabancılık Yaşadıkları Yerlere İlişkin Dağılım

	Her zaman		Sık sık		Bazen		Nadiren		Hiç	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Derslerde	141	47,0	32	10,7	41	13,7	37	12,3	49	16,3
Sınavlarda	131	43,7	48	16,0	48	16,0	27	9,0	46	15,3
Rektörlük Binasında	96	32,0	32	10,7	49	16,3	37	12,3	86	28,7
Fakülte İdare Binasında	95	31,7	24	8,0	59	19,7	38	12,7	84	28,0
Kantinde	79	26,3	29	9,7	43	14,3	44	14,7	105	35,0
Yemekhanede	77	25,7	26	8,7	41	13,7	43	14,3	113	37,7
Yaşadığım apartman veya Yurtta	81	27,0	23	7,7	40	13,3	39	13,0	117	39,0
Kafeteryalarda	77	25,7	34	11,3	39	13,0	45	15,0	105	35,0
Kampüs İçi Banka Şubelerinde	61	20,3	28	9,3	67	22,3	46	15,3	98	32,7
Kampüs İçi Postane Şubesinde	58	19,3	20	6,7	85	28,3	44	14,7	93	31,0

Yabancı uyruklu öğrencilerin %26,3'ü her zaman, %9,7'si sık sık, %14,3'ü bazen, %14,7'si ise nadiren kantinde yabancılık yaşamaktadır. %35'inin ise kantinde hiç yabancılık yaşamadığı belirlenmiştir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin %25,7'si her zaman, %8,7'si sık sık, %13,7'si bazen, %14,3'ü ise nadiren yemekhanede yabancılık yaşamaktadır. %37,7'sinin ise yemekhanede hiç yabancılık yaşamadığı belirlenmiştir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin %27'si her zaman, %7,7'si sık sık, %13,3'ü bazen, %13'ü ise nadiren yaşadığı apartmanda veya yurttta yabancılık yaşamaktadır. %39'unun ise yaşadığı apartmanda veya yurttta hiç yabancılık yaşamadığı belirlenmiştir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin %25,7'si her zaman, %11,3'ü sık sık, %13'ü bazen, %15'i ise nadiren kafeteryalarda yabancılık yaşamaktadır. %35'inin ise kafeteryalarda hiç yabancılık yaşamadığı belirlenmiştir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin %20,3'ü her zaman, %9,3'ü sık sık, %22,3'ü bazen, %15,3'ü ise nadiren kampüs içi banka şubelerinde yabancılık yaşamaktadır. %32,7'sinin ise kampüs içi banka şubelerinde hiç yabancılık yaşamadığı belirlenmiştir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin %19,3'ü her zaman, %6,7'si sık sık, %28,3'ü bazen, %14,7'si ise nadiren kampüs içi postane şubesinde yabancılık yaşamaktadır. %31'inin ise kampüs içi banka şubelerinde hiç yabancılık yaşamadığı belirlenmiştir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin en yüksek oranda yabancılık yaşadıkları yerler dersler(%47) ve sınavlardır (%43,7). Yabancı uyruklu öğrencilerin dersler ve sınavlarda yaşadıkları problemlerin nedenlerinin başında yaşanan dil problemi gelmektedir. Yabancı uyruklu öğrencilere lisans ve lisansüstü öncesinde verilen Türkçe eğitiminin yeterli olmadığı yabancı öğrencilere sorulan üniversiteden beklentileriniz nelerdir sorusunda sık sık dile getirilmiştir.

3.3.1.1.6. Üniversite İçerisinde Kurdukları İlişkilerde Ayrımcılığa Uğrama Durumuna İlişkin Dağılım

Tabloda araştırmaya katılanların üniversite içerisinde kurdukları ilişkilerde ayrımcılığa uğrama durumuna ilişkin dağılım verilmiştir. Örneklem grubundan yaşadıkları ayrımcılık düzeyini sıklık seviyesine göre belirtmeleri istenmiştir.

Tablo 24
Yabancı Öğrencilerin Kurdukları İkili İlişkilerde Ayrımcılığa Uğrama Durumuna İlişkin Dağılım

	Her zaman		Sık sık		Bazen		Nadiren		Hiç	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Akademisyenler	143	47,7	39	13,0	42	14,0	16	5,3	60	20,0
İdari personel	126	42,0	36	12,0	40	13,3	34	11,3	64	21,3
Öğrenciler	69	23,0	28	9,3	50	16,7	45	15,0	108	36,0
Üniversite çalışanları	75	25,0	34	11,3	50	16,7	49	16,3	92	30,7

Yabancı uyruklu öğrencilerin %47,7'si her zaman, %13'ü sık sık, %14'ü bazen, %5,3'ü ise nadiren akademisyenler ile kurdukları ilişkilerde ayrımcılığa uğradıklarını belirtmişlerdir. %20'sinin ise akademisyenler ile kurdukları ilişkilerde ayrımcılığa uğramadıkları belirlenmiştir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin %42'si her zaman, %12'si sık sık, %13,3'ü bazen, %11,3'ü ise nadiren idari personel ile kurdukları ilişkilerde ayrımcılığa uğradıklarını belirtmişlerdir. %21,3'ünün ise idari personel ile kurdukları ilişkilerde ayrımcılığa uğramadıkları belirlenmiştir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin %23'ü her zaman, %9,3'ü sık sık, %16,7'si bazen, %15'i ise nadiren öğrenciler ile kurdukları ilişkilerde ayrımcılığa uğradıklarını belirtmişlerdir. %21,3'ünün ise öğrenciler ile kurdukları ilişkilerde ayrımcılığa uğramadıkları belirlenmiştir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin %25'i her zaman, %11,3'ü sık sık, %16,7'si bazen, %16,3'ü ise nadiren üniversite çalışanları ile kurdukları ilişkilerde ayrımcılığa uğradıklarını belirtmişlerdir. %30,7'sinin ise öğrenciler ile kurdukları ilişkilerde ayrımcılığa uğramadıkları belirlenmiştir.

3.3.1.1.7. Eğitim Sonrası Ülkelerine Geri Dönme Durumuna İlişkin Dağılım

Dünyada birçok öğrenci çeşitli öğrenci değişim programları ve ya doğrudan yollarla başka ülkeler eğitim amacıyla göç etmektedirler. Ancak bu öğrencilerin bir bölümü

eğitim sonrası dönemde ülkelerine geri dönerken bir bölümü de ülkelerine geri dönmemektedir. Araştırmanın bu bölümünde araştırmaya katılan yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim sonrası ülkelerine geri dönmeyi düşünüp düşünmeme durumları incelenmiştir.

Tablo 25
Yabancı ğrencilerin Eğitim Sonrası lkelerine Geri Dönme Durumlarının Dağılımı

	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
İş imknı olursa	167	55,7
Güvenlik riski ortadan kalkarsa	36	12,0
Eğitim ve sağlık imkânları düzelirse	69	23,0
Hiçbir koşulda dönmem	69	23,0
Her türlü dönerim	22	9,3

Yukarıdaki tabloda araştırmaya katılanların eğitimlerini tamamladıktan sonra ülkelerine hangi şartlarda dneceklerinin dağılımı verilmiştir. Ankete katılanların %55,7'si İş imknı olursa, %12'si ülkelerindeki güvenlik riski ortadan kalkarsa, %23' eğitim ve sağlık imkânları düzelirse, %9,3' ise her koşulda ülkesine geri döneceğini belirtmiştir. %23' ise Türkiye'deki eğitimi bittikten sonra hiçbir koşulda ülkesine geri dönmeyeceğini belirtmiştir.

3.3.1.2. Sosyal Dışlanmayı Oluşturan Yaşam Alanlarına İlişkin Olarak Dışlanmışlık Düzeylerini Gösteren Dağılımları

Araştırmanın bu bölümünde örneklem grubunun sosyal dışlanmayı oluşturan yaşam alanlarına ilişkin olarak dışlanmışlık düzeylerini gösteren dağılımları belirlenmeye çalışılmıştır. Genel olarak sosyal dışlanmayı oluşturan 8 yaşam alanı bulunmaktadır. Bu yaşam alanları;

1. Sağlık ve sosyal güvenlik alanı
2. Eğitim imkânlarından yararlanma ve eğitime katılım alanı
3. İkamet koşulları alanı
4. Siyasal katılım alanı

1. 5.Kültürel, sportif ve sanatsal alan
5. Sosyal Yaşam alanı
6. Sağlık ve yeterli beslenme tüketim alanı
7. Beslenme dışı zorunlu tüketim alanı'dır.

Ancak araştırmanın örneklem grubunu Sakarya'ya eğitim amacıyla göç eden yabancı uyruklu öğrenciler oluşturduğundan ve Türkiye'de yabancılara siyasal katılım hakkı olmadığından araştırma 7 yaşam alanı üzerinden yapılmıştır.

Bu bölümde, ölçü aracının puanlanmasında, Likert türü planlama ölçeği kullanılmıştır. Sorulara verilecek cevaplar için her maddenin karşısında sırayla “tamamen katılıyorum, kısmen katılıyorum, ne katılıyorum/ne katılmıyorum, kısmen katılmıyorum, kesinlikle katılmıyorum” olmak üzere beş seçenek yer almaktadır. Olumludan olumsuz doğru giden bu beş seçeneğin puanlaması ise önem derecesine göre 5, 4, 3, 2, 1 şeklinde yapılmaktadır.

Tablo 26
Beşli Likert Ölçeği

Tamamen Katılıyorum	Kısmen katılıyorum	Ne katılıyorum ne katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
5	4	3	2	1

Likert ölçeği ile puanlama yapıldıktan sonra sosyal dışlanmışlık ölçülebilmektedir. Aşağıdaki tabloda, ölçüm değerini oluşturan puan aralıkları ve bu değerlere göre sosyal dışlanmışlık düzeyleri gösterilmektedir. Anketin bu bölümünde her yaşam alanına ait 6 soru bulunmaktadır. Bu sorulara 1 ve 5 arası puanlama yapılabilmektedir. Buna göre her bir yaşam alanına verilecek toplam puan en az 6 en fazla 30 olabilmektedir. Verilen toplam puanın her bir yaşam alanına ait soru adedi olan 6'ya bölümünde o alana ait verilen puan ortalaması elde edilmektedir. Bu puan ortalaması en az 1 en fazla 5 olabilmektedir. Dışlanmışlık düzeyi, alınan puana göre üç düzeye ayrılmaktadır. Bunlar yüksek düzeyde dışlanma, düşük düzeyde dışlanma ve dışlanmanın olmadığı şeklindedir. Dışlanmışlığın bu üç düzeyinin puanlanması ise, her bir yaşam alanından en fazla alınacak puan ortalaması 5 puan olduğuna göre, 5 rakamı bu üç düzey

dışlanmışlığı ifade edecek şekilde istatistiki olarak ortalama değeri hesaplanıp üçe ayrılmıştır. Buna göre 0,00-1,65 ortalama puan aralığı en üst düzeyde dışlanmışlığı, 1,66-3,32 puan aralığı orta düzeyde dışlanmışlığı ve 3,33-5,00 puan aralığı ise en alt düzeyde sosyal dışlanmışlığı göstermektedir. Bu puanlamalardan yola çıkılarak, ankete katılanların her bir yaşam alanından ne düzeyde dışlanmış oldukları rakamsal ve yüzdesel olarak ifade edilerek ölçülebilmektedir. Ayrıca bu puanlardan yola çıkılarak 7 yaşam alanının her birinde yaşanan sosyal dışlanmanın ne düzeyde olduğu belirlenebilecektir.

Tablo 27
Alt Test Puanlarına Göre Her Bir Yaşam Alanının Sosyal Dışlanma Düzeyleri

Alt test puanları (puan ranjı: 1-5)	
0,00 – 1,65	Yüksek düzeyde dışlanma
1,66 - 3,32	Düşük düzeyde dışlanma
3,33 – 5,00	Dışlanma yok

Yine aynı ölçüm yöntemiyle genel anlamda sosyal dışlanmışlığın hangi düzeyde olduğu hesaplanacaktır. 7 yaşam alanının her birinde yaşanan sosyal dışlanmanın ne düzeyde olduğunu hesapladığımız yöntemin aynısı burada da uygulanacaktır.

Tablo 28
Toplam Test Puanlarına Göre Sosyal Dışlanma Düzeyleri

Alt test puanları (puan ranjı: 1-5)	
0,00 – 1,65	Yüksek düzeyde dışlanma
1,66 - 3,32	Düşük düzeyde dışlanma
3,33 – 5,00	Dışlanma yok

3.3.1.2.1. Sağlık ve Sosyal Güvenlik Yaşam Alanına İlişkin Dağılım

Sağlık ve sosyal güvenlik insan hayatının en önemli konularından biridir. İnsanların gerektiğinde sağlık hizmetlerinde yararlanması ve her halde sosyal güvencesinin olması elzemdir. Araştırmanın bu bölümünde araştırmaya katılanların sağlık ve sosyal güvenlik yaşam alanına ilişkin sosyal dışlanma düzeylerinin dağılımı incelenmiştir.

Tablo 29
Araştırmaya Katılanların Sağlık Ve Sosyal Güvenlik Alanı Dağılımı

Sağlık ve Sosyal Güvenlik Alanı	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
Yüksek Dışlanma	78	26,0
Düşük Dışlanma	114	38,0
Dışlanma Yok	108	36,0
Toplam	300	100,0

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, sağlık ve sosyal güvenlik yaşam alanında ankete katılanların %26'sı yüksek düzeyde dışlanmış, %38'inin düşük düzeyde dışlanmış olduğu belirlenmiş ancak ankete katılanların %36'sının sağlık ve sosyal güvenlik alanında dışlanmaya maruz kalmadıkları belirlenmiştir. Yüksek ve düşük dışlanmanın toplam büyüklüğüne baktığımızda karşımıza %64'lük bir yüzde gelmektedir ki, bu bulgu araştırma bakımından oldukça önemlidir. Bu bağlamda örneklem grubunun yarısından fazlası sağlık ve sosyal güvenlik alanından dışlanmıştır ve bu çok önemli bir göstergedir. Çünkü sağlık ve sosyal güvenlik alanı, hastalık, ölüm, malullük gibi risklere karşı bir güvence sağlamaktadır. Bu tür risklere karşı her hangi bir güvencenin olmaması kişileri risklere karşı korumasız bırakmakta, yalnızlaştırmaktadır. Ayrıca sosyal güvenlik alanının dışında kalan kesimin sosyal güvenlik alanının içinde olan kesimden daha fazla olması sosyal barışın zarar görmesine zemin hazırlamaktadır.

3.3.1.2.2. Eğitim İmkânlarından Yararlanma ve Eğitime Katılma Yaşam Alanına İlişkin Dağılım

Eğitim, araştırmanın evreni yabancı uyruklu öğrenciler olması nedeniyle belki de yaşam alanları arasında en önemli eyere sahiptir. Araştırmanın bu bölümde araştırmaya katılanların eğitim imkanlarından yararlanma ve eğitime katılma yaşam alanına dair sosyal dışlanma düzeylerinin dağılımı incelenmiştir.

Tablo 30
Araştırmaya Katılanların Eğitim Alanı Dağılımı

Eğitim İmkânlarından Yararlanma/Eğitime Katılma Alanı	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
Yüksek Dışlanma	9	3,0
Düşük Dışlanma	143	47,6
Dışlanma Yok	148	49,4
Toplam	300	100,0

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, eğitim imkânlarından yararlanma ve eğitime katılma yaşam alanında ankete katılanların %3'ünün yüksek düzeyde dışlanmış, %47,6'sının düşük düzeyde dışlanmış olduğu, %49'4'ünün ise dışlanmaya maruz kalmadığı belirlenmiştir. Yüksek dışlanma ve düşük dışlanma gruplarının toplam büyüklüğünün %50,6 gibi bir dilime tekabül etmesi araştırma bakımından önemlidir. Buna göre, araştırmaya katılanların yarısından fazlası kendini eğitim imkânlarından dışlanmış kabul etmektedir. Özellikle eğitim alanlarının merkezi konumunda olan üniversite gibi bir ortamda bu seviyede bir dışlanma kabul edilemez. Örneklem grubunun büyük bir çoğunluğunun herhangi bir şekilde eğitim imkânlarından dışlanmışlığı, ülkemizin yabancı uyruklu öğrenciler ile ilgili politikalarının yetersizliğinin yanında bireylerin bu konudaki maddi yetersizliklerinden de kaynaklanmaktadır. Ancak burada üniversitelere de görev düşmektedir. Üniversiteler kabul ettikleri yabancı öğrencilerin oryantasyon süreçlerini daha dikkatli planlamalı ve bu süreç tamamlanmadan yabancı uyruklu öğrencilerin eğitimlerine başlamalarına izin vermemelidir. Elde edilen bu veriler

sonucunda gerek hükümet politikalarının gerekse üniversite yönetimlerinin yabancı öğrencilerin eğitim yaşam alanına tam katılımını sağlamada gereken önemi vermedikleri yorumu yapılabilir.

3.3.1.2.3. İkamet Koşulları Yaşam Alanına İlişkin Dağılım

Aşağıdaki tablo incelendiğinde araştırmaya katılanların ikamet koşulları alanına ilişkin yaşam alanından dışlanmışlık düzeyinin, dışlanmanın olmadığı düzey kategorisinde yığıldığı gözlenmiştir.

Tablo 31
Araştırmaya Katılanların İkamet Koşulları Alanı Dağılımı

İkamet Koşulları Alanı	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
Yüksek Dışlanma	12	4,0
Düşük Dışlanma	106	35,4
Dışlanma Yok	182	60,6
Toplam	300	100,0

Buna karşılık geriye kalan iki grubun toplam büyüklüğü %39,4'e tekabül etmektedir. Buna göre, araştırmaya katılanların %4'ünde ikamet koşulları alanında yüksek dışlanma yaşanmakta, %35,4'ü ikamet koşulları alanında düşük dışlanma yaşamakta ve %60,6'sı ise ikamet koşulları alanında dışlanma yaşamamaktadır. Örneklem grubunun %39,4'ünün ikamet koşulları alanından dışlanması devlet yurtlarının sayısal olarak Türkiye'de yetersiz kalması ve öğrenci taleplerini karşılayamaması gibi nedenlere bağlanabilir. Ayrıca bu duruma yabancı öğrencilerin gelir seviyelerinin düşük olması da etki etmektedir.

3.3.1.2.4. Kültürel, Sportif ve Sanatsal Yaşam Alanına İlişkin Dağılım

Aşağıdaki tablo incelendiğinde, kültürel, sportif ve sanatsal yaşam alanında ankete katılanların %18'inin yüksek düzeyde dışlanmış, %41'inin düşük düzeyde dışlanmış olduğu, %41'inin ise dışlanmaya maruz kalmadığı belirlenmiştir.

Tablo 32
Araştırmaya Katılanların Kültürel, Sportif ve Sanatsal Yaşam Alan Dağılımı

Kültürel, Sportif ve Sanatsal Alan	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
Yüksek Dışlanma	54	18,0
Düşük Dışlanma	123	41,0
Dışlanma Yok	123	41,0
Toplam	300	100,0

Aşağıdaki tablo incelendiğinde, kültürel, sportif ve sanatsal yaşam alanında ankete katılanların %18'inin yüksek düzeyde dışlanmış, %41'inin düşük düzeyde dışlanmış olduğu, %41'inin ise dışlanmaya maruz kalmadığı belirlenmiştir. Yukarıdaki tablo incelendiğinde araştırmaya katılanların %59'unun kültürel, sportif ve sanatsal yaşam alanından belli bir düzeyde dışlandığı görülmektedir. Kültürel, sportif ve sanatsal yaşam alanı tatile, sinemaya gitme, sanatsal etkinliklere katılma, herhangi bir sporla uğraşma, kitap, dergi okuma gibi uğraşlardan oluşmaktadır. Bu yaşam alanındaki dışlanma, insanların sanatsal ve kültürel açıdan yoksunluk içinde olduklarını göstermektedir.

3.3.1.2.5. Sosyal Yaşam Alanına İlişkin Dağılım

Aşağıdaki tablo incelendiğinde araştırmaya katılanların sosyal yaşam alanına ilişkin yaşam alanından dışlanmışlık düzeyinin, dışlanmanın olmadığı düzey kategorisinde yığıldığı gözlenmiştir.

Tablo 33
Araştırmaya Katılanların Sosyal Yaşam Alan Dağılımı

Sosyal Yaşam Alanı	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
Yüksek Dışlanma	41	13,6
Düşük Dışlanma	104	34,8
Dışlanma Yok	155	51,6
Toplam	300	100,0

Buna karşılık geriye kalan iki grubun toplam büyüklüğü %48,4 gibi bir yüzdeye tekabül etmektedir ki bu hayli yüksek bir orandır ve bu bulgu araştırma bakımından oldukça

önemlidir. Bu oranın yüksek seviyelerde olması örneklem grubunun yabancı uyruklu öğrencilerden oluşması durumuyla açıklanabilir. Öncelikle belirtmek gerekir ki sosyal yaşam alanı, aile-akraba-arkadaşlık ilişkileri ve bunların maddi, manevi desteğini içermektedir. Örneklem grubunun yabancı uyruklu öğrenciler olmasından dolayı araştırmaya katılanlar kendi ülkeleri dışında bir eğitim almakta, bu da aileleriyle olan iletişimsel bağlarını zayıflatmaktadır. Her ne kadar teknolojik gelişmelerin ve buna bağlı olarak iletişim imkânlarının geliştiği bir dünyada yaşıyor olsak da Türkiye'yi tercih eden yabancı uyruklu öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun az gelişmiş ülkelerden gelmesi iletişimsel anlamda bazı problemlere neden olabilmektedir. Ayrıca yabancı öğrencilerin gelir seviyelerinin düşük olması, memleketlerine düzenli gidememeleri, yolculuk masraflarının yüksek olması ve bu konuda neredeyse tamamına yakınının destek almaması sosyal yaşam alanında bu denli fazla bir dışlanma oranının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Özetlemek gerekirse yukarıdaki tabloya göre, araştırmaya katılanların %13,6'sı sosyal yaşam alanında yüksek dışlanma yaşanmakta, %34,8'i sosyal yaşam alanında düşük dışlanma yaşanmakta ve %51,6'sı ise sosyal yaşam alanında dışlanma yaşamamaktadır.

3.3.1.2.6. Sağlıklı ve Yeterli Beslenme Tüketim Yaşam Alanına İlişkin Dağılım

Aşağıdaki tablo incelendiğinde araştırmaya katılanların sağlıklı ve yeterli beslenme tüketim alanına ilişkin yaşam alanından dışlanmışlık düzeyinin, dışlanmanın olmadığı düzey kategorisinde yığıldığı gözlenmiştir.

Tablo 34
Araştırmaya Katılanların Sağlıklı ve Yeterli Beslenme Tüketim Alan Dağılımı

Sağlıklı ve Yeterli Beslenme Tüketim Alanı	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
Yüksek Dışlanma	18	6,0
Düşük Dışlanma	112	37,3
Dışlanma Yok	170	56,7
Toplam	300	100,0

Buna karşılık geriye kalan iki grubun toplam büyüklüğü %43,3 gibi bir yüzdeye tekabül etmektedir. Yukarıdaki tabloya göre, araştırmaya katılanların %6'sı sağlıklı ve yeterli

beslenme tüketim alanında yüksek dışlanma yaşanmakta, %37,3'ü sağlıklı ve yeterli beslenme tüketim alanında düşük dışlanma yaşanmakta ve %51,6'sı ise sağlıklı ve yeterli beslenme tüketim alanında dışlanma yaşamamaktadır.

3.3.1.2.7. Beslenme Dışı Zorunlu Tüketim Alanına İlişkin Dağılım

Aşağıdaki tabloya göre araştırmaya katılanların %17,3'ü yüksek düzeyde dışlanma düzeyinde, %48'i düşük dışlanma düzeyindedir. %34,7'si ise dışlanmaya maruz kalmamaktadır.

Tablo 35
Araştırmaya Katılanların Beslenme Dışı Zorunlu Tüketim Yaşam Alanı Dağılımı

Beslenme Dışı Zorunlu Tüketim Alanı	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
Yüksek Dışlanma	52	17,3
Düşük Dışlanma	144	48,0
Dışlanma Yok	104	34,7
Toplam	300	100,0

Araştırmaya katılanların %65,3'ü beslenme dışı zorunlu tüketim yaşam alanında dışlanmaya maruz kalmaktadır ki bu oran göz ardı edilemeyecek şekilde yüksek bir orandır. Bu durum yabancı öğrencilerin genel ortalama aylık gelir seviyelerinin düşük olmasının ile açıklanabilir.

3.3.1.2.8. Sosyal Dışlanmayı Oluşturan Yedi Yaşam Alanının Tamamına Ait Dağılım

Aşağıdaki tabloda 7 yaşam alanına dair toplam değerlerinin dağılımı verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılanların %3'ü yüksek dışlanma, %52,3'ü düşük dışlanma yaşamaktadır. Araştırmaya katılanların %44,7'si ise dışlanmaya maruz kalmamıştır.

Tablo 36
Araştırmaya Katılanların Sosyal Dışlanmayı Oluşturan Yedi Yaşam Alanının Tamamına Ait Dağılım

Tüm Alanların Tamamı	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
Yüksek Dışlanma	9	3,0
Düşük Dışlanma	157	52,3
Dışlanma Yok	134	44,7
Toplam	300	100,0

Araştırmaya katılanların %55,3'ü sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır ki bu bulgu araştırmanın geneli için çok önemlidir. Buradan yabancı uyruklu öğrencilerin yarısından fazlasının sosyal dışlanma yaşadığı yorumu yapılabilir.

3.3.1.2.9. Yaşam Alanlarının Dışlanma Düzeylerine Göre Dağılımı

Araştırmada sosyal dışlanma düzeyleri; yüksek dışlanma, düşük dışlanma ve dışlanmanın olmadığı düzeyler olarak üç şekilde belirtilmiştir. Araştırmanın bu bölümünde araştırmaya katılanların yedi yaşam alanına dair sosyal dışlanma düzeyleri bir bütün olarak yüksek dışlanma, düşük dışlanma ve dışlanmanın olmadığı şekilde ayrı ayrı sıralanmıştır.

3.3.1.2.9.1. Yaşam Alanlarının Yüksek Dışlanma Düzeylerine Göre Dağılımı

Aşağıdaki tabloda yaşam alanlarının yüksek dışlanma düzeylerine göre dağılımı oransal olarak büyükten küçüğe doğru verilmiştir.

Tablo 37
Yaşam Alanlarının Yüksek Dışlanma Düzeylerine Göre Dağılımı

Yaşam Alanları	Yüksek Dışlanma	
	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
Sağlık ve Sosyal Güvenlik Alanı	78	26,0
Kültürel, Sportif ve Sanatsal Alan	54	18,0
Beslenme Dışı Zorunlu Tüketim Alanı	52	17,3
Sosyal Yaşam Alanı	41	13,6
Sağlıklı ve Yeterli Beslenme Tüketim Alanı	18	6,0
İkamet Koşulları Alanı	12	4,0
Eğitim İmkânlarından Yararlanma/Eğitime Katılma Alanı	9	3,0

Araştırmaya katılan 300 yabancı uyruklu öğrencinin yedi yaşam alanının her birindeki yüksek dışlanma düzeyini en yüksekten düşüğe doğru sıraladığımızda; %26 sağlık ve sosyal güvenlik alanı, %18 kültürel, sportif ve sanatsal alan, %17'3 beslenme dışı zorunlu tüketim alanı, %13,6 sosyal yaşam alanı, %6 sağlıklı ve yeterli beslenme tüketim alanı, %4 ikamet koşulları alanı ve son sırada ise %3 eğitim imkânlarından yararlanma ve eğitime katılma alanı yer almaktadır. Tabloda görüldüğü üzere yaşam alanları içinde yüksek dışlanmanın en fazla olduğu alan, %26 ile sağlık ve sosyal güvenlik alanıdır.

3.3.1.2.9.2. Yaşam Alanlarının Düşük Dışlanma Düzeylerine Göre Dağılımı

Aşağıdaki tabloda yaşam alanlarının düşük dışlanma düzeylerine göre dağılımı oransal olarak büyükten küçüğe doğru verilmiştir.

Tablo 38
Yaşam Alanlarının Düşük Dışlanma Düzeylerine Göre Dağılımı

Yaşam Alanları	Düşük Dışlanma	
	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
Beslenme Dışı Zorunlu Tüketim Alanı	144	48,0
Eğitim İmkânlarından Yararlanma/Eğitime Katılma Alanı	143	47,6
Kültürel, Sportif ve Sanatsal Alan	123	41,0
Sağlık ve Sosyal Güvenlik Alanı	114	38,0
Sağlıklı ve Yeterli Beslenme Tüketim Alanı	112	37,3
İkamet Koşulları Alanı	106	35,4
Sosyal Yaşam Alanı	104	34,8

Araştırmaya katılan 300 yabancı uyruklu öğrencinin yedi yaşam alanının her birindeki düşük dışlanma düzeyini en yüksekte düşüğe doğru sıraladığımızda; %48 beslenme dışı zorunlu tüketim alanı, %47,6 eğitim imkânlarından yararlanma ve eğitime katılma alanı, %41 kültürel, sportif ve sanatsal alan, %38 sağlık ve sosyal güvenlik alanı, %37,3 sağlıklı ve yeterli beslenme tüketim alanı, %35,4 ikamet koşulları alanı ve son sırada ise %34,8 sosyal yaşam alanı yer almaktadır. Tablo incelendiğinde düşük düzeyde dışlanmanın en yüksek olduğu iki alan %48 ile beslenme dışı zorunlu alan ile %47,6 eğitim imkânlarından yararlanma ve eğitime katılma alanıdır.

3.3.1.2.9.3. Yaşam Alanlarının Dışlanmanın Olmadığı Düzeylerine Göre Dağılımı

Aşağıdaki tabloda yaşam alanlarının dışlanmanın olmadığı düzeylerine göre dağılımı oransal olarak büyükten küçüğe doğru verilmiştir.

Tablo 39
Yaşam Alanlarının Dışlanmanın Olmadığı Düzeylerine Göre Dağılımı

Yaşam Alanları	Dışlanma Yok	
	Kişi Sayısı (N)	Geçerli Yüzde (%)
1- İkamet Koşulları Alanı	182	60,6
2- Sağlıklı ve Yeterli Beslenme Tüketim Alanı	170	56,7
3- Sosyal Yaşam Alanı	155	51,6
4-Eğitim İmkânlarından Yararlanma/Eğitime Katılma Alanı	148	49,4
5- Kültürel, Sportif ve Sanatsal Alan	123	41,0
6- Sağlık ve Sosyal Güvenlik Alanı	108	36,0
7- Beslenme Dışı Zorunlu Tüketim Alanı	104	34,7

Araştırmaya katılan 300 yabancı uyruklu öğrencinin yedi yaşam alanının her birindeki dışlanmanın olmadığı düzeyi en yüksekten düşüğe doğru sıraladığımızda; %60,6 ikamet koşulları alanı, %56,7 sağlıklı ve yeterli beslenme tüketim alanı, %51,6 sosyal yaşam alanı, %49,4 eğitim imkânlarından yararlanma ve eğitime katılma alanı, %41 kültürel, sportif ve sanatsal alan, %36 sağlık ve sosyal güvenlik alanı ve son sırada ise %34,7 beslenme dışı zorunlu tüketim alanı yer almaktadır.

3.3.2. Belli Demografik Özelliklerine İlişkin Dağılımları İle Sosyal Dışlanmayı Oluşturan Yaşam Alanlarının Tamamına İlişkin Olarak Dışlanmışlık Düzeylerini Gösteren Karşılaştırmalı Dağılımları

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın hipotezleri temel alınarak araştırmaya katılanların belli demografik özelliklerine ilişkin dağılımları ile sosyal dışlanmayı oluşturan yaşam alanlarının tamamına ilişkin olarak dışlanmışlık düzeylerini gösteren karşılaştırmalı dağılımlar ele alınmıştır.

3.3.2.1. Araştırmaya Katılanların Geldikleri Bölge İle Sosyal Yaşam Alanlarında Yaşadıkları Dışlanılmışlık Düzeylerinin Karşılaştırması

Araştırmanın hipotezlerinden biri de daha öncede belirtildiği gibi yabancı uyruklu öğrencilerin geldikleri bölgenin sosyal yaşam alanlarında yaşadıkları dışlanılmışlık düzeylerine bir etkisi var olduğudur. Bu bağlamda araştırmanın bu bölümünde bu ilişki betimsel istatistikler ve ANOVA sonuçları baz alınarak incelenmiştir.

Tablo 40
Sosyal Dışlanma Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Yaş	N	X	SS
Afrika/Ortadoğu	96	2,73	0,75
Türki Cumhuriyetler	151	3,47	0,72
Avrupa	53	2,75	0,7

Tablo 41
Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Ölçeği Puanlarının Geline Ülkeye Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplararası	40,09	2	20,045	37,705	0,00	Afrika/Ortadoğu & Türki Cumhuriyetler
Gruplarıçi	157,893	297	0,532			Avrupa & Türki Cumhuriyetler
Toplam	197,983	299				

Katılımcıların sosyal dışlanma düzeylerine ait betimsel istatistikler tablo 40'da, gelinen ülkeye göre Anova sonuçları tablo 41'de verilmiştir.

Analiz sonuçları, öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri arasında gelinen ülke bakımından anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($p= 0,00 < 0,05$). Başka bir deyişle öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri, gelinen ülkeye bağlı olarak anlamlı bir şekilde

değişmektedir. Gelenen ülke arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre, Afrika/Ortadoğu ülkelerinden gelen($x=2,73$) ve Avrupa ülkelerinden gelen($x=2,75$) öğrencilerin sosyal dışlanma düzeylerinin Türkiye Cumhuriyetlerinden gelen($x=3,47$) öğrencilerden daha fazla olduğu belirlenmiştir.

3.3.2.2. Araştırmaya Katılanların Cinsiyetleri İle Sosyal Yaşam Alanlarında Yaşadıkları Dışlanmışlık Düzeylerinin Karşılaştırması

Araştırmanın hipotezlerinden biri de daha öncede belirtildiği gibi yabancı uyruklu öğrencilerin cinsiyetlerinin sosyal yaşam alanlarında yaşadıkları dışlanmışlık düzeylerine bir etkisi var olduğudur. Bu bağlamda araştırmanın bu bölümünde bu ilişki bağımsız T testi sonuçları baz alınarak incelenmiştir.

Tablo 42
Öğrencilerin Cinsiyetleri ve Sosyal Dışlanma Düzeylerine Ait Bağımsız T Testi

	Gruplar	N	X	ss	T	sd	p
Sosyal Dışlanma	Erkek	234	3,13	0,816	0,858	298	0,391
	Kadın	66	3,03	0,806			

Tablo 42’de belirtilen sonuçlara göre, öğrencilerin cinsiyetleri ve sosyal dışlanma düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır($p=,391>,05$).

3.3.2.3. Araştırmaya Katılanların Öğrenim Gördükleri Süre İle Sosyal Yaşam Alanlarında Yaşadıkları Dışlanmışlık Düzeylerinin Karşılaştırması

Araştırmanın hipotezlerinden biri de daha öncede belirtildiği gibi yabancı uyruklu öğrencilerin öğrenim gördükleri sürenin sosyal yaşam alanlarında yaşadıkları dışlanmışlık düzeylerine bir etkisi var olduğudur. Bu bağlamda araştırmanın bu bölümünde bu ilişki betimsel istatistikler ve ANOVA sonuçları baz alınarak incelenmiştir.

Tablo 43
Sosyal Dışlanma Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Öğrenim Süresi	N	X	SS
1 yıldan daha az	46	2,8064	0,7744
1 yıl	82	2,8237	0,7649
2 yıl	78	3,0667	0,7179
3 yıl	63	3,4223	0,8297
4 yıl ve daha fazla	31	3,7849	0,5732

Tablo 44
Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Ölçeği Puanlarının Öğrenim Süresine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplararası	31,375	4	7,844	13,888	0,00	1 yıldan daha az & 3 yıl ve 4 yıldan daha fazla 1 yıl & 3 yıl ve 4 yıldan daha fazla 2 yıl & 4 yıldan daha fazla
Gruplarıçi	166,608	295	0,565			
Toplam	197,983	299				

Katılımcıların sosyal dışlanma düzeylerine ait betimsel istatistikler tablo 43’de, öğrenim süresine göre Anova sonuçları tablo 44’de verilmiştir.

Analiz sonuçları, öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri arasında öğrenim süresi bakımından anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir($p= 0,00 < 0,05$). Başka bir deyişle öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri, öğrenim süresine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir. Öğrenim süresi arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre, 1 yıldan daha az öğrenim süresine($x=2,80$) sahip öğrenciler 3 yıl($x=3,42$) ve 4 yıldan daha fazla($x=3,78$) öğrenim süresine sahip öğrencilerden daha fazla; 1 yıl($x=2,82$) öğrenim süresine sahip öğrenciler

3 yıl(x=3,42) ve 4 yıldan daha fazla(x=3,78) öğrenim süresine sahip öğrencilerden daha fazla; 2 yıl(x=3,06) öğrenim süresine sahip öğrenciler 4 yıldan daha fazla(x=3,78) öğrencilerden daha fazla sosyal dışlanma düzeyine sahiptirler.

3.3.2.4. Araştırmaya Katılanların Türkiye’deki Tanıdıklarından Yardım Alma Durumları İle Sosyal Yaşam Alanlarında Yaşadıkları Dışlanmışlık Düzeylerinin Karşılaştırması

Araştırmanın hipotezlerinden biri de daha öncede belirtildiği gibi yabancı uyruklu öğrencilerin Türkiye’deki tanıdıklarından yardım alma durumlarının sosyal yaşam alanlarında yaşadıkları dışlanmışlık düzeylerine bir etkisi var olduğudur. Bu bağlamda araştırmanın bu bölümünde bu ilişki betimsel istatistikler ve ANOVA sonuçları baz alınarak incelenmiştir.

Tablo 45
Öğrencilerin Yardım Alma ve Sosyal Dışlanma Düzeylerine Ait Bağımsız T Testi

	Gruplar	N	X	ss	T	sd	p
Sosyal Dışlanma	Evet	122	3,28	0,897	3,01	227,308	0,003
	Hayır	178	2,98	0,724			

Tablo 45’de belirtilen sonuçlara göre, Türkiye’den tanıdıklardan yardım alma ve sosyal dışlanma düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur($p=,003<05$). Tablo verileri incelendiğinde, Türkiye’ye gelmeden önce tanıdıklardan yardım almayan öğrencilerin(x=2,98) yardım alan öğrencilerden(x=3,28) daha fazla sosyal dışlanma düzeyi yaşadıkları görülmüştür.

3.3.2.5. Araştırmaya Katılanların Gelir Seviyeleri İle Sosyal Yaşam Alanlarında Yaşadıkları Dışlanmışlık Düzeylerinin Karşılaştırması

Araştırmanın hipotezlerinden biri de daha öncede belirtildiği gibi yabancı uyruklu öğrencilerin gelir seviyelerinin sosyal yaşam alanlarında yaşadıkları dışlanmışlık düzeylerine bir etkisi var olduğudur. Bu bağlamda araştırmanın bu bölümünde bu ilişki betimsel istatistikler ve ANOVA sonuçları baz alınarak incelenmiştir.

Tablo 46
Sosyal Dışlanma Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Ortalama Aylık Gelir	N	X	SS
500 TL ve altı	70	2,44	0,605
501 - 600 TL	81	2,83	0,703
601 - 700 TL	31	3,55	0,544
701 - 800 TL	48	3,39	0,622
801 - 900 TL	50	3,66	0,706
900 TL ve üstü	20	3,73	0,709

Tablo 47
Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Ölçeği Puanlarının Ortalama Aylık Gelire Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P	Anlamlı Fark
Gruplararası	70,702	5	14,140	32,993	0,00	500 TL ve altı & Hepsi 501-600 TL & Yukarısı
Gruplarıçi	126,007	294	0,429			
Toplam	196,709	299				

Katılımcıların sosyal dışlanma düzeylerine ait betimsel istatistikler tablo 46'da, öğrenim süresine göre Anova sonuçları tablo 47'de verilmiştir.

Analiz sonuçları, öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri arasında ortalama aylık gelir bakımından anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($p= 0,00 < 0,05$). Başka bir deyişle öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri, ortalama aylık gelire bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir. Ortalama aylık gelir arası farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre; 500 TL ve altı ($x=2,44$) gelire sahip öğrenciler diğer gelir gruplarına sahip öğrencilerden; 501 – 600 TL ($x=2,83$) aylık gelire sahip öğrenciler kendisinden daha fazla gelire sahip öğrencilerden daha fazla sosyal dışlanma düzeyine sahiptirler.

SONUÇ

21. yüzyılda dünyada tanımlanması, belirlenmesi ve sonuçlarından kaçınılması en zor konulardan biri sosyal dışlanmadır. Sosyal dışlanma problemi her geçen gün artmaktadır. Ortaya çıkış sürecinin karmaşıklığı, ülkelerin toplumsal yapılarının farklılıkları uygulanan farklı politikalar ve yaklaşımlar sosyal dışlanma konusunda ortak bir tanıma ulaşılamamasına neden olduğu gibi yaşanan dışlanmanın düzeyi de ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.

Ancak genel olarak, yaşadığı toplumda ihtiyaçlarını karşılayabilme düzeyine sahip olamayacak kadar düşük gelire sahip olanların, sosyal güvenceden yoksun kişilerin, uzun süreli işsizlerin, tek ebeveynli ailelerin, göçmen grupların ve topluma sunulan imkânlardan eşit derecede yararlanamayan herkesin sosyal dışlanma riski vardır.

Göç, sosyal dışlanma kavramının ortaya çıktığı ilk yıllardan beri kavramın en önemli nedenlerinin başında gelmektedir. Göç eden bireylerin uyum problemleri, dil problemleri, yaşadıkları uzun süreli işsizlik durumu ve sosyal güvenceden yoksun bir hayat sürmeleri sosyal dışlanma risklerini arttıran etmenlerin başında gelmektedir.

Son yıllarda Türkiye’de toplumun yaşadığı en önemli sosyal değişimlerden biri, ülkenin göç veren ve uluslararası göçlerde transit ülke olması konumundan göçmen alan hedef bir ülke konumuna gelmesidir. Her yıl milyonlarca insan Türkiye’ye farklı amaç ve nedenlerle gelmektedir. Bu amaçlar ve nedenler bazen savaş bazen iş bulma umudu bazense eğitim olabilmektedir.

Uluslararası öğrenci hareketleri, uluslararası göç hareketleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Her yıl milyonlarca genç eğitim amacıyla farklı ülkelere göç etmektedirler. Bu durum ülkeler açısından bir pazar olarak görülmekte, ülkeler bu konuda politikalar üretmekte ve yatırımlar yapmaktadırlar. Türkiye’de artık bu pazarda yerini almıştır. Bu bağlamda her yıl Türkiye’ye binlerce yabancı genç eğitim amacıyla göç etmektedir.

Yabancı uyruklu öğrencilerin sosyal dışlanmasını konu alan bu çalışma yabancı öğrencilerin Türkiye’de yaşadıkları sosyal dışlanmanın düzeyini belirleme amacıyla hazırlanmıştır. Bu çalışma yerli ve yabancı literatür taraması yapıldıktan sonra, alan araştırması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Alan araştırması Sakarya Üniversitesi Esentepe

Kampüsünde gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Sakarya Üniversitesinde öğrenim gören 300 yabancı uyruklu öğrenci üzerinde sosyal dışlanma araştırması yapılmıştır.

Araştırmada sosyal dışlanma yedi yaşam alanından oluşmaktadır. Bu yaşam alanları ise; sağlık ve sosyal güvenlik yaşam alanı, eğitim imkânlarından yararlanma ve eğitime katılma yaşam alanı, ikamet koşulları yaşam alanı, kültürel, sportif ve sanatsal yaşam alanı, sosyal yaşam alanı, sağlıklı beslenme tüketim yaşam alanı ve beslenme dışı zorunlu tüketim yaşam alanıdır. Buna göre, her bir yaşam alanının içinde tam olarak yer alamamak, o yaşam alanından “dışlanmışlığı” ortaya çıkarmakta ve yedi yaşam alanının tamamındaki dışlanmanın toplamı ise, “sosyal dışlanmayı” vermektedir. Yabancı öğrencilerin sosyal dışlanma düzeylerini belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmanın sonuçlarını şu şekilde özetleyebiliriz;

- Araştırmaya katılanların %64’ü sağlık ve sosyal güvenlik alanından dışlanmaktadır. Bu oldukça yüksek bir orandır. Bu oran yabancı uyruklu öğrencilerin yarısından fazlasının sağlık hizmetleri ve sosyal güvenlik kapsamının dışında kaldığını göstermektedir.
- Araştırmaya katılanların %50,6’sı eğitim imkânlarından yararlanma ve eğitime katılma alanından dışlanmaktadır ve bu dışlanma oranı oldukça yüksektir. Yabancı uyruklu öğrencilerin yarısından fazlasının eğitim alanından dışlandığını göstermektedir. Ayrıca araştırmanın evreninin yabancı uyruklu öğrenciler olduğunu düşünürsek öncelikli göç nedenlerinden olan eğitim konusunda kendilerini dışlanmış hissetmeleri oldukça önemli bir problemdir. Bu problemin nedeni Türkiye’nin yabancı uyruklu öğrenciler özelinde politika ve uygulamalarının yetersizliğinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.
- Araştırmaya katılanların %39,4’ü İkamet koşulları yaşam alanından dışlanmaktadır. Bu oran önemsenmeyecek bir oran değildir çünkü barınma bireylerin en temel ihtiyaçlarından biridir.
- Araştırmaya katılanların %59’u kültürel, sportif ve sanatsal yaşam alanından dışlanmaktadır. Bu oran araştırmaya katılanların yarısından fazlasının kültürel, sportif ve sanatsal yaşam alanından dışlandığını göstermektedir. Bu durum yabancı uyruklu öğrencilerin tiyatro, sinema, konser, konferans ve spor gibi etkinliklere

ilgisinin olmamasından kaynaklanabileceği gibi yaşam alanlarında bu etkinliklerin düzenlenme sıklığı veya altyapısal eksikliklerden kaynaklanabilir.

- Araştırmaya katılanların %48,4'ü sosyal yaşam alanından dışlanmaktadır. Araştırmaya katılanların yarısına yakını sosyal yaşam alanından dışlanmaktadır. Bu yüksek oranın nedeni kültürel farklılıklardan, ana dil farklılıklarından kaynaklanabilir.
- Araştırmaya katılanların %43,3'ü sağlıklı ve yeterli beslenme tüketim yaşam alanından dışlanmaktadır. Araştırmaya katılanların yarısına yakını sağlıklı ve yeterli beslenme tüketim alanından dışlanmaktadır. Beslenme gibi temel bir ihtiyaçtan dışlanma önemli bir problemdir. Bunun dışlanmanın nedeni araştırmaya katılanların gelir seviyelerinin düşüklüğünden kaynaklanabildiği gibi kampüs içi veya yurt yemekhane kafeterya ve restoranların niteliksel ve/veya niceliksel eksikliklerinden de kaynaklanabilir.
- Araştırmaya katılanların %65,3'ü beslenme dışı zorunlu tüketim yaşam alanından dışlanmaktadır. Araştırmaya katılanların yedi yaşam alanından dışlanma düzeyleri karşılaştırıldığında en yüksek oranda dışlanma bu alanda görülmektedir. Giyim, kırtasiye ihtiyaçları, faturaların ödenmesi gibi harcamalar en temel ihtiyaçlardandır. Özellikler eğitim amacı ile göç eden yabancı uyruklu öğrencilerin kırtasiye ve eğitim konusundaki harcamaları aldıkları eğitimin verimliliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu yüksek dışlanma oranının nedeni yabancı uyruklu öğrencilerin gelir seviyelerinin düşük olmasından ve aldıkları eğitim desteklerinin yetersizliğinden kaynaklanabilir.
- Ve yedi yaşam alanının toplamına bakıldığında araştırmaya katılanların %55,3'ü sosyal dışlanma yaşamaktadırlar. Bu oran göstermektedir ki araştırmada yer alan yabancı uyruklu öğrencilerin %55,3'ü sosyal dışlanmıştır.

Ayrıca örneklem grubunu oluşturan yabancı uyruklu öğrencilerin belli demografik özellikleri ile sosyal dışlanmışlık seviyelerinin karşılaştırılması sonucu şu sonuçlar ortaya çıkmıştır.

- Yabancı uyruklu öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri, gelinen ülkeye bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir. Afrika/Ortadoğu ülkelerinden gelen($x=2,73$) ve Avrupa ülkelerinden gelen($x=2,75$) öğrencilerin sosyal dışlanma düzeylerinin Türkiye Cumhuriyetlerinden gelen($x=3,47$) öğrencilerden daha fazla olduğu belirlenmiştir. Bu durumun nedeni Türkiye Cumhuriyetlerle Türk toplumunun ırksal, kültürel ve filolojik yakınlığından ayrıca Afrika/Ortadoğu ülkeleri ile Türk toplumunun ortak tarihsel geçmişinden de kaynaklanabilir.
- Yabancı uyruklu öğrencilerin cinsiyetleri ve sosyal dışlanma düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır($p=,391>,05$). Bu durumun nedeni araştırma alanı olarak bir üniversitenin seçilmesi olabilir. Üniversiteler karma eğitimin verildiği cinsiyetçi yaklaşımların düşük düzeyde yaşandığı alanlar olması sebebiyle yabancı öğrencilerin cinsiyetleri ve sosyal dışlanma düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamış olabilir.
- Yabancı uyruklu öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri, öğrenim süresine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmektedir. Bir mekanda geçirilen süre arttıkça o mekan ve o mekan içerisindeki nüfusa entegrasyon ve uyum daha kolay sağlanabilmektedir. Bu durumdan kaynaklı olarak da yabancı uyruklu öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri, öğrenim süresine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişebilmektedir.
- 1 yıldan daha az öğrenim süresine($x=2,80$) sahip öğrenciler 3 yıl($x=3,42$) ve 4 yıldan daha fazla($x=3,78$) öğrenim süresine sahip öğrencilerden daha fazla; 1 yıl($x=2,82$) öğrenim süresine sahip öğrenciler 3 yıl($x=3,42$) ve 4 yıldan daha fazla($x=3,78$) öğrenim süresine sahip öğrencilerden daha fazla; 2 yıl($x=3,06$) öğrenim süresine sahip öğrenciler 4 yıldan daha fazla($x=3,78$) öğrencilerden daha fazla sosyal dışlanma düzeyine sahiptirler.
- Yabancı uyruklu öğrencilerin Türkiye’den tanıdıklardan yardım alma ve sosyal dışlanma düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur($p=,003<,05$). Türkiye’ye gelmeden önce tanıdıklardan yardım almayan öğrencilerin($x=2,98$) yardım alan öğrencilerden($x=3,28$) daha fazla sosyal dışlanma düzeyi yaşadıkları görülmüştür.

Yine bu durumun göç edilen bölgeye entegrasyon ve uyum konusunda yabancı uyruklu öğrencilere kolaylık sağladığı söylenebilir.

- Yabancı uyruklu öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri arasında ortalama aylık gelir bakımından anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir ($p= 0,00 < 0,05$). 500 TL ve altı ($x=2,44$) gelire sahip öğrenciler diğer gelir gruplarına sahip öğrencilerden; 501 – 600 TL ($x=2,83$) aylık gelire sahip öğrenciler kendisinden daha fazla gelire sahip öğrencilerden daha fazla sosyal dışlanma düzeyine sahiptirler. Bireylerin gelir seviyeleri onların sosyal hayata katılımlarında en önemli etkenlerden biridir. Alınan her hizmetin bir parasal karşılığının olması gelir seviyesinin yabancı uyruklu öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri arasında bir ilişkinin var olduğunu açıklayabilir.

Bu çalışma eğitim amacıyla göç eden yabancı uyruklu öğrencilerin sosyal dışlanma düzeylerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın temel amacı olan yabancı öğrencilerin sosyal dışlanma düzeylerinin belirlenmesi için varsayımlar oluşturulmuştur. Bu varsayımlar;

- Göçün sosyal dışlanma üzerinde etkileri vardır,
- Yabancı öğrencilerin Türkiye'ye göç ettikleri bölgeye göre sosyal dışlanma seviyeleri değişkenlik gösterir,
- Yabancı öğrencilerin Türkiye'de öğrenim gördükleri yıl miktarının sosyal dışlanma seviyeleri üzerinde bir etkisi vardır,
- Yabancı öğrencilerin Türkiye'ye gelmeden önce Türkiye'de tanıdıklarının olması ve bu tanıdıklarından yardım alıp almama durumunun sosyal dışlanma seviyeleri üzerinde etkisi vardır,
- Göç eden bireylerin cinsiyetlerinin sosyal dışlanma seviyeleri üzerinde etkisi vardır,
- Gelir seviyesinin sosyal dışlanma üzerinde etkisi vardır şeklindedir.

Bu varsayımlar ile elde edilen bulgular karşılaştırıldığında şu sonuçlar elde edilmiştir.

Göçün sosyal dışlanma üzerinde etkileri vardır şeklindeki ilk varsayım doğrulanmıştır. Uluslararası göç hareketiyle gelen yabancı uyruklu öğrencilerin yarısından fazlası sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır.

Yabancı öğrencilerin göç ettikleri bölgeye göre sosyal dışlanmışlık seviyeleri değişkenlik gösterir şeklindeki ikinci varsayım doğrulanmıştır. Afrika-Ortadoğu ve Avrupa'dan göç eden yabancı uyruklu öğrenciler ile Türki Cumhuriyetlerden göç eden öğrencilerin sosyal dışlanmışlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir.

Yabancı öğrencilerin Türkiye'de öğrenim gördükleri yıl miktarının sosyal dışlanmışlık seviyeleri üzerinde bir etkisi vardır şeklindeki üçüncü varsayım doğrulanmıştır. Öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri arasında öğrenim süresi bakımından anlamlı bir fark tespit edilmiştir.

Yabancı öğrencilerin Türkiye'ye gelmeden önce Türkiye'deki tanıdıklarının olması ve bu tanıdıklarından yardım alıp almama durumunun sosyal dışlanmışlık seviyeleri üzerinde etkisi vardır şeklindeki dördüncü varsayım doğrulanmıştır. Türkiye'den tanıdıklarından yardım alma ve sosyal dışlanma düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Göç eden bireylerin cinsiyetlerinin sosyal dışlanmışlık seviyeleri üzerinde etkisi vardır şeklindeki beşinci varsayım doğrulanmamıştır. Yabancı uyruklu öğrencilerin cinsiyetleri ve sosyal dışlanma düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Gelir seviyesinin sosyal dışlanmışlık seviyeleri üzerinde etkisi vardır şeklindeki altıncı hipotez doğrulanmıştır. Yabancı uyruklu öğrencilerin sosyal dışlanma düzeyleri arasında ortalama aylık gelir bakımından anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur.

Sonuç olarak her geçen gün sosyal dışlanma problemi toplumlar için giderek önemini arttıran bir sorun haline gelmektedir. Devletler ve uluslararası birlikler veya örgütler bu sorunun çözümü için politikalar üretmekte kararlar almaktadırlar. Araştırmanın örneklem grubu özelinde düşünülecek olursa yabancı uyruklu öğrencilerin sosyal dışlanma riskleri azaltacak önlemler açısından şu öneriler getirilebilir;

- Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, Yüksek Öğretim Kurumu'nun ve üniversite yönetimlerinin yabancı uyruklu öğrencilerin sosyal dışlanma riskleri azaltacak politikalar oluşturmalarıdır.
- Üniversite bünyesinde yabancı uyruklu öğrenciler ile ilgili bir birim kurulmalı.
- Uyum ve dil problemlerini çözebilmek için uyum programları, konferanslar, toplantılar ve organizasyonlar düzenlenmelidir.
- Ayrıca dil, akademik dil problemleri ile ilgili TÖMER'de ek çalışmalar yapılmalı ve yabancı uyruklu öğrenciler bölümlere geldiklerinde akademik dil konusunda problem yaşamalarının önüne geçilmelidir.
- Uyum sürecinin hızlı aşılması için yabancı uyruklu öğrencilerin ve Türk öğrencilerin birlikte yer alabilecekler sosyal kültürel sportif ve sanatsal faaliyetler arttırılmalıdır.
- Öğrenci konseyi yapılanmasının bir benzeri yabancı öğrenciler özelinde oluşturulmalı ve yabancı öğrencilerin seçecekleri bir başkan ve yönetim üniversite yönetimi veya kurulduğu takdirde üniversite bünyesinde yabancı uyruklu öğrenciler ile ilgili kurulacak bir birim ile doğrudan iletişime geçebilmelidir.
- Yabancı uyruklu öğrencilerden oluşan öğrenci konseyi şeklinde bir yapılanma kurulmadığı takdirde mevcut öğrenci konseyi listelerinde yabancı uyruklu öğrenciler için aday kotası uygulaması getirilmelidir.
- Akademisyenlere ve idari personele yabancı öğrenciler hakkında eğitim seminerleri verilmeli ve akademisyenler ve idari personel yabancı öğrenciler hakkında bilgilendirilmelidir.
- Yabancı uyruklu öğrencilere hakları konusunda bilgilendirme toplantıları yapılmalı, bu toplantılarda öğrencilere haklarının ve bu hakları nasıl elde edebileceklerine dair yazılı açıklamaların olduğu broşürler dağıtılmalı.
- Yabancı uyruklu öğrencilerin Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilere İlişkin Yönetmeliğin Dördüncü Bölümü 10. Maddesine göre çalışma

izni olmamaktadır. İlgili yönetmeliğin 4. Bölümü 10. Maddesi değiştirilmeli ve yabancı öğrencilere çalışma izni verilmelidir.

KAYNAKÇA

- ADAMAN, Fikret ve KEYDER, Çağlar (2007), “Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”,
http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf, (28.03.2014)
- AKAN, Yusuf ve ARSLAN, İbrahim (2008), “Göç Ekonmisi”, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa
- AKSOY, Zeynep (2012), “Uluslararası Göç Ve Kültürlerarası İletişim”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 5 Sayı: 20
- ARPACIOĞLU, Özge ve YILDIRIM, Murat (2011), “Dünyada Ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi Cilt: 4 Sayı: 2 ss: 60-76
- ALP, Salih (2009), “Refah Devleti Düşüncesinin Gelişimi ve Bir Liberal Alternatif Olarak Üçüncü Sektör”, Maliye Dergisi Sayı: 156
- ATKINSON, Anthony ve HILLS, John (1998), “Exclusion, Employment and Opportunity”, Centre for Analysis of Social Exclusion Vol:4
- BABADAĞ, Burcu, ÇULHA, İlkay, KÖŞGEROĞLU, Nedime (2014), “Bir Sağlık Yüksekokulu’nda Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Sağlık Alanında Karşılaştığı Sorunların Belirlenmesi” Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi Cilt: 3 Sayı: 1
- BAKIRTAŞ, Tahsin (2012), “Küresel Gelişme Modelinde Uluslararası Göç Olgusu Ve Yansımaları”, Alternatif Politika Cilt. 4 Sayı:2 ss: 232-261
- BAŞTÜRK, Şenol (2010), “‘Uyum’ dan ‘Dışlanma’ ya: Yirmi Birinci Yüzyılda Göçmenler ve Sosyal Politika.” *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* Sayı:57 ss: 515-548
- BAYRAKTAR, Cahide (2012), “Keynes ve Refah Devleti”, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:10, Sayı: 2
- BAYRAKTAROĞLU, Serkan, MUSTAFAYEVA, Lale (2009), “Türk Yüksek Öğretim Sistemi Ve Türk Dünyası İlişkileri: Sakarya Üniversitesi’nde Eğitim Gören Yabancı Uyruklu Öğrenciler Örneği”, *Journal Of Azerbaijani Studies*
- BHALLA, Ajit ve LEPEYRE, Frederic (1997), “Social Exclusion: Towards an Analytical and Operational Framework”, *Development and Change*, Vol: 28, ss: 413-433
- BYRNE, David (2005), “Social Exclusion”, McGraw-Hill International

- BOLAYIR, Cenk (2000), Amsterdam Antlaşması, İktisadi Kalkınma Vakfı İstanbul
- CASTLES, Steven. ve Mark. J. MILLER (2008). Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri, (Çev. B. U. Bal & İ. Akbulut), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- CASTLES, Stephan (2000). "International Migration at the Beginning of the Twenty-First Century: Global Trends and Issues", *International Social Science Journal*, 52(165), ss: 269-281.
- CILGA, İbrahim (2009), "Sosyal Dışlanmanın Dinamiği, Bilimin, Mesleğin Dışlanması Ve Öngörüler", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt:20 Sayı:2
- ÇAKIR, Özlem (2002), "Sosyal Dışlanma", *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Cilt:4 Sayı:3
- ÇELİK, Seher (2008), "Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinden Gelen Öğrenciler İle Türkiye Cumhuriyeti Öğrencilerinin Stresle Başa Çıkma Stratejilerinin Karşılaştırılması" *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* Cilt: 9 Sayı: 3
- ÇETİNSAYA, Gökhan (2014), "Büyüme, Kalite, Uluslararasılaşma: Türkiye Yükseköğretimi İçin Bir Yol Haritası", *Yükseköğretim Kurumu Yayın No: 2014/2*
- DAVOUDI, Simin ve ATKINSON, Rob (1999), "Social Exclusion And The British Planning System", *Planning Practice&Research*, Vol:14 No:2
- DEDEOĞLU, Saniye ve GÖKMEN Çişel Ekiz (2011), *Göç ve Sosyal Dışlanma: Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar*, Elif Yayınevi, Ankara
- DEDEOĞLU, Saniye (2012), "Türkiye'de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Hazır-Giyim Sanayinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadınlar Örneği", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* Cilt:66 Sayı:1
- DE HAAN, Arjan (1998), "Social Exclusion: An Alternative Concept For The Study Of Deprivation?", *IDS Bulletin* Vol:29 No:1
- DE HAAN, Arjan (1999), "Social Exclusion: Towards An Holistic Understanding Of Deprivation" *Villa Borsig Workshop Series*, Berlin
- DE HAAN, Arjan (2000), *Social Exclusion: Enriching The Understanding of Deprivation*, *Studies in Social and Political Thought*. Vol, ss: 22-40.
- ERDOĞDU, Seyhan (2004), "Sosyal Politikada 'Avrupalı' Bir Kavram: Sosyal Dışlanma", *Çalışma Ortamı Dergisi* Sayı:75
- ERGİN, Gözde, TÜRK, Fahri (2010), "Türkiye'de Öğrenim Gören Orta Asyalı Öğrenciler", *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi* Cilt: 2, Sayı: 1

- ERKİLET, Alev (2011), Sınıf-Altı: Kuramsal Tartışmalar Ve İstanbul Tarihi Yarımada'ya Uygulanma İmkânları”, Öneri Cilt:9 Sayı: 36 ss: 137-146
- EROL, Sevgi (2013), “İşsizliğin Sosyal Dışlanma Üzerinde Etkisi”, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Tarihi Dergisi Cilt:24 Sayı:3-4-5
- FAIST, Thomas (2003), Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar, Çevirenler: Azat Zana Gündoğan ve Can Nacar, Bağlam Yayınları
- GEÇGİN, Ercan (2009), “Ankara-Polatlı Örneğinde Sosyal Dışlanma Açısından Mevsimlik Tarım İşçiliği”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2009 1(1)
- GIDDENS, Anthony (2008), “Sosyoloji”, Yayına Hazırlayan: Cemal Güzel, Kırmızı Yayınları İstanbul
- GORE, Charles, RODGERS, Gerry, FIGUEIREDO Jose (1995), “Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses”, International Institute For Labour Studies And United Nations Development Programme 1995
- GRIGG, David B. (1977), “E. G. Ravenstein and the ‘laws of migration’”, Journal of Historical Geography, Vol:3 No:1 ss: 41-54
- GÜLLÜPİNAR, Fuat (2012), “Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme”, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi Sayı: 4
- KARAKAŞ, Mehmet (2010), “Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma”, Sosyal Bilimler Dergisi Cilt:13, Sayı:2
- KARPAT, Kemal Haşim (2003), “Osmanlı Nüfusu (1830-1914): Demografik ve Sosyal Özellikleri, Çeviren: Bahar Tırnakçı, Türkiye Ekonomik ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul
- KAVAK, Yüksel, BASKAN, G. Atanur (2001), “ Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri, Türk Ve Akraba Topluluklarına Yönelik Eğitim Politika ve Uygulamaları” Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı:20 ss: 92-103
- KILIÇLAR, Arzu, SARI, Yaşar, SEÇİLMİŞ, Cihan (2012), “Türk Dünyasından Gelen Öğrencilerin Yaşadıkları Sorunların Akademik Sorunların Akademik Başarılarına Etkisi: Turizm Öğrencileri Örneği”, Bilig Sayı: 61
- KILMURRAY, Avila (1995), “Beyond the Stereotypes”, Democratic Dialogue Report No: 2 ss: 32-39
- KIROĞLU, Kasım, KESTEN, Alper, ELMA, Cevat (2010), “Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Lisans Öğrencilerinin Sosyo-Kültürel Ve Ekonomik Sorunları”, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt: 6 Sayı: 2 ss: 26-39

- KOCADAŞ, Bekir (2005), “Kültür ve Medya”, bilig+Yaz/2005 Sayı: 34 ss: 1-13
- LEE, Everett S. (1966), “A Theory of Migration”, Demography, Vol. 3, No. 1
- LEVITAS, Ruth (2005), “The Inclusive Society?: Social Exclusion and New Labour”, Second Edition, Pelgrave Macmillan
- LEVITAS, Ruth, PANTAZIS, Vhristina, FAHMY, Eldin, GORDON, David, LLOYD, Eva, PATSIOS, Demi (2007), The Multi-Dimensional Analysis of Social Exclusion, A Research Report for the Social Exclusion Task Force
- MASSEY, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. Population and Development Review, 19(3): ss: 431-466
- OECD (2014), “Education at a Glance 2014”, OECD Indicators, OECD Publishing
- OZANKAYA, Özer (1984), “Toplumbilim Terimleri Sözlüğü”, Savaş Yayınevi
- OTRAR, Mustafa, Ekşi, Halil, ÖZTEPE, Nagihan Durusoy ve ULUTAŞ, Çağla Ünlütürk (2013), “Bir Sosyal Dışlanma Biçimi Olarak Türkiye’de Refah Hizmetlerinden Dışlanma”, International Conference On Eurasian Economies
- OTRAR, Mustafa, EKŞİ, Halil, DİLMAÇ, Bülent, ŞİRİN, Ahmet (2002), “Türkiye’de Öğrenim Gören Türk ve Akraba Topluluk Öğrencilerinin Stres Kaynakları, Başaçıkma Tarzları İle Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma”, Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi Sayı: 2
- ÖZDEMİR, Süleyman (2007), “Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti”, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2007-57
- ÖZTÜRK, Mustafa ve ÇETİN, B. Işıl (2009), “Dünyada Ve Türkiye’de Yoksulluk Ve Kadınlar”, Journal Of Yaşar University Sayı: 3 No:11
- ÖZOĞLU, Murat, GÜR, Bekir, COŞKUN, İpek (2012), “Küresel Eğilimler Işığında Türkiye’de Uluslararası Öğrenciler” Ankara: SETA Yayınları XVII
- PAKSOY, H. Mustafa, PAKSOY, Sadettin, ÖZÇALICI, Mehmet (2012), “Türkiye’de Yüksek Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Sosyal Sorunları: GAP Bölgesi Üniversiteleri Örneği”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt: 2 Sayı: 2 ss: 85-94
- PETERSEN, William (1958), “A General Typology Of Migration”, American Sociological Review Vol: 23 No 3 ss: 256-266
- RAVENSTEIN, Ernst G. (1885), “The Laws of Migration”, Journal of the Statistical Society of London, Vol. 48, No. 2
- SAPANCALI, Faruk (2003), Sosyal Dışlanma, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir

- SAPANCALI, Faruk(2005), Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu Ve Mücadele Yöntemleri, Çalışma ve Toplum 2005/3
- SEN, Amartya (2000), "Social Exclusion: Concept, Application And Scrutiny", Asian Development Bank, Social Development Papers No:1
- ŞENKAL, Abdulkadir (2003), "Sosyal Politika ve Uluslararası Sosyal Standartlar (Sosyal Politika Açısından Eleştirel Bir Yaklaşım)", Kamu-İş Cilt No: 7 Sayı:2/2003
- ŞENKAL, Abdulkadir (2005), "Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika", Alfa Yayınları, İstanbul
- SILVER, Hilary (1994), "Social Exclusion And Social Solidarity: Three Paradigms", International Labour Review
- SILVER, Hilary ve MILLER S. M. (2002), "Social Exclusion: The European Approach To Social Disadvantage", Poverty & Race Resarch Action Council Vol:11 No:5
- SILVER, Hilary (2007), "Social Exclusion: Comparative Analysis Of Europe And Middle East Youth", The Middle East Youth Initiative
- ŞAHİN, Tijen (2010), "Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi", Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara
- ŞENSES, Fikret (2001), "Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk", İletişim Yayınları, İstanbul
- TARTANOĞLU, Şafak (2014), "Sosyal Dışlanma", Sosyal Politika içinde, Editörler: Aysen Tokol ve Yusuf Alper, 5. Baskı, Dora Basım, Bursa, ss: 270-282.
- TAŞ, H. Yunus ve ÖZCAN Selami (2012), "Türkiye'de Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma", International Conference On Eurasian Economies 2012
- TEKELİ, İlhan (2013), "Göç ve Ötesi", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- TOKOL, Aysen (2012), "Sosyal Dışlanma-Ayrımcılık", Sosyal Politika, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını
- TOPATEŞ, Hakan (2009), "Araçsallaştırılmış Bir Kavram Olarak Sosyal Dışlanma", Çalışma Ve Toplum 2009/4
- VARGHESE, N. V., "Globalization Of Higher Education And Cross-Border Student Mobility", Unesco, International Institute For Educational Plannig 2008
- WHO (2006), "Constitution of The World Health Organization", Basic Documents, Forty-Fifty Edition, Supplement, October 2006

WOOD, William B. (1994), "Forced Migration: Local Conflicts and International Dilemmas", Annals of the Association of American Geographers, 84(4) 607-634

WORLD MIGRATION REPORT 2013, International Organization For Migration (IOM) 2013 ss: 69-80

YALÇIN, Cemal (2004), "Göç Sosyolojisi", Anı Yayıncılık, Ankara

YILDIRIMALP, Sinem ve YENİHAN, Bora (2013), "Sosyal Dışlanma Ve İşgücü Piyasasında Gençler", Mevzuat Dergisi, Yıl: 16, Sayı: 184

YILDIRIMALP, Sinem (2014), "Sosyal Dışlanma ve Avrupa Birliği Yaklaşımı", Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Yıl:2, Cilt:2, Sayı:2

YILDIZ, Özkan (2007), "Toplumsal Değişme Sürecinde Sokak Çocukları Ve Sosyal Dışlanma", Eğitim Bilim Toplum Dergisi Cilt:5 Sayı:20

İnternet Kaynakları

<http://www.ayu.edu.tr/>; <http://manas.edu.kg/> (10.11.2014)

http://www.euro.centre.org/data/1298540538_34816.pdf (12.09.2014)

http://mevzuat.meb.gov.tr/html/18740_0.html (10.05.2015)

<http://ogrisl.sakarya.edu.tr/tr/icerik/9462/32145/yabanci-uyruklu-ogrenci-sayilari>

(01.01.2016)

<http://www.tomer.sakarya.edu.tr/> (06.11.2014)

<http://www.turkiyeburslari.gov.tr/> (06.11.2014)

<http://www.un.org/> (24.10.2014)

<http://www.yossinavi.com/> (10.11.2014)

KINIK, Kerem (2010), "Göç, Sürgün ve İltica",
<http://www.amnesty.org.tr/icerik/37/480/goc-surgun-ve-iltica-kerem-kinik>
(11.11.2014)

MCCANN, Philip, POOT, Jacques, SANDERSON, Lynda (2008), "Migration, Relationship Capital and International Travel: Theory and Evidence",
http://www.iza.org/en/papers/2751_31102008.pdf, E.T. : 24.09.2014

EKLER

EK: 1

Değerli katılımcılar bu anket çalışması Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset Anabilim Dalı yüksek lisans tezi için kullanılacaktır. Bu anket Sakarya Üniversitesi'nde öğrenim gören yabancı öğrencilerin sosyal dışlanılmışlık sevelerini saptama amacı ile yapılacaktır. Katılımlarınız için teşekkür ederiz.

S.1 Türkiye'ye nereden geldiniz?

- a. Afrika/Ortadoğu b. Türk Cumhuriyetlerinden herhangi biri c. Avrupa

S.2 Kaç yaşındasınız?

- a. 17 ve altı b. 18 – 21 c. 22 – 25
d. 26 – 30 e. 31 ve daha fazla

S.3 Eğitim durumunuz nedir?

- a. Lisans b. Yüksek Lisans c. Doktora

S.4 Cinsiyetiniz nedir?

- a. Erkek b. Kadın

S.5 Kaç yıldır Sakarya Üniversitesi'nde öğrenim görmektesiniz?

- a. 1 yıldan daha az b. 1 yıl c. 2yıl d. 3 yıl e. 4 yıl ve daha fazla

S.6 Aşağıdakilerden hangisi sizin için en önemli kavramdır? (Lütfen seçeneklerden sadece birini seçiniz)

- a. Milliyet b. Din c. Toplumsal sınıf d. Mezhep
e. Diğer (.....) (Diğerse lütfen yazınız)

S.7 Türkiye'ye göçmeden önce Türkiye'de yaşayan tanıdıklarınız var mıydı?

- a. Evet b. Hayır

S.8 Geldiğiniz ülkede üniversite öğrencilerine verilen hakları biliyor musunuz?

- a. Evet (9. sorudan devam ediniz) b. Hayır (10. sorudan devam ediniz)

S.9 Geldiğiniz ülkede üniversite öğrencilerine verilen haklar konusunda ne derecede bilgi sahibisiniz?

- a. Hiç bir bilgim yok b. Biraz bilgi sahibiyim c. Ortalama düzeyde bilgi sahibiyim
d. İyi derecede bilgi sahibiyim e. Tüm hakları biliyorum

S.10 Türkiye'deki üniversitelerde yabancı öğrencilere verilen hakları biliyor musunuz?

- a. Evet (11. sorudan devam ediniz) b. Hayır (12. sorudan devam ediniz)

S.11 Türkiye'deki üniversitelerde yabancı öğrencilere verilen haklar konusunda ne derecede bilgi sahibisiniz?

- a. Hiç bir bilgim yok b. Biraz bilgi sahibiyim c. Ortalama düzeyde bilgi sahibiyim
d. İyi derecede bilgi sahibiyim e. Tüm hakları biliyorum

S.12 Anavatanınızdan göç etmenizin nedeni nedir? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)

- a. Savaş b. Az gelişmişlik c. Dışlanmışlık
d. Kendi ülkemde iş bulamadığım için e. Üniversitelerin azlığı
f. Üniversitelerin az gelişmişliği g. Devlet desteğinin yetersizliği
h. Diğer (.....) (Diğerse lütfen kısaca açıklayınız)

S.13 Eğitim için neden Türkiye'ye göç ettiniz? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)

- a. Güvenlik gerekçesiyle
b. Gelişmekte olan bir ülke olması nedeniyle
c. Yabancı öğrencilere tanınan haklar nedeniyle
d. Türkiye'deki Üniversitelerin eğitim standartlarının yüksek olması nedeniyle
e. Türk Vatandaşlığına geçme amacıyla
h. Diğer (.....) (Diğerse lütfen kısaca açıklayınız)

S.14 Türkiye'ye göç etmenizle burada yaşayan tanıdıklarınızdan yardım aldınız mı?

- a. Evet b. Hayır

S.15 Nerede yaşıyorsunuz?

- a. Apartman dairesi b. Apart c. Devlet Yurdu
d. Özel Yurt e. Diğer (.....) (Diğerse lütfen kısaca açıklayınız)

S.16 Oturduğunuz ev kaç odalı?

- a. 1 odab. 2 odac. 3 oda d. 4 odae. 5 ve daha fazla

S.17 Konutta siz dahil kaç kişi yaşıyorsunuz?

- a. 1 kişi b. 2 kişi c. 3 kişi d. 4 kişi e. 5 ve daha fazla kişi

S.18 Yaşadığınız konut nerede?

- a. Kampüs içi (20. sorudan devam ediniz) b. Kampüs dışı (19. sorudan devam ediniz)

S.19. Yaşadığınız konut kampüse ne kadar uzaklıkta?

- a. Kampüse yürüme mesafesi
b. Motorsuz taşıt ile gelinebilecek mesafede
c. Kampüse tek şehir içi ulaşım aracı kullanılarak gelinebilecek mesafede
d. Kampüse ikiden fazla şehir içi ulaşım aracı kullanılarak gelinebilecek mesafede
e. Diğer (.....) (Diğerse lütfen kısaca açıklayınız)

S.20 Kaldığınız yurdun fiziki durumu ve ilgili diğer sorulara çarpı (X) işareti koyarak cevap veriniz? (YURTTA KALANLAR İÇİN)

Yurdun Güncel Durumu	Evet	Hayır
20.1- Yurt odasının durumu ihtiyacımızı karşılıyor		
20.2- WC (tuvalet) odanın içindedir		
20.3- Banyo odanın içindedir		
20.4- İnternet bağlantısı var		
20.5- TV vardır		
20.6- 24 saat sıcak su vardır		
20.7- Kişiyeye özel çalışma masası vardır		
20.8- Kişiyeye özel gardırop vardır		
20.9- Yurtta ısınma sorunu yaşamıyoruz		
20.10- Yurttan kampüse direk toplu taşıma hattı vardır		
20.11- Yurttan şehir merkezine direk toplu taşıma hattı vardır		

S.26 Halen herhangi bir yerde çalışıyor musunuz?

- a. Evet (27. sorudan devam ediniz) b. Hayır (29. sorudan devam ediniz)

S.27 Ne tür bir işte çalışıyorsunuz?

- a. Sürekli/Düzenli ve tam zamanlı b. Sürekli/Düzenli ve part-time
c. Evde çalışıyorum (Home Office/ İnternet üzerinden yapılan işler vb.)
d. Geçici/Kısa süreli/Mevsimlik iş e. Gündelik işler f. İşveren (İşyerinin sahibi)
g. Diğer (Diğerse lütfen açıklama yapınız)

S.28 Sigortalı olarak mı çalışıyorsunuz?

- a. Evet b. Hayır

S.29 Türkiye’de bugüne kadar hiç çalıştınız mı?

- a. Evet (30. sorudan devam ediniz) b. Hayır (36. sorudan devam ediniz)

Ayrımcılık, bir kişiye ya da gruba, belli özelliklerinden dolayı önyargılı davranmaya denir. Lütfen bundan sonraki sorularda bu tanımlamadan hareketle cevap veriniz.

S.30 Çalışma hayatınızda daha önce hiç ayrımcılığa uğradınız mı?

- a. Evet (31. sorudan devam ediniz) b. Hayır (32. sorudan devam ediniz)

S.31 Hangi nedenle ayrımcılığa uğradınız? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)

- a. Yaş b. Cinsiyet c. Din d. Milliyet
e. Mezhep f. Diğer (.....) (Diğerse lütfen yazınız)

S.32 Türkiye’de bugüne kadar sigortalı bir işte çalıştınız mı?

- a. Evet b. Hayır

S.33 Türkiye’de bugüne kadar kaç farklı yerde çalıştınız?

- a. 1 b. 2 c. 3 d. 4 e. 4’ten daha fazla

S.34 Kampüs içerisindeki iş yerlerinde çalıştınız mı?

- a. Evet (35. sorudan devam ediniz) b. Hayır (36. sorudan devam ediniz)

S.35. Kampüs içerisinde hangi iş alanında çalıştınız?

- a. Özel (Kantin, kafe, restoran, fotokopi vb.) b. Kamusal (Rektörlük, fakülte, kütüphane vb.)

S.36 İş arıyor musunuz?

- a. Evet (37. sorudan devam ediniz) b. Hayır (40. sorudan devam ediniz)

S.37 İş aramanızda ki neden nedir? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)

- a. Ekonomik ihtiyacımdan dolayı
b. Aileme yardım etmem gerektiği için
c. Sosyalleşme nedeniyle
d. İş hayatına dair tecrübe kazanmak istiyorum
e. Eğitimini aldığım teorik bilgileri iş hayatında uygulamalı olarak görmek için
f. Diğer (.....) (Diğerse lütfen kısaca açıklayınız)

S.38 Sizce henüz iş bulamamanızın nedeni nedir? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)

- a. Ekonomik durum/ülkenin genel ekonomik koşulları b. Zaman zaman yaşanan ekonomik krizler
c. Niteliklerinize uygun iş olmaması d. Eğitiminizin/niteliklerinizin iş bulmaya yeterli olmaması
e. Yabancı vatandaş olduğum için f. Diğer (.....) (Diğerse lütfen kısaca açıklayınız)

S.39 Ne kadar süredir iş arıyorsunuz?

- a. 1 yıldan az b. 1 yıl c. 2 yıl d.3 yıl e. 4 yıl ve daha fazla

S.40 Kampüs içerisindeki iş alanlarında daha önce iş aradınız mı?

- a. Evet (41. sorudan devam ediniz) b. Hayır (43. sorudan devam ediniz)

S.41 Kampüs içerisinde ki iş alanlarında iş aradığınızda iş buldunuz mu?

- a. Evet (43. sorudan devam ediniz) b. Hayır (42. sorudan devam ediniz)

S.42 Sizce kampüs içerisindeki iş alanlarında henüz iş bulamamanızın nedeni nedir? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)

- a. Kampüs içerisindeki işyerlerinin ekonomik yetersizliği
b. Kampüs içerisindeki iş alanlarının az sayıda olması
c. Niteliklerinize uygun iş olmaması
d. Eğitiminizin/niteliklerinizin iş bulmaya yeterli olmaması

e. Yabancı vatandaş olduğum için

f. Bilgim olmadığı için

g. Diğer (.....) (Diğerse lütfen kısaca açıklayınız)

S.43 Maddi desteğe ihtiyaç duyduğunuzda kimden destek gördünüz? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)

a. Devletten b. Belediyeden c. Vakıftan d. Sivil toplum kuruluşlarından

e. Ailemden f. Cemaatten g. Arkadaşımdan h. Üniversiteden

i. Hiçbiri j. Diğer (.....) (Diğerse lütfen kısaca açıklayınız)

S.44 Ortalama aylık geliriniz ne kadardır? (Eğer geliriniz düzenli değilse tahmini aylık miktarı hesaplar mısınız?)

a. 500 TL ve altı b. 501 TL – 600 TL c. 601 TL – 700 TL

d. 701 TL – 800 TL e. 801 TL – 900 TL f. 900 TL ve üstü

S.45 Aşağıda sıralanan ihtiyaçların karşılanma derecelerini size uyan ifadeye göre belirtiniz.

SIRA NO	KATEGORİLER	Tamamen Katılıyor m (5)	Kısmen Katılıyorum (4)	Ne katılıyorum Ne katılmıyorum (3)	Kısmen Katılmıyorum (2)	Kesinlikle Katılmıyorum (1)
1-)	SAĞLIK VE SOSYAL GÜVENLİK ALANI					
1	Hasta olduğumda kolaylıkla kampüs içindeki medikoya tedavi olmaya gidebilirim					
2	Hastalığım için gerekli olan ilaçları kampüs çevresindeki eczanelerden kolaylıkla satın alabilirim					
3	Ameliyat ve bakım gerektiren tıbbi hizmetlerden kolaylıkla yararlanabilirim					
4	Sosyal Güvencemin olması bana güven veriyor					
5	Geleceğimin sosyal güvence altında olması (emeklilik vb.) bana güven veriyor					
6	Hastalık / Sakatlık durumunda Genel Sağlık Sigortası kapsamında sağlık güvencemin olduğunu bilmek beni rahatlatıyor					
2-)	EĞİTİM İMKANLARINDAN YARARLANMA VE EĞİTİME					

KATILIM ALANI						
7	Türkiye'deki üniversite eğitimim sürecinde hiç maddi zorluk çekmedim					
8	Kendimi geliştirmek amacıyla üniversitenin düzenlediği çeşitli kurslara katılmak maddi açıdan benim için zor olmaz					
9	Üniversitenin düzenlediği çeşitli kurslara katılmak için müracaat ettiğimde kurslara kolayca kayıt yaptırabiliyorum					
10	Kendimi geliştirebilmek için kitap/dergi vb. yayınları kampüs içerisinde kolaylıkla satın alabilirim					
11	Maddi destek almazsam eğitimimi devam ettiremem					
12	Ekonomik (maddi yetersizlik, çalışma vb.) nedenlerle Türkiye'deki üniversite eğitimime hiç ara vermedim					
3-)	İKAMET KOŞULLARI ALANI					
13	Ev kiralayabilme imkânım olsa da kampüs içerisinde ikameti tercih ederim					
14	Kampüs içerisinde ikamet etmek kendimi güvende hissettirir					
15	Kampüs içinde ikamet daha ucuz olduğu takdirde kampüste kalmayı tercih ederim					
16	Kampüs içinde ikamet olanaklarının yeterli olduğunu düşünüyorum					
17	Kampüs içindeki ikamet olanaklarının sağlık koşullarına uygun olduğunu düşünüyorum					
18	Oturduğum evde/yurtta kendime ait bir oda vardır					
4-)	KÜLTÜREL, SPOR TİF VE SANATSAL ALAN					
19	Kampüste belli öğrenci kulüplerinin veya üniversite yönetiminin düzenlediği sinema ve tiyatro etkinliklerine giderim					
20	Vizyona yeni giren bir filmi izlemek için bilet pahalıda olsa sinemaya kolayca gidebilirim					
21	Üniversite kütüphanesinde okumak istediğim bir kitabı kolaylıkla bulabilirim					
22	Kampüs içerisinde yapılan çeşitli sanatsal faaliyetlere (konser vb.) kolaylıkla katılabilirim					
23	Öğrenci kulüplerinin düzenlediği tatil/seyahat turlarına kolaylıkla					

	katılabilirim					
24	Kampüs içerisinde düzenli olarak spor yapabiliyorum					
5-)	SOSYAL YAŞAM ALANI					
25	Ülkemdeki akraba ve arkadaşlarımla düzenli olarak iletişim kurarız					
26	Çevremde çok yakın ve samimi olduğum Türkiye vatandaşı arkadaşlarım var					
27	Arkadaşlarımla / komşularıyla çok sık görüşürüm					
28	Kampüs içerisinde rahatlıkla arkadaşlarımla görüşüp zaman geçirebileceğim olanaklara sahibim					
29	Bayram vb. ortak günlerde dost, arkadaş ve akrabalarımla birlikte olurum					
30	Maddi olarak zora düştüğümde üniversitedeki dost ve arkadaşlarımdan hep yardım görmüşümdür					
6-)	SAĞLIKLI VE YETERLİ BESLENME ALANI					
31	Kampüs yemekhanelerinde beslenmem için yeterli olacak kadar et tüketebiliyorum					
32	Kampüs yemekhanelerinde beslenmem için yeterli olacak kadar süt ürünü (yoğurt, peynir vb.) tüketebiliyorum					
33	Kampüs yemekhanelerinde beslenmem için yeterli olacak kadar meyve-sebze tüketebiliyorum					
34	Beslenmem için gereken bütün gıda maddelerini kampüs içerisinde karşılama imkânına sahibim					
35	Kampüs yemekhanelerinde iki-üç gün üst üste aynı yemeği yediğim hiç olmamıştır					
36	Düzenli olarak günde üç öğün yemek yiyebiliyorum					
7-)	BESLENME DIŞI ZORUNLU TÜKETİM ALANI					
37	Hava koşulları ve mevsimlere uygun (yaz-kış vb.) olarak gereken giyim ihtiyaçlarımı kampüs içerisinde alabiliyorum					
38	Telefon faturalarımı / iletişim giderlerimi karşılamakta zorlanmıyorum					

S.51 Üniversitede yapılan şenliklere hiç katıldınız mı?

- a. Evet b. Hayır

S.52 Üniversite hizmetlerinin sorunlarınıza çözüm getirdiğini düşünüyor musunuz?

- a. Evet b. Hayır

S.53 Üniversiteden herhangi bir şekilde yardım gördünüz mü? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)

- a. Konut Yardımı b. Sağlık hizmetleri c. Eğitim yardımları
d. Yoksulluk yardımı e. Hiçbir şekilde yardım görmedim
f. Diğer(.....) (Varsa lütfen kısaca açıklayınız)

S.54 Üniversite içerisinde yabancılık yaşadığınız herhangi bir yer oluyor mu?

	Her zaman yaşıyorum (1)	Sık sık yaşıyorum (2)	Bazen yaşıyorum (3)	Nadiren yaşıyorum (4)	Hiç yaşamıyorum (5)
Derslerde					
Sınavlarda					
Rektörlük binasında					
Fakülte İdare binasında					
Kantinde					
Yemekhanede					
Yaşadığınız apartman, yurt veya apartta					
	Her zaman yaşıyorum (1)	Sık sık yaşıyorum (2)	Bazen yaşıyorum (3)	Nadiren yaşıyorum (4)	Hiç yaşamıyorum (5)
Kafeteryalarda					
Kampüs içi Banka şubelerinde					
Kampüs içi Postahane şubesinde					
Diğer (.....)					

S.55 Aşağıdaki kişilerle kurduğunuz ilişkilerde ayrımcılığa uğruyor musunuz?

	Her zaman yaşıyorum (1)	Sık sık yaşıyorum (2)	Bazen yaşıyorum (3)	Nadiren yaşıyorum (4)	Hiç yaşamıyorum (5)
AKADEMİSYENLER					

İDARİ PERSONEL					
ÖĞRENCİLER					
ÜNİVERSİTE ÇALIŞANLARI (Kantin, Yemekhane, Restoran, Kafe vb.)					

S.56 Memleketinize tekrar dönmeyi düşünür müsünüz? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)

- a. İş imkanı olursa
- b. Güvenlik riski ortadan kalkarsa
- c. Eğitim ve sağlık olanakları düzelirse
- d. Hiçbir koşulda dönmem
- e. Diğer (.....) (Diğerse lütfen kısaca açıklayınız)

S.57 Yabancı bir öğrenci olarak üniversiteden beklentileriniz nelerdir?

Anketimize katıldığınız için teşekkür ederiz

ÖZGEÇMİŞ

Oğuz HAN, 01.01.1989 tarihinde Balıkesir’de doğdu, İlköğretimini Balıkesir Zağnospaşa İlköğretim Okulu’nda, liseyi Balıkesir Sırrı Yırcalı Anadolu Lisesi’nde tamamladı. 2012 yılında Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nden mezun oldu. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim dalı Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset Bilim dalında 2012 yılında yüksek lisans programına başladı.